

**T.C . İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**BAKÜ' DEKİ ÇOK KATLI KONUT YAPILARINDA MEKANSAL DEĞİŞİM
SÜRECİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tural SADİGLİ

Anabilim Dalı: Mimarlık

Programı: Mimari Tasarım

Tez danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Yasemin Erkan Yazıcı

KASIM 2016

**T.C . İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**BAKÜ' DEKİ ÇOK KATLI KONUT YAPILARINDA MEKANSAL DEĞİŞİM
SÜRECİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tural SADİGLİ

(1309221011)

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 15 Kasım 2016
Tezin Savunulduğu Tarih : 29 Kasım 2016

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Yasemin ERKAN YAZICI
Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Emel BİRER
: Yrd. Doç. Dr. Neşe ÇAKICI ALP
: Yrd. Doç. Dr. Zeynep Ayşe GÖKŞİN

KASIM 2016

ÖNSÖZ

Tez çalışmam süresince, teşekkürü borç bildiğim bir çok kişinin katkısı olmuştur. Tez konumun belirlenmesinde yardımcı olan, tezim için kaynaklarını ve bilgilerini benimle paylaşan değerli hocam ve danışmanım Yrd. Doç. Dr. Yasemin ERKAN YAZICI'ya, tezimle ilgili her türlü yardım ve desteği benden esirgemeyen değerli arkadaşlarıma, tez çalışmamın bütün aşamalarında bilgilerini ve yardımlarıyla yanımda olan, hiçbir zaman bana desteğini esirgemeyen saygıdeğer amcam Alxas MAHMUDOV'a, son olarak, uzakta olsalar da her zaman yanımda varlıklarını hissettiğim, bugünlere gelene kadar bana olan sevgilerini, güvenlerini ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen annem Mahira SADIGLI'ya ve babam Aflan SADIGLI'ya teşekkür ederim.

Kasım, 2016

Tural SADIGLI

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ.....	iv
ŞEKİL LİSTESİ.....	vi
ÖZET.....	ix
ABSTRACT.....	x
1. GİRİŞ.....	11
1.1. Çalışmanın Amacı.....	13
1.2. Çalışmanın Kapsamı.....	14
1.3. Çalışmanın Yöntemi.....	15
2. KONUT KAVRAMI.....	18
2.1. Konutun Tanımı.....	18
2.2. Azerbaycan’da Konut Gelişimine Etki Eden Faktörler.....	20
3. FARKLI DÖNEMLERDE BAKÜ'DEKİ ÇOK KATLI KONUTLARIN MEKANSAL DEĞİŞİM SÜRECİ.....	23
3.1. 1920 – 1950 Yılları Arasında Bakü’deki Çok Katlı Konutlar.....	31
3.1.1. “Buzovnanef” Apartmanı.....	32
3.1.2. “İlim İşçileri” Apartmanı.....	37
3.1.3. “Mingechaugesstroy” Apartmanı.....	40
3.1.4. “Azneftzavod” Apartmanı.....	43
3.1.5. “Artist Evi” Apartmanı.....	47
3.2. 1950 – 1990 Yılları Arasında Bakü'deki Çok Katlı Konutlar.....	50
3.2.1. 1 AZ – 400 AS Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı.....	53
3.2.2. 1 – 400AN Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı.....	57
3.2.3. 1 – 464 AS Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı.....	61
3.2.4. 1 – 450 A Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı.....	65
3.2.5. “Monolit” Apartmanı.....	69
3.3. 1990'dan Günümüze Kadar Bakü'deki Çok Katlı Konutlar.....	72
3.3.1. “Memar-2” Kooperatif Apartmanı.....	76
3.3.2. S.Vurgun ve L. Tolstoy Sokaklarının Kesişimindeki Apartman.....	79
3.3.3. Azatlık Caddesi ve Abbas Sehet Sokaklarının Kesişimindeki Apartman.....	83
4. FARKLI DÖNEMLERDE BAKÜ'DEKİ ÇOK KATLI KONUTLARIN MEKANSAL DEĞİŞİM SÜRECİNİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	87

4.1. Salon	87
4.2. Mutfak	91
4.3. Yatak odası	94
4.4. Sirkülasyon Hacmi	96
4.5. Islak Hacim.....	100
4.6. Balkon	103
5. ARAŞTIRMA SONUÇLARI VE ÖNERİLER	106
KAYNAKLAR	113

TABLO LİSTESİ

Tablo 3.1. İlk Resmi Şehir Planlama Dokümanı.....	24
Tablo 3.2. İkinci Nazım İmar Planı.....	25
Tablo 3.3. Üçüncü Nazım İmar Planı.....	26
Tablo 3.4. Dördüncü Nazım İmar Planı	27
Tablo 3.5. Beşinci Nazım İmar Planı	28
Tablo 3.6. Son Dönem Nazım İmar Planı	29
Tablo 3.7. “Buzovnanef” Apartmanı	32
Tablo 3.8. İlim İşçileri Apartmanı.....	37
Tablo 3.9. “Mingechaugesstroy” Apartmanı	40
Tablo 3.10. “Azneftzavod” Apartmanı	43
Tablo 3.11. “Azneftzavod” Apartmanının Dairelerinin Alanları.....	45
Tablo 3.12. “Artist Evi” Apartmanı	47
Tablo 3.13. “Artist evi” Apartmanının Dairelerinin Alanları	48
Tablo 3.14. 1 AZ – 400 AS Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı	53
Tablo 3.15. 1 AZ – 400 AS Seri Numaralı Toplu Konutun Dairelerinin Alanları	55
Tablo 3.16. 1 – 400AN Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı	57
Tablo 3.17. 1 – 400 AN Seri Numaralı Toplu Konutun Dairelerinin Alanları	58
Tablo 3.18. 1 – 464 AS Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı.....	61
Tablo 3.19. 1 – 464 AS Seri Numaralı Toplu Konutun Dairelerinin Alanları.....	62
Tablo 3.20. 1 – 450 A Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı.....	65
Tablo 3.21. 1 – 450 A Seri Numaralı Toplu Konutun Dairelerinin Alanları.....	67
Tablo 3.22. “Monolit” Apartmanı.....	69
Tablo 3.23. “Monolit” Apartmanının Dairelerinin Alanları	70
Tablo 3.24. “Memar-2” Kooperatif Apartmanı.....	76
Tablo 3.25. Memar – 2 Kooperatif Apartmanın Dairelerinin Alanları	77
Tablo 3.26. S.Vurgun ve L. Tolstoy Sokaklarının Kesişimindeki Apartman	79
Tablo 3.27. Azatlık Caddesi ve Abbas Sehet Sokaklarının Kesişimindeki Apartman	83

Tablo 3.28. Azatlık caddesi ve Abbas Sehet Sokaklarının Kesişimindeki Apartmanın Dairelerinin Alanları	84
---	----

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1 İncelenen çok katlı konutların Bakü'deki konumları.....	16
Şekil 2.1. Hacı Zeynalabdin Tagıyev'in Sarayı (İnşa Yılları 1893-1902).....	22
Şekil 3.1. İlk Resmi Şehir Planlama Dokümanı (1890 – 1898 Yılları).....	24
Şekil 3.2. İkinci Nazım İmar Planı (1911 – 1918 Yılları).....	25
Şekil 3.3. Üçüncü Nazım İmar Planı (1924 – 1927 Yılları).....	26
Şekil 3.4. Dördüncü Nazım İmar Planı (1934 – 1937 Yılları).....	27
Şekil 3.5. Beşinci Nazım İmar Planı (1951– 1954 Yılları).....	28
Şekil 3.6. Son Dönem Nazım İmar Planı (1951– 1954 Yılları).....	29
Şekil 3.7. Bakü Körfezi.....	30
Şekil 3.8. “Buzovnanefit” Apartmanının Görselleri	32
Şekil 3.9. “Buzovnanefit” Apartmanının Mekan Analizi	36
Şekil 3.10. “İlim işçileri” Apartmanının Görselleri	37
Şekil 3.11. İlim İşçileri Apartmanının Mekan Analizi.....	39
Şekil 3.12. “Mingechauresstroy” Apartmanının Görselleri	40
Şekil 3.13. “Mingechauresstroy” Apartmanının Mekan Analizi	42
Şekil 3.14. “Azneftzavod” Apartmanının Görselleri	43
Şekil 3.15. “Azneftzavod” Apartmanının Mekan Analizi	46
Şekil 3.16. “Artist Evi” Apartmanının Görselleri	47
Şekil 3.17. “Artist Evi” Apartmanının Mekan Analizi	49
Şekil 3.18. 1957–1963 Yılları Arasında Tek Tip Projelerin Oranı	51
Şekil 3.19. 1958-1963 Yılları Arasında Konut Metrekare Fiyatlarının Değişimi.....	52
Şekil 3.20. 1 AZ – 400 AS Seri Numaralı Toplu Konutun Görselleri.....	53
Şekil 3.21. 1 AZ – 400 AS Seri Numaralı Toplu Konut Yapısının Mekan Analizi... 56	
Şekil 3.22. 1 – 400 AN Seri Numaralı Toplu Konutun Görselleri.....	57
Şekil 3.23. 1 – 400 AN Seri Numaralı Toplu Konut Yapısının Mekan Analizi	60
Şekil 3.24. 1 – 464 AS Seri Numaralı Toplu Konutun Görselleri	61
Şekil 3.25. 1 – 464 AS Seri Numaralı Toplu Konut Yapısının Mekan Analizi.....	64
Şekil 3.26. 1– 450 A Seri Numaralı Toplu Konutun Görselleri	65
Şekil 3.27. 1 – 450 A Seri Numaralı Toplu Konut Yapısının Mekan Analizi	68

Şekil 3.28. “Monolit” Apartmanının Görselleri.....	69
Şekil 3.29. “Monolit” Apartmanının Mekan Analizi.....	71
Şekil 3.30. N. Nerimanov Heykeli Ve Etrafındaki Konut Yapıları.....	74
Şekil 3.31. Sekizinci Mikro-İlçede 5 Katlı Eski Konut Binasının Fonunda Görülen Yeni Döneme Ait Bir Toplu Konut Yapısı	74
Şekil 3.32. “Memar-2” Kooperatif Apartmanının Görselleri.....	76
Şekil 3.33. “Memar-2” Kooperatif Apartmanının Mekan Analizi.....	78
Şekil 3.34. S. Vurgun ve L. Tolstoy Sokaklarının Kesişimindeki Apartmanın Görselleri.....	79
Şekil 3.35. S.Vurgun ve L. Tolstoy Sokaklarının Kesişimindeki Apartmanın Mekan Analizi	82
Şekil 3.36. Azatlık Caddesi Ve Abbas Sehet Sokaklarının Kesişimindeki Apartmanın Görselleri.....	83
Şekil 3.37. Azatlık Caddesi ve Abbas Sehet Sokaklarının Kesişimindeki Apartmanın Mekan Analizi	86
Şekil 4.1. Salon m ² 'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Stüdyo Daire).....	89
Şekil 4.2. Salon m ² 'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Tek Odalı Daire).....	89
Şekil 4.3. Salon m ² 'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (İki Odalı Daire)	90
Şekil 4.4. Salon m ² 'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Üç Odalı Daire).....	90
Şekil 4.5. Mutfak m ² 'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Stüdyo Daire)	92
Şekil 4.6. Mutfak m ² 'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Tek Odalı Daire).....	92
Şekil 4.7. Mutfak m ² 'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (İki Odalı Daire)	93
Şekil 4.8. Mutfak m ² 'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Üç Odalı Daire)	93
Şekil 4.9. Yatak Odası m ² 'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Tek Odalı Daire).....	94
Şekil 4.10. Yatak Odası m ² 'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (İki Odalı Daire)	95
Şekil 4.11. Yatak Odası m ² 'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Üç Odalı Daire).....	95
Şekil 4.12. Sirkülasyon Hacminin m ² 'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Stüdyo Daire)	97
Şekil 4.13. Sirkülasyon Hacminin m ² 'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Tek Odalı Daire).....	98
Şekil 4.14. Sirkülasyon Hacminin m ² 'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (İki Odalı Daire)	99
Şekil 4.15. Sirkülasyon Hacminin m ² 'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Üç Odalı Daire)	100

Şekil 4.16. Islak Hacim m ² 'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Stüdyo Daire)	101
Şekil 4.17. Islak Hacim m ² 'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Tek Odalı Daire)	101
Şekil 4.18. Islak Hacim m ² 'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (İki Odalı Daire)	102
Şekil 4.19. Islak Hacim m ² 'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Üç Odalı Daire)	102
Şekil 4.20. Balkon m ² 'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Tek Odalı Daire)	103
Şekil 4.21. Balkon m ² 'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (İki Odalı Daire)	104
Şekil 4.22. Balkon m ² 'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Üç Odalı Daire)	104

Üniversite : İstanbul Kültür Üniversitesi
Enstitüsü : Fen Bilimleri
Dalı : Mimarlık
Programı : Mimari Tasarım
Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Yasemin Erkan Yazıcı
Tez Türü ve Tarihi : Kasım 2016

ÖZET

BAKÜ'DEKİ ÇOK KATLI KONUT YAPILARINDA MEKANSAL DEĞİŞİM SÜRECİ

TURAL SADİGLİ

Azerbaycan'da konut üretim süreçlerinde, özellikle 20. yüzyılda önemli değişiklikler yaşanmıştır. Çok katlı konutlara geçiş, hızlı yapım süreci ve beraberinde getirdiği birbirine benzer projeler, inşaat kalitesindeki düşüş gibi yaşanan değişiklikler Azerbaycan'da en çok Bakü'de kendini göstermiştir. Nüfus yoğunluğunun artışı, teknolojiye yenilikler, ekonomik faktörler, sosyal ve siyasi etkenler gibi nedenler bu duruma neden olmuştur.

Tez çalışmasında, 20. yüzyılın başından günümüze kadar uzanan bir asırlık zaman diliminde, Bakü'deki çok katlı konut yapılarında gerçekleşen mekansal değişim süreci, ekonomik, sosyal ve siyasi etkenler bağlamında incelenmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda, bu etkenlerin üç farklı zamanda diliminde değişkenlik gösterdiği belirlenmiştir. Bu zaman dilimleri tez kapsamında, 1920–1950 yılları arası, 1950–1990 yılları arası ve 1990'dan günümüze olmak üzere üç dönem olarak ele alınmıştır. Dönemlerin karakteristik özelliklerini en iyi yansıttığı düşünülen, ilk iki dönemde beşer, son dönemde ise üç olmak üzere toplam onüç çok katlı konut seçilmiştir.

Her konut yapılan plan çizimleri, şematik anlatımlar, grafikler ve tablolar yardımı ile mekansal ilişkiler bağlamında yorumlanmıştır. Her bir mekanın, farklı konutta ve farklı dönemde olması durumunda geçirdiği değişimler karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Sonuçta ise, seçilen örnekler üzerinden yapılan alan çalışmasından elde edilen veriler ışığında, Bakü'deki çok katlı konutların, belirlenen dönemlerdeki mekansal değişim süreci, etkili olduğu düşünülen, ekonomik, sosyal ve siyasi faktörler ile birlikte değerlendirilmiştir.

Anahtar sözcükler: Bakü, çok katlı konutlar, konutu oluşturan mekanlar, mekânsal değişim.

University : Istanbul Kultur University
Institute : Institute of Sciences
Department : Architecture
Literature Programme : Architecture Design
Literature Supervisor : Assist. Prof. Dr Yasemin Erkan Yazıcı
Degree Awarded and Date : MA – November 2016

ABSTRACT

SPATIAL TRANSFORMATION of MULTI-STORY RESIDENTIAL BUILDINGS in BAKU

TURAL SADİGLİ

There have been significant changes in the residential construction processes in Azerbaijan, especially in 20th Century. Copycat buildings and the decline in construction quality brought about by the advent of multistory residential buildings and rapid mass building techniques in Azerbaijan is most noticeable in the city of Baku. Factors such as the increase in population density, technological innovations, economic, social and political changes have contributed to this situation.

In this study, spatial transformation of multistory residential buildings in Baku has been investigated in the contexts of economic, social and political factors from the start of the 20th Century to present day. Research results indicate that there has been significant changes these factors in three different time periods. The three distinctive time periods used in this study are the years from 1920 to 1950, 1950 to 1990 and 1990-present day. A total of thirteen multistory buildings, five buildings from the first two time periods and three buildings in the final time period which reflect the characteristics of their time period, has been selected for study.

Spatial relationships in each building has been studied through floor plans, schematic descriptions, graphics and tables. Transformations of each space have been comparatively evaluated for different buildings and time periods.

In the light of the case studies on selected buildings, transformation of spaces in multistory buildings in Baku during the selected time periods have been evaluated along with economic, social and political factors in the conclusions.

Keywords: Baku, Multistory residential buildings, Architectural Spaces, Spatial Transformation

1. GİRİŞ

İlk dönemlerden itibaren insanlar yaşamlarına devam edebilmek için, çeşitli yöntemler geliştirmiş, vahşi hayvanlar, kötü hava şartları gibi tehlikelerden korunma amacı ile barınaklar oluşturarak çevrelerini kapatma gereksinimi duymuşlardır. Hayatta ölüm kalım savaşı başlatan bu mücadele zamanla daha iyi bir yaşam sürme çabası yönünde sürekli değişim göstermiştir. Bu doğrultuda sosyo-kültürel değerlere, ekonomik yapıya, teknolojik gelişmelere göre farklılaşan birçok barınma yeri yapılmıştır (Begeç, 2008).

İlkel yerleşim yerlerinin ve barınakların oluşumunda iklim ve arazi durumu gibi çevresel faktörlerin büyük rolü olmuştur. Arkeolog İ.M. Ceferzade, Azerbaycan'da insan yerleşiminin tarihini; *“Azerbaycan'da ilkel topluluklar çoğunlukla nehir kenarları, ormanlık alanlar, kayalıklar ve mağaralar gibi korunaklı yerleşim yerlerini seçmişlerdir. Kaya altı yerleşim yerleri ve mağaralarda insanlar kendilerini ve erzaklarını çevrenin olumsuz şartlarından koruma imkânı bulmuşlardır. Bu sebeple mağaralar insanoğlunun ilk barınağı olarak kabul edilir.”* şeklinde anlatmaktadır (Ceferzade, 1999).

Yerleşim yerleri, kabile reisleri tarafından deneyimsel bilgi, gelenek ve alışkanlıkların ışığında, yerin topoğrafyası ve ekonomik-stratejik durumu değerlendirilerek seçilmekteydi. Azerbaycan'dan günümüze ulaşabilmiş ilkel yerleşim yerlerinin büyük çoğunluğunda, doğal su kaynaklarına yakın olma, doğal afetlerden ve düşman saldırılarından korunma gibi faktörler gözetilerek seçildiği gözlemlenmektedir (Bünyadov, 2007).

Zamanla nüfus yoğunluğunun artması, teknolojiye yeni yenilikler, siyasi etkenler, sosyal etkileşimin azalması, ekonomik etkenler gibi nedenler zamanla düşeyde yükselme ihtiyacına da neden olmuştur. Yükselme eğilimi Bakü'de farklı işlev sürdüren pek çok yapıyı da etkilemiştir. Özellikle bu etki, insan yaşamında önemli bir yere sahip olan konutlarda görülmüştür. Yükselme sadece görsel olmamış, aynı zamanda, insanlar arasındaki sosyal, ekonomik ve kültürel farklılıkların oluşmasına

da neden olmuştur.

Konut, fiziksel bir yapı bağlamında, kültürün bir göstergesi olarak benimsenmektedir. Rapoport'un yaklaşımında, farklı bölgelerdeki konut mekânlarının fiziksel biçimlenişi o bölgenin kültürü ile ilişkilendirilmiş, benzerlikler ise insanların temel gereksinim ve isteklerine bağlanmıştır. Burada konutun önemi "*kültürün en önemli olduğu yerde var olduğu...*" (Rapoport 2004: 80) varsayımına dayandırılmaktadır. Bu coğrafi anlamda yere bağlı kültürel yaklaşım, çevre ve insan ilişkisi, özellikle davranış üzerinden yapıyı çevreleri anlamak adına geniş bir araştırma alanı oluşturmuştur.

Azerbaycan'da toplu yaşama alanlarının inşası ve toplu konut mimarisi seksen yıl gibi kayda değer bir zaman dilimini içermektedir. Bu zaman diliminde yerel, sosyal ekonomik şartlar değişmiş, yeni talepler ortaya çıkmış ve Azerbaycan mimarisi farklı yönlerle doğru gelişim göstermiştir.

Bakü'nün, sosyalizmin etkisi altına girmiş ilk ve bu etkiye bağlı değişimin en hızlı yaşandığı yer olması, Bakü'de bu etkiye bağlı yaşam alanlarının somut örneklerinin günümüzde varolması, bu tez konusu ve kapsamında bir çalışmanın Bakü için daha ağabaskenti olan Bakü şehri seçilmiştir.

19. yüzyılda Bakü'deki konut mimarisindeki değişim ve dönüşümlerde, Endüstri Devriminin ve Sovyetler Birliğinin toplu konut siyasetinin etkisi çok olmuştur. Bu etkilerin açığa çıkarılması için birtakım kırılma noktaları tespit edilmiştir. Bunlar, 1920'li yıllar Bakü'de toplu konut inşaatlarının başlaması ve Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin Sovyetler Birliğine katılması, 1950'li yıllar tip projelendirmenin başlaması, ve 1990'lı yıllar yüksek katlı binaların yapım hızının artması ve Azerbaycan Cumhuriyetinin bağımsızlığını kazanmasıdır.

Bu nedenlerden dolayı tez, 1920–1950 yılları arası, 1950–1990 yılları arası ve 1990'dan günümüze olmak üzere üç dönemde ele alınmıştır.

Bu çalışmada Bakü'deki çok katlı konut yapılarının, belirtilen üç dönemde geçirdiği mekânsal değişim ve dönüşüm süreci, ekonomik, sosyal ve siyasi etkenlerin yanı sıra, insanların değişen istekleri ve hayat biçimlerinin farklılaşması bağlamında ele alınarak incelenmesi amaçlanmıştır.

Bu doğrultuda, Bakü’de, üç döneme ait seçilen 13 çok katlı konut incelenmiş, dönemlerin konutların mekansal ilişkileri üzerindeki etkilerine değinilmiştir. Ayrıca her konutun kapsamlı analiz çalışmaları yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar, dönemlerin özelliklerini içeren kuramsal bilgiler ışığında değerlendirilip yorumlanmıştır.

1.1. Çalışmanın Amacı

Azerbaycan’da konut üretim süreçlerinde, özellikle 20. yüzyılda yaşanan çok katlı konutlara geçişin beraberinde getirdiği, hızlı yapım süreci, birbirine benzer projeler, inşaat kalitesindeki düşüş gibi bir takım olumsuz etkenler gözlemlenmiştir. Nüfus yoğunluğunun artışı, teknolojiye yeni yenilikler, ekonomik faktörler, sosyal ve siyasi etkenler gibi nedenlerle oluşan bu durum araştırma alanı doğurmuştur. Ayrıca:

- Bakü’nün, sosyalizmin etkisi altına girmiş ilk ve bu etkiye bağlı değişimin en hızlı yaşandığı yer olması,
- Bakü’de bu etkiye bağlı yaşam alanlarının somut örneklerinin günümüzde varolması,
- Bu tez konusu ve kapsamında bir çalışmanın Bakü için daha önce yapılmamış olması,
- Böyle bir çalışmanın yapılması, Bakü’de yeni yapılacak olan çok katlı konutların planlanmasında yol gösterici olabileceği,

bu konu ve kapsamda bir tezin yapılmasının yararlı olabileceğini düşündürmüştür.

Yapılan literatür araştırmaları neticesinde 20. yüzyılda, çok katlı konut üretim sürecinde üç dönem göze çarpmaktadır. 1920–1950 yılları arası, Bakü’de toplu konut inşaatlarının başladığı ve Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin Sovyetler Birliğine katıldığı dönem, 1950–1990 yılları arası, tip projelendirmenin uygulandığı dönem, 1990’dan günümüze ise yüksek katlı binaların yapım hızının arttığı ve Azerbaycan Cumhuriyetinin bağımsızlığını kazandığı dönemdir.

Bu çalışmada Bakü’deki çok katlı konut yapılarının, yukarıda açıklanan üç dönem bağlamında geçirdiği mekânsal dönüşüm ve değişim sürecinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda incelenen konutlar, ele alınan dönemlerin ekonomik, sosyal ve siyasi özellikleri, hangi mekanların zamana bağlı olarak korunduğu ve

değişen yaşam şartlarının etkisiyle, hangi mekânın neye ve niçin dönüşmüş olduğu dikkate alınarak analiz edilmiştir.

1.2. Çalışmanın Kapsamı

Bu çalışma 5 ana bölümden oluşmaktadır. 1. ve 2. bölümlerde çalışmanın kuram kısmı, 3. bölümde kuram ve alan çalışması, 4. bölümde alan çalışmasına ait karşılaştırmalar ve 5. bölümde ise araştırma sonuçları yer almaktadır.

1. bölümde, çalışmanın amacı, kapsamı ve yöntemi anlatılmıştır.

2. bölümde, tezin kuramsal kısmına bir başlangıç yapmak için, literatür araştırmaları kapsamında konutun tanımı yapılmış ve gelişim süreci ile ilgili genel bir bilgi verilmiştir. Ayrıca bu bölümde Azerbaycan'da konut gelişimine etki eden faktörler ele alınmıştır.

3. bölümde, tezin amacı kısmında belirtilen 1920-1950, 1950-1990 ve 1990'dan günümüze olan üç dönem, Bakü şehri kapsamında yapılan alan çalışmasıyla incelenmiştir.

Bakü şehri, her dönem için sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasi özellikler bakımından ele alınmıştır. Bu üç dönemde inşa edilmiş çok katlı konutlardan, dönemin özelliklerini en iyi anlattığı düşünülen, 1920-1950 yılları arasında 5 adet, 1950-1990 yılları arasında 5 adet ve 1990'dan günümüze 3 adet konutun mekansal analizleri yapılmıştır.

4. bölümde, bir önceki bölümde analizi yapılan çok katlı konutların mekansal dönüşüm süreçleri, salon, mutfak, yatak odası, sirkülasyon hacimleri, ıslak hacimler ve balkon başlıkları altında karşılaştırılmıştır.

5. bölümde ise; Bakü'deki çok katlı konutların belirlenen dönemlere göre mekansal değişim süreci, alan çalışmasından elde edilen bulgular ve kuramsal bilgiler ışığında değerlendirilmiştir.

1.3. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmanın konusu belirlendikten sonra, konu kapsamında ele alınan konut ve çok katlı konut gibi kavramların tanımları yapılmış, konutun tarihsel süreç içerisindeki gelişimi ve Azerbaycan’da konut gelişimine etki eden faktörler, ilgili literatür taraması yapılarak gerçekleştirilmiştir.

Azerbaycan’da yaşanan siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel ve teknolojik etmenlerin, çok katlı konutların oluşmasındaki sürece etkisi araştırılmıştır. İncelemesi yapılan tüm bu bilgilerin ışığında bu etkinin üç döneme ayrılabilceği tespit edilmiştir.

1920’lerde Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Sovyetler Birliğine dâhil olmuştur. Bu tarihten itibaren Bakü’de toplu konut inşasına başlanmıştır. Bu dönemde tip projeler henüz yapılmamaktadır. Toplu konut inşaatı hacim olarak Azerbaycan inşaat sektörünün büyük bir hissesine sahiptir. Projelendirme metodunun farklılığına rağmen bu dönem yapıları toplu konut ihtiyacının giderilmesi amacıyla yapılmışlardır.

1950’lerde toplu yaşama alanlarının inşası için büyük ve hıza bağlı hedefler konulduğu için, mevcut projelendirme tekniği yetersiz kalmıştır. 1950–1960 yıllarından itibaren tip projelendirme metot olarak kabul edilmiş ve uygulamaya konulmuştur.

1990’larda ise daha çok diğer ilçe ve bölgelerde yüksek katlı yapıların inşa edilmeye başladığı dönemdir. Bu dönem aynı zamanda Azerbaycan’ın tekrar bağımsızlığını kazandığı dönem olma özelliği de taşımaktadır.

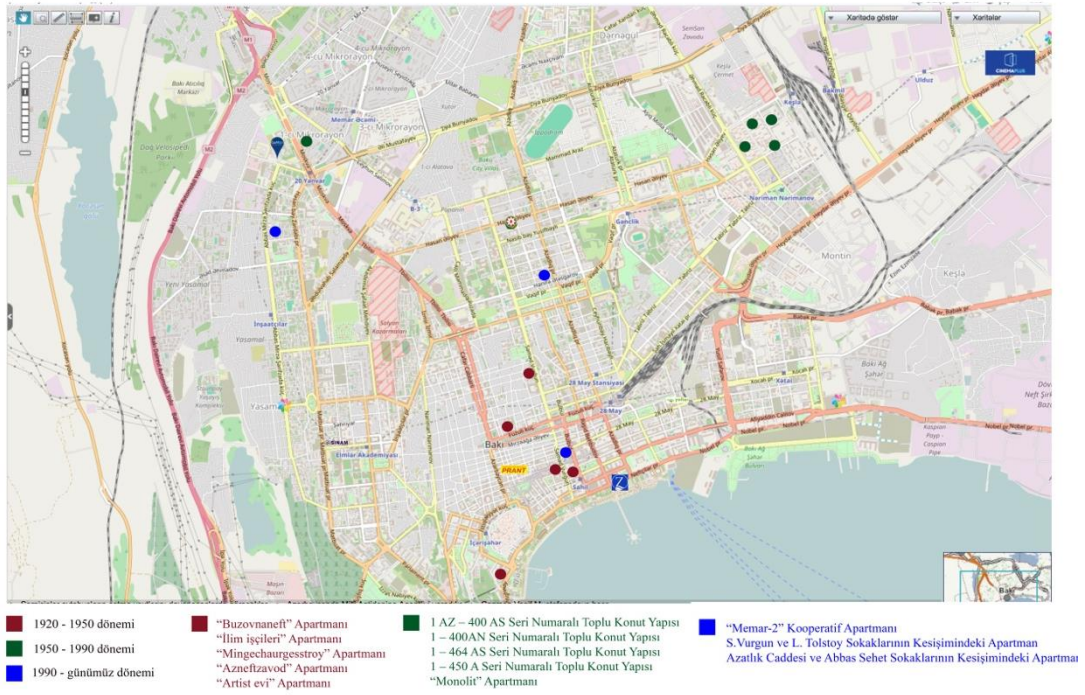
Bu nedenlerden dolayı, tez, 1920-1950 yılları arası, 1950-1990 yılları arası ve 1990’dan günümüze olmak üzere üç dönemde ele alınmıştır. Bu üç dönemin özellikleri tez kapsamında ayrıntılı olarak ele alınmış ve bu dönemleri kapsayan bir alan çalışması yapılmıştır.

Alan çalışması kapsamında, dönemin özelliklerini barındırdığı düşünülen, 1920-1950 yılları arasında 5 adet çok katlı konut incelenmiştir. Bunlar: “Buzovnanef” apartmanı, “İlim İşçileri” apartmanı, “Mingechaugesstroy” apartmanı, “Azneftzavod” apartmanı ve “Artist Evi” apartmanıdır. 1950-1990 yılları arasında incelenen 5 adet çok katlı konut; 1 AZ – 400 AS seri numaralı toplu konut yapısı, 1 – 400 AN seri numaralı toplu konut yapısı, 1 – 464 AS seri numaralı toplu konut

yapısı, 1 – 450 A seri numaralı toplu konut yapısı ve “Monolit” apartmanıdır. 1990’den günümüze olan dönemde incelenen 3 adet çok katlı konut ise “Memar-2” kooperatif apartmanı, S.Vurgun ve L. Tolstoy sokaklarının kesişimindeki apartman, Azatlık Caddesi ve Abbas Sehet sokaklarının kesişimindeki apartmandır.

*S.Vurgun ve L. Tolstoy sokaklarının kesişimindeki apartman ve Azatlık Caddesi ve Abbas Sehet sokaklarının kesişimindeki apartmanların isimleri olmadığı için sokak adlarıyla tanımlanmıştır.

Seçilen her bir çok katlı konutun, araştırmacı tarafından bulunduğu yere gidilerek fotoğrafları çekilmiş ve günümüzdeki durumu teze eklenmiştir. Şekil 1.1’de incelenen konutların Bakü’deki konumları görülmektedir.

Şekil 1. Üç Dönemdeki Apartmanların Bakü’deki Konumu

Şekil 1.1 İncelenen çok katlı konutların Bakü’deki konumları

Her bir apartmanın normal kat planları, kitap veya kişilerden temin edilerek, tek bir dil elde edilebilmesi için tekrar çizilmiş ve daire tipine göre (stüdyo, tek odalı, iki odalı vb.) renklendirilmiştir. Aynı oda sayısına sahip, aynı apartmanda birden fazla çeşit olması durumunda, tip 1, tip 2,... olarak adlandırılmıştır. Planlar üzerinden her bir mekanın diğer mekanla ilişkisi belirlenmiş ve şematik olarak görselleştirilmiştir. Her daire tipini oluşturan mekanların alanları m² cinsinden belirlenmiş ve pay

grafiğiyle gösterilmiştir. Yapının görselleri, plan, yapının şehir içerisindeki konumu, alan grafikleri, mekan ilişkisi görselleri, yapının adı ve kullanılan kaynaklar tek bir görsel altında toplanmış ve yapının adıyla adlandırılmıştır. Ayrıca her apartmanın yapım yılı, mimarı, genel mimari özellikleri ve cepheleri ile ilgili ayrıntılı bilgi verilmiştir. Ölçekli planına ulaşılabilen her apartmanın, her daire tipi için, bütün mekanlarının büyüklükleri tablolarla gösterilmiş ve yorumlanmıştır. Bu işlem onüç konut için de yapılmıştır.

Alan çalışmasından elde edilen sonuçlar ayrı bir bölümde karşılaştırılmıştır. Bu bölümde, her apartmanın tüm daire tiplerinin, salon, mutfak, yatak odası, sirkülasyon hacmi, ıslak hacim ve balkon mekanlarının ayrı ayrı alan grafikleri çizilmiş ve yorumlanmıştır.

Sonuçta ise, seçilen örnekler üzerinden yapılan alan çalışmasından elde edilen veriler ışığında, Bakü'deki çok katlı konutların, belirlenen dönemlerdeki mekansal değişim süreci, etkili olduğu düşünülen, ekonomik, sosyal ve siyasi faktörler ile birlikte değerlendirilmiştir.

*Tezin kuramsal kısmı oluşturulurken konu gereği genellikle Rusça ve Azerice kaynaklara ulaşılmış ve araştırmacı tarafında Türkçe'ye çevrilmiştir.

2. KONUT KAVRAMI

İnsanların temel yaşama ihtiyaçlarını karşılayan, basit olarak “barınma yeri” dediğimiz bu kavram zaman içinde gelişerek ve isim değiştirerek geçmişten günümüze ulaşmıştır. Bir kavramın mekânsal ilişkide nasıl ele alındığını konu eden bir çalışmada ilk olarak o kavramın tanımının yapılması kuşkusuz uygun bir başlangıçtır.

“Konut” kavramı farklı insanlara, farklı zaman ve bağlamlarda farklı şeyler ifade edebileceği için sabit tanımlardan kaçınılması önerilen, yine de yakın zamanda ilgili literatürde basitçe “özel bir yer” anlamıyla kabul gören bir kavramdır. (Easthope, 2004).

Bu yüzden “konut”un hangi açılardan “özel” olarak tanımlandığına değinilecek ve kesin bir tanıma varmaya çalışmak yerine kesin bir tanım yapma zorluğunun altında yatan anlam çeşitliliğinin altı çizilmeye ve bu anlam çeşitliliğinin konut araştırmaları açısından önemi vurgulanmaya çalışılacaktır.

Dünyadaki sosyal ve ekonomik gelişmelerle birlikte nüfusun daha çok barınması gerekliliği sebebiyle, konut anlayışı zamanla, mağaralar, sığınaklar, ahşap evler, villalar, müstakil evler ve yüksek gökdelenler şeklinde değişmiş ve gelişmiştir.

2.1. Konutun Tanımı

Konut kelimesiyle yakın anlamlı olarak yaşama yeri, ev, barınma mekanı gibi kelimeler de kullanılmaktadır. Bu kelimeler arasında bazı farklılıklar olmakla birlikte zaman zaman biri diğerinin yerine geçmiştir.

Konut; bir ailenin ya da daha çok insanın barınması için gerekli ihtiyaçların karşılandığı, ikamet edilen yer, ev, mesken, ikametgah şeklinde tarif edilmektedir. Konut, barınma gereksiniminin karşılamasının yanı sıra sosyo - ekonomik, kültürel ve siyasi bir olgudur (Kömürlü, 2006).

Konut, içinde yaşayan insanlara ekonomik, sosyal ve toplumsal yararlar sağlayan ve bu yoldan ekonomik gelişmeye katkıda bulunan dayanıklı tüketim mallarından biridir. Ekonomiye ve toplumsal gelişmeye katkı sağlama sebebi ile de konut yatırımlarına sermaye birikimi gözüyle bakılmaktadır (Keleş, 2010).

Konut, yapı ve işlevleri, içinde bulunduğu toplumun sosyo - kültürel düzeyi ile belirlenen, toplumun sosyo - ekonomik özelliklerini yoğun bir şekilde bünyesinde barındıran bir yapıdır. Var oluşundan bu yana temel işlevi, insanı fiziksel etkilerden korumak olan konut, davranış ve düşünce sistemlerinin başkalaşmasıyla farklı işlevler kazanmış ve dönüşümlere uğramıştır. Zamanla sabit bir barınak olmaktan çıkarak, sosyal-organizasyonlu sistemlerin karmaşık hiyerarşisinin bir parçası haline gelmiştir (Dülgeroğlu, 1995).

Konut, yalnızca fiziksel bir yapı değil karmaşık ihtiyaçlar ve istekler bütünüünün oluşturduğu yerleşmiş bir kurumdur. Bunun nedeni ise konutun, form ve mekan organizasyonunun ait olduğu kültürel çevre tarafından şekillendirilmesidir (Rapoport, 1969).

Yaşamın büyük bir bölümünün geçirildiği konut, toplumun en küçük birimi olan ailenin, uyuma, dinlenme, yemek vb. yaşam eylemlerini gerçekleştirerek, varlığını sürdürdüğü, bir arada yaşadığı, barınma-korunma işlevli bir yaşama ve yerleşme biçimidir. Konut, insanın doğa ile olan ilişkilerini düzenler. Gün ışığı, manzara gibi olanaklardan faydalanmayı ve soğuk, yağış gibi doğa olaylarından da korunmayı sağlar (Kuru, 2008).

Tek tek yapılar olarak değil, daha çok büyük konut siteleri halinde yapıldıkları zaman teknik, toplumsal ve ekonomik yararlar sağlayabilen büyük girişimlere “**toplu konut**” adı verilmektedir. Toplu konut girişimleri, bir yandan konut kredisi, ucuz arsa bulmakta kolaylıklar sağlarken, bir yandan da büyük çapta yapı gereçlerini zamanında, ucuz ve bol miktarda satın alarak konut üretim maliyetini düşürebilmektedir (Keleş, 2010).

Tüm bu tanımlamalardan sonra “konut” un tarih öncesi dönemde meydana geliş sürecinden bahsedilmesi doğru olacaktır.

İlk olarak doğada buldukları mağaralarda veya ağaçların kovuklarında korunmaya çalışan insanlar, özellikle ateşin keşfi ile birlikte gruplar oluşturarak barınmaya çözüm yolları üretmeye çalışmıştır. Ağaç kovuğu, mağara gibi doğal kaynaklara ulaşamadıkları noktada, çevredeki malzemeleri işlemeyi öğrenmiş ve çeşitli yaşam alanları oluşturmuşlardır. Bir rivayete göre, çıkan bir orman yangını sonucunda çevredeki hayvanların yanması ile pişirerek yemeyi ve sönen ateşin ardından yayılan

ısı ile soğuktan korunmayı öğrenmişlerdir. Bu yayılan ısı etrafında toplanmaları ile kabilelerin oluşması ve bir takım konut gruplarının meydana çıkması ile, toplu halde iletişim kurma ve sosyalleşmenin temelleri atılmıştır (Erim,1963).

Avlanma yaşamından sonra tarım ve hayvancılığa dayalı yerleşik yaşam düzenine geçiş süreci başlamış ve bu süreçte daha kalıcı, dayanıklı konut blokları tasarlanmıştır. Bu dönemde, birçok bölgede birleşmeye ve büyümeye elverişli olmayan dairesel hatlı konut tipolojilerine rastlanmaktadır. Zaman içerisinde bu konutlarda yaşam sürmenin zorluğunu yaşayan insanlar, koşullar elverdiğince değişim çabalarına girmiş ve çoğunlukla daha köşeli, kültürlerine özgü şekillenen yapılar tasarlamışlardır.

İnsanlar buldukları her bir yeniliği yerleşik düzene geçtiklerinden beri, hayatlarını konforlu kılmak, kendilerini ifade etmek ve aidiyet duygularını arttırmak amacıyla yaşam alanlarına dahil etmiştir. Bu durum doğup büyüdüğü ve yaşamlarını sürdürdükleri yeri "ev" olarak benimsemeleri sonucu oluşmaktadır (Yörükkan, 2012).

2.2. Azerbaycan’da Konut Gelişimine Etki Eden Faktörler

Bakü’ye davet edilmiş yabancı mimarlardan özellikle Bakü şehrinin oluşumunda rolü olan Adolf Eyxler, Ferdinand Lemkul, Nikolay fon der None, Pyotr Ştern, İosif Qoslavski, Kazmir Skureviç, Yozef Ploşko, Yevgeni Skibinski ve Konstantin Borlsoqlebski ön plana çıkan isimlerdir. Bunlar özellikle yerli petrol zenginlerinin talepleri doğrultusunda çalışan mimarlardı. Yerli üst gelir grubundan Karbalayi İsrafil Hacıyev’in Bakü Şehir Meclisin’deki konuşmasında söylediği “*Bakü petrolünden büyük kazançlar elde eden Avrupalı petrol sanayicilerinin yerel gelişime hiçbir katkıları yoktur*” sözleri rastlantısal değildir (Medeniyet (Kültür), 2012, s. 11).

Nariman Aliyev konuyla ilgili, 19. Yüzyılın sonları dünya mimarisinin serbest ve küresel karaktere büründüğünü ve yüzeysel görüntülerin esas ölçüye çevrildiğini söylemektedir: “*Mimaride bu çeşit bir dekoratif yönetime retrospektifizm denir. Bu tarihi milli ananeleri canlandıran eski üsluplara üstünlük vermek anlamına gelir. Bakü’nün hızlı gelişimi, üslup arayışı bu bakımdan Eklektizme sebebiyet verir. Yeni düşünce ve görüşler, yeni inşaat malzemeleri ve yapısal çözümlerle birlikte Bakü’ye*

çok hızlı ulaşır olmuştur. Bunun doğal sonucu olarak Azerbaycan'ın başkenti artık bir Avrupa şehridir” (Medeniyyet, 2012, s. 11).

Zaman geçtikçe, doğuya yönelme ve şark öğelerinin kullanımı tekrar ön plana çıkmaya başlamıştır. Çünkü yabancı mimarlarla beraber yerli mimarlar ve ustalar da yeterli iş gücüne ve ağırlığa sahiplerdir. Kasım bey Hacıbababeyov, Meşedi Gafar İsmayılov, Ziver bey Ahmetbeyov, Hacı bey Ahundov gibi dönemin ünlü mimarları yoğun bir şekilde milli monumental yapıtlar inşa etmeye başlamışlardı. Batılı yabancı mimarlar bile belli bir süre sonunda şark ve milli mimari elemanları kullanmaya başlamışlardır. Örneğin, Bakü mimarisinde önemli rolü olan J. Plosko gotik ve modern binaların yanı sıra yerel mimariyi de kullanmıştır. 1912 yılında Polonyalı Rilski kardeşlerin talebiyle sadece yerel mimari üsluplarla bina inşa etmiştir. Böylece zamanla Bakü yeniden üslup olarak Doğu'ya dönmüştür (Medeniyyet, 2012, s. 11).

20. Yüzyılın başları toplu konut inşaatının başlangıç tarihi olarak kabul edilebilir. Nitekim 1920'de Azerbaycan'da Sovyet hükümetinin kurulmasıyla sosyal hayat köklü değişime uğramıştır. Bu değişim mimarinin gelişimine, mimariye karşı olan genel tutuma ve mimarinin önündeki sorunlara etki etmiştir. Bu etki pozitif olmuş ve sosyal sorunların çözümüne odaklı köklü bir değişim başlamıştır. Sosyalizmin kurulmasıyla, toplumda sosyal şartların bütün halk kesimleri için aynı seviyeye getirilmesi ve eşitlenmesi talebi ileri sürülmüştür. Bu talep, yeni sosyal düzende toplumun zengin ve fakir olarak sınıflandırılmasının engellenmesi ve her kesim için eşit şartların sağlanması prensiplerine dayanmıştır. Bu sebeple mimaride de toplu konut projelerinde eşitlik prensibinin esas alınması öngörülmüştür. Diğer ifadeyle, nüfusun bir kesimi için geniş sarayların, villaların diğer kesimi içinse toplu yerleşimlerin inşa edilmesinin önüne geçilmiştir. Yüksek gelir grubu için yapılan konutlar Sovyetler' in kuruluşuyla birlikte değişik amaçlı kamu yapısı olarak kullanılmıştır. Örneğin, dönemin üst gelir gruplarından Hacı Zeynalabdin Tağıyev'in evi (şekil 2.1) bugüne kadar Azerbaycan Tarih Müzesi olarak kullanılmaktadır (Kasimov, 2000).

Şekil 2.1. Hacı Zeynalabdin Tagiyev'in Sarayı (İnşa Yılları 1893-1902)

Kaynak: Milli Tarih Müzesi Arşivi (Fotoğrafın Çekilme Tarihi-1914)

1920'lerde mimarının önündeki sosyal amaçlar her ne kadar ilgi çekici olsa da, onların uygulamaya geçmesi ciddi engellerle karşılaştığı için çok zaman almıştır. Bu engellerin başında maddi imkânların kısıtlılığı gelmiştir. Anayasal düzenlemelerle halkın eşit haklara sahip olmasına çalışılsa da, maddi dağılım eşit değildi. Nitekim devletin de maddi imkânları kısıtlıydı. Bu sebeple amaçlanan sosyal seviye ancak belirli bir süre geçtikten sonra ve aşamalarla gerçekleşecekti (Qasimov, 1994).

Mimarının önünde duran en önemli sosyal sorunlardan biri, o döneme kadar inşa edilmiş çok sayıda işçi evlerinin imha edilmesi ve bu sınıfın, her türlü yaşam standardının sağlandığı yeni yerleşimlere taşınmasıydı. Köy yerleşimlerinde yaşama ihtiyacı genellikle müstakil evlerle, şehirlerde ise devletin mülkiyetinde olan konutlaşma ile temin edilmeye başlanmıştır. Eskiden yapılan ve gelir seviyesi yüksek yerleşimler halka devredilmiş, maddi değeri yüksek olan saraylar ve villalar ise devlet mülkiyetine verilmiş ve değişik fonksiyonlarda kullanılmıştır (Bretanskiy, 1973).

3. FARKLI DÖNEMLERDE BAKÜ'DEKİ ÇOK KATLI KONUTLARIN MEKANSAL DEĞİŞİM SÜRECİ

Bakü şehri, Abşeron yarımadasının güneyinde, Hazar denizinin sahilinde şiddetli rüzgâr ve fırtınalardan korunmuş bir körfezdir. Tarihi Bakü kalesi Bakü yaylasının güneyinde, Abşeron yarımadası için karakteristik karasal ilkim şartlarına sahip çölümsü bir bölgededir. Kuzey şeridinde kumlu sahiller, köyler ve bahçeler vardır. Kuzey sahillerinin önünde Abşeron takımadalarına ait Pirallahı, Çilov, güney sahillerinin önündeyse Büyük Zire, Daş Zire, Kum Zire veya Taze Zire adaları yer almaktadır (İsbatov ve Aliyev, 2012).

Batıyla Doğuyu birleştiren Azerbaycan'da her iki medeniyete özgü kültürel elamanların izleri vardır. Bu elemanlar en çok mimaride kendini göstermektedir. 19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başlarında Bakü'de petrolün patlak vermesiyle birlikte inşaat sektörü de büyük atılım yapmıştır. Sonuç olarak, günümüze kadar sağlamlığını korumuş ve zengin mimari üslupları barındıran yapıtlar bize ulaşmıştır (Afandizade, 2011).

Bakü, yakın doğunun eski aynı zamanda, iktisadi ve kültürel merkezlerindedir. Bakü'nün ne zaman kurulduğu, arkeolojik buluntuların kısıtlılığı ve araştırmaların yetersizliği sebebiyle tam olarak bilinmemektedir.

Üretim gücünün (sanat ve zanaatın) gelişmesi ve ticari yükselişi bir şehrin sosyo - ekonomik olarak şekillenmesinin esas göstergesidir. Azerbaycan yerleşimi, tarihi yerleşim yerleri ve kalelerin etrafında, bazı yerleşimlerse bakır, çelik petrol, tuz vs. gibi doğal kaynaklardan faydalanmak amacıyla bu yerlerin etrafında gelişmiştir. Bakü'nün şehir olarak eski yerleşim yerlerinden birinin yerinde gelişmiş olması da bu nedenlerden dolayıdır (Fatullayev, 2013). Bakü'nün yerleşim tarihi hakkında kesin bilgiye ulaşmak amacıyla Abşeron yarımadasının tarihi araştırılmaktadır.

Arkeolojik kazılarda Abşeron yakınlarındaki Gobustan'ın çok eski zamanlardan, taş devrinden insan izleri ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra Abşeron' da demir ve tunç devirlerinden yerleşik hayat tarzına sahip yerleşim bulguları da mevcuttur. Bakü

tarihinin öğrenilmesi büyük oranda tarihi Bakü kalesinin ve İçeri Şehir sınırları dışında ortaya çıkarılan arkeolojik bulgulara bağlıdır (Fatullayev, 2013).

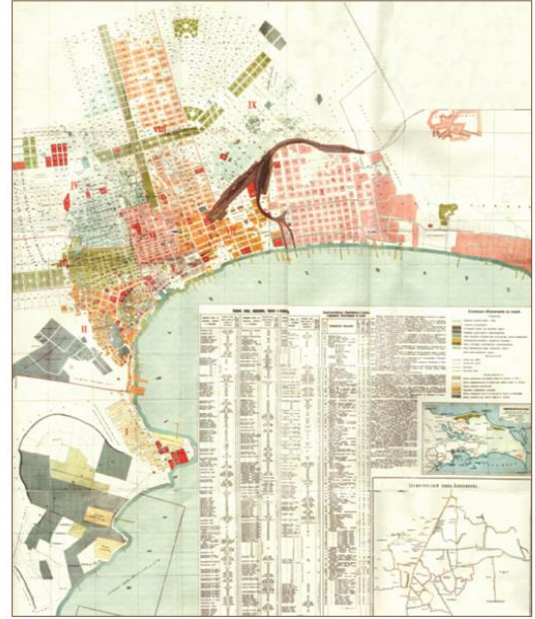
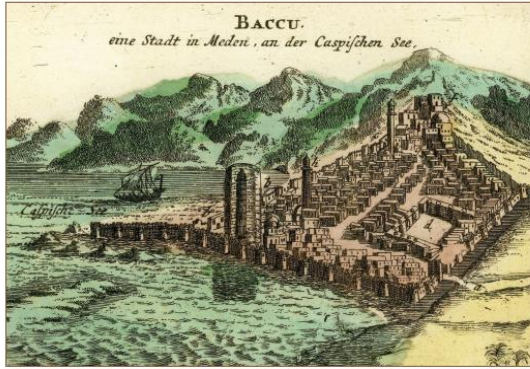
Kız kalesinin Kuzey ayağında yürütülen kazılarda F. İbrahimov'a göre Bakü'nün erken dönemlerine ait eski yapılar ortaya çıkmıştır. Bakü eski zamanlardan beri petrol ve tuz gibi doğal zenginlikleri sebebiyle çevre halkların ticari ilgi odağı olmuştur. Uzun yıllar sadece dâhili ihtiyaçların temini için kullanılan doğal kaynaklar sonraları kazanç için ihraç edilen ticari meta haline dönüşmüştür.

İLK RƏSMİ ŞƏHƏRSALMA SƏNƏDİ

Tarixi: 1890-1898-ci illər

Müəllifi: polkovnik N.A.Fon der Nonne

Əsas ideyası: minimal şəhərsalma tələbləri əsasında mövcud olan tikililərin şəhərin yeni salınmış rayonları ilə birləşdirilməsi, qaladan şimala doğru düzbucaqlı formada məhəllələrin, enli və geniş bulvar şəklində olan yaşıl məkanların və meydanların yerlərinin müəyyən edilməsi

Şekil 3.1. İlk Resmi Şehir Planlama Dokümanı (1890 – 1898 Yılları)

Kaynak: (Fetullaev, 2013).

Tablo 3.1. İlk Resmi Şehir Planlama Dokümanı

Tarihi	:	1890-1898 yılları
Müellif	:	Albay N.A. Fon der Nonne
Ana konusu	:	Minimal şehir planlama talepleri doğrultusunda, mevcut yapılanmanın yeni ilçelerle birleştirilmesi, Kale den güneye doğru ızgara planlı mahalle dokusunun, geniş bulvar şeklinde yeşil alanların ve meydanların oluşturulması (şekil 3.1 ve tablo 3.1).

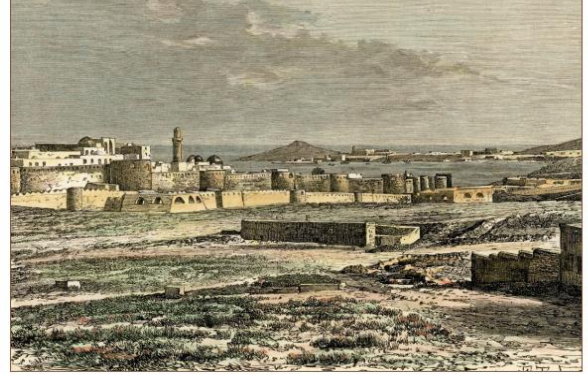

İKİNCİ BAŞ PLAN

Tarixi: 1911-1918-ci illər

Müəllifi: M.Q.Hacinski

Əsas ideyası: yaranmış şəraitə uyğun inkişaf perspektivlərinin dəqiqləşdirilməsi və əsas planlaşdırma sənədinin hazırlanması

Şəkil 3.2. İkinci Nazım İmar Planı (1911 – 1918 Yılları)

Kaynak: (Fetullaev, 2013).

Tablo 3.2. İkinci Nazım İmar Planı

Tarixi	:	1911–1918 yılları
Müəllif	:	M.G. Hacinski
Ana konusu	:	Mevcut şartlara uyğun gelişim perspektiflerinin oluşturulması ve ana imar planı dokümanının hazırlanması (şekil 3.2).

ÜÇÜNCÜ BAŞ PLAN

Tarixi: 1924-1927-ci illər

Müəllifi: A.P.İvanitski

Əsas ideyası: şəhərin təbii-iqlim və mənzil-kommunal şəraitinin əsaslı şəkildə araşdırılması, onun inkişaf perspektivləri və sənaye rayonlarının istehsalat profilinin müəyyən edilməsi

Şəkil 3.3. Üçüncü Nazım İmar Planı (1924 – 1927 Yılları)

Kaynak: (Fetullaev, 2013).

Tablo 3.3. Üçüncü Nazım İmar Planı

Tarixi	:	1924–1927 yılları
Müəllif	:	A.P. İvanitski
Ana konusu	:	Şəhrin doğal iklim və kamusal-yerləşim şərtlərinin öyrənilməsi, gelişim perspektifləri və sənaye bölgələrinin üretim profilinin belirlənməsi (şəkil 3.3)

1924 yılında Azneft bölgesinin ayrı ayrı projelendirilmesiyle başlayan planlama çalışmaları, bütün kasabaların hatta Bakü'nün yeni imar planının hazırlanmasıyla son bulmuştur. Bu işler ünlü Sovyet mimarı P. İvanitski rehberliğiyle yürütülüyordu. Projelendirme 1927 yılında tamamlanmıştır (şəkil 3.3 ve tablo 3.3). 1924-27 yıllarında üzerinde çalışılmış bu İmar Planı değişik şehirlerde sergilenmiştir. 1925'te Bakü, 1927'de Harkov, Moskova ve 1928'de ise Paris'te sergilenen proje uzmanlar tarafından büyük ilgiyle karşılanmıştır. Bu İmar Planı içeriği itibarıyla Sovyetler Birliğinde endüstri şehri planlaması olarak ortaya atılan ilk adımdır (Alizade, 1958).

Yeni İmar Planına göre, Bakü'nün gelişimi doğal sınırları içinde düşünülmüştür. 14000 ha yüzölçümüne sahip bu alan, sonraki imar planları için de esas teşkil etmiştir.

Şehir, batı yaşama alanları ve merkezi endüstriyel alanlar olmak üzere iki ana bölgede olarak planlanmıştır. Yönetim merkezi olarak batı sahili boyunca, kamusal binalar, bankalar, endüstri sarayları ve oteller yerleştirilmiştir.

1920-1928 yılları arasında Bakü ve çevresinde toplamda 600000 m² konut alanı inşa edilmiştir. Bu konut alanlarını içine alan yerleşim yerleri aynı zamanda okul, kulüp ve kültürel yapılar gibi ek kentsel elemanları da içermektedir. Şehircilik ölçeğinde en önemli unsur yeşil alanların oluşturulmasıdır. Bakü o dönemde bu yönden oldukça zayıftı. 1920 yılında şehrin toplam yeşil alanı 20.26 ha kadardır. İmar Planında kişi başına düşen yeşil alan 6-7 metrekare olarak kabul edildi ve Bakü’de toplu bir şekilde yeşillendirilme çalışmaları başlandı (Alizade, 1958).

DÖRDÜNCÜ BAŞ PLAN

Tarihi: 1934-1937-ci illər

Müəllifi: Lev Aleksandroviç İlyin

Əsas ideyası: şəhərin inkişafının formalaşmış sənaye zonasının şərqində davam etdirilməsi, şəhərin dənizkənarı hissəsində ən əlverişli sayılan yerdə şəhərin mərkəzinin və bulvarın salınması

Şekil 3.4. Dördüncü Nazım İmar Planı (1934 – 1937 Yılları)

Kaynak: (Fetullaev, 2013).

Tablo 3.4. Dördüncü Nazım İmar Planı

Tarihi	:	1934–1937 yılları
Müellif	:	Lev Aleksandroviç İlyin
Ana konusu	:	Şehrin yeni gelişiminin mevcut sanayi bölgesinin doğusunda devam ettirilmesi, sahil kısmında en uygun yerde şehir merkezinin ve bulvarın oluşturulması (şekil 3.4).

1920-1930 yılları arası Azerbaycan Sovyet mimarisi, daha uzun yıllar şehircilik siyasetinin şekillenmesinde etkin olacak, devrim ruhuna uygun cesur arayışların ve tecrübelerin olduğu dönemlerdir. 1930 yılı ortalarında Sovyet mimari gelişiminde, form olarak milli ve sosyalist ruhlu mimari arayışlara başlanmıştır. 1934'te bu amaçla kurulmuş Mimarlar İttifakı, sosyalist mimarinin karşısındaki sorunların çözümü için, mevcut mimari iradenin birleştirilmesini hedeflemiştir. Kurumun bu döneminde en önemli etkinliklerinden bir L.İlyin rehberliğinde Bakü'nün yeni İmar planının hazırlanmış olmasıydı (Alizade, 1958).

NÖVBƏTİ TƏŞƏBBÜS

Tarixi: 1951-1954-cü illər

Müəllifi: "Bakqiproqor" (indiki "Bakıdövlətlayihə")

Bu Baş plana əsasən 13,5 min ha sahəsi olan bütün ərazi Bakı amfiteatrı - "Məxsusi Bakı" adını aldı.

Şəkil 3.5. Beşinci Nazım İmar Planı (1951– 1954 Yılları)

Kaynak: (Fetullaev, 2013).

Tablo 3.5. Beşinci Nazım İmar Planı

Tarihi	:	1951–1954 yılları
Müellif	:	Bakqiprogor (şimdiki Azerdövlətlayihə enstitüsü)
Ana konusu	:	Bu imar planına esasen Bakü Bulvarı "Özel Bakü" adını almıştır (şekil 3.5 ve tablo 3.5).

SONUNCU ŞƏHƏRSALMA SƏNƏDİ

Tarixi: 1985-2005-ci illər

Müəllifi: "Bakqiproqor" (indiki "Bakıdövlətlayihə")

Əsas ideyası:

- istehsalat qüvvələrinin rəşional yerləşdirilməsi və əhalinin məskunlaşdırılması
- Abşeronun yaşayış məntəqələrinin inkişafı, yarımadaanın şəhər tipli aqlomerasiyaya çevrilməsi
- vahid nəqliyyat və mühəndis təchizatı sisteminin yaradılması
- ətraf mühitin qorunması, mikroiqlimin və sanitar vəziyyətin yaxşılaşdırılması

Baş planın həlli üçün hazırlanan və təsdiqlənən sənədlər:

- Bakı şəhərinin və Abşeron yarımadasının planlaşdırılması
- Bakının nəqliyyat sxemi
- Məxsusi Bakının planı
- Abşeron yarımadasının şimalında salınacaq kurort zonasının Baş planı

Şəkil 3.6. Son Dönem Nazım İmar Planı (1951– 1954 Yılları)

Kaynak: (Fetullaev, 2013).

Tablo 3.6. Son Dönem Nazım İmar Planı

Tarixi	:	1985–2005 yılları
Müəllif	:	Bakqiproqor (şimdiki Azerdövlətlayihə Enstitüsü)
Ana konusu	:	<ul style="list-style-type: none">- Sanayi üretim alanlarının rasyonel yerleştirilmesi ve nüfus yerleşiminin temin edilmesi- Abşeron yerleşim birimlerinin geliştirilmesi, yarımadaada şehirleşmenin oluşumu- Merkezi ulaşım ünitesi ve mühendislik altyapı biriminin oluşturulması- Çevrenin korunması ve mikro-iklim şartlarının iyileştirilmesi

İmar Planının çözümü kapsamında hazırlanan ve onaylanan dokümanlar:

- Bakü şəhri və Abşeron yarımadasının şəhir planlaması
- Bakü ulaşım planı
- Özel Bakü planı

- Abşeron yarımadasının kuzeyinde oluşturulacak “sağlık, yaşam ve dinlenme” bölgesinin Ana Planı

1980 yıllarının başlarında hazırlanmış Bakü'nün 1985–2005 yıllarını kapsayan imar planı büyük önem arz etmektedir. Bu planda, önceki imar planlarının devamı niteliğinde Abşeron yarımadası ekonomik merkez olarak tasarlanmıştır (şekil 3.6 ve tablo 3.6).

Bakü 'de petrol bulunması ile birlikte hızlı bir gelişim süreci geçirmiş ve 20. yüzyılın başlarında Rus İmparatorluğu 'nun en büyük şehirleri arasına girmiştir. Azerbaycan'da çağdaş mimari ve şehir gelişimi olarak yürütülen çalışmalar, boş alanlara doğru yeni yerleşim alanlarının inşaatıyla eşzamanlı olarak, şehirlerin merkezi ilçelerinde ve tarihi önemdeki bölgelerde yaşam şartlarının modernizasyonu ve binaların yenilenmesinin yanı sıra tarihi özgünlüğe sahip yapıların restorasyonu yönünde gelişmiştir. Bakü'nün 2005 yılına kadar yürürlükte olan İmar Planı 1987 yılında onaylanmıştır. Son yıllarda Bakü'de yürütülen şehircilik ölçeğindeki işlerin önemli bir kısmını şehrin merkezindeki ilçelerin yenilenmesi oluşturmaktadır. Bu bölgeler 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında inşa edilmiş binalardan oluşmaktadır (Fatullaev, 2013).

Bakı buxtası
Ümumi sahəsi - 50 km²
Sahil xəttinin uzunluğu - 20 km
Dib çöküntülərinin həcmi - 46 000 000 m³

Şekil 3.7. Bakü Körfezi

Kaynak: (Fetullaev, 2013).

Bakü Körfezinin genel alanı 50 km², sahil hattının uzunluğu 20 km, dip tortusu hacmi 46 milyon m³ (şekil 3.7).

3.1. 1920 – 1950 Yılları Arasında Bakü’deki Çok Katlı Konutlar

1920-30’lu yıllar ilk işçi kasabalarının ve sosyal konutların inşa edildiği yıllar olarak Bakü tarihine geçmiştir. Oluşturulan bu toplu konutlar petrol sahalarında inşa edilmiştir. “Sosyalist” şehir planlama esaslarının olduğu bu yıllarda Bakü mimarisi de belli değişimlere uğramıştır. Dönemin popüleritesi olan konstrüktivizm ve rasyonalizm akımlarının yanı sıra, milli mimarlık oluşturma çabaları olarak “eklektizm” ve “tarihsellik” izlerine de rastlanmıştır (Aliyev, 2013).

20’li yıllarda Bakü’de işçi sınıfının baraka tipli yaşam alanlarından yeni konutlara taşınması amacıyla ilk büyük ölçekli toplu konutların ve kasabaların inşaatına başlanmıştır. Kamu hizmetlerinden faydalanılarak yapılan bu evler, 1 ya da 2 katlı basit planlı ve iki odalıydı. Evlerin dış mekânı birbirinin tekrarı olan ve konstrüktivizmin izlerini taşıyan dikdörtgen balkonlardan oluşuyordu. (Aliyev, 2013)

30’lu yıllarda Bakü’nün kuzeybatısında (eski adıyla Ermenikend) başlatılan konut inşaatları daha sonraları Bakü’nün merkezinde ve diğer şehirlerde de devam etmiştir. Bu dönemde, Bakü’de ve diğer bölgelerde konut mimarisi iki farklı şekilde gelişmiştir. Şehir merkezinde diğerine oranla daha büyük ölçekli, 1 ya da 2 katlı, tek aile için tasarlanmış, özgün mimarisi olan ve Bakü mimari gelişiminde önemli rolü olan müstakil evler, çevre bölgelerdeyse 2 ve 3 katlı, tip ve basit konfigürasyonlu, büyük oranda tekrar eden yaşama alanları inşa edilmiştir. Basit ve ekonomik sosyal konutlar, mimari değeri olan, özel projelendirmeyle inşa edilen müstakil yapılardan mimari olarak önemli farklılıklar göstermektedir. Bu dönemde şehir merkezinde yüksek ustalıklı birçok konut ve kamu binası inşa edilmiştir. Nitekim bu özelliğiyle Bakü zamanının en saygın şehirleri sırasına girmiştir. 30’lu yılların sonlarında inşa edilen birçok konutun Bakü’nün mimari gelişimine önemli derecede katkı sağlamış olduğu söylenebilir. (Aliyev, 2013)

40’lı yılların mimarisinin tip projelerin gelişiminde önemli bir dönem olduğu söylenebilir. Bu süreç 20’li yıllarda, 1 ya da 2 katlı aynı plan şemasının tekrarıyla oluşan işçi konutlarıyla başlamış ve 30’lu yıllarda aynı ölçüye sahip çok dairesel konut

bloklarının inşaatı şeklinde gelişmiştir. 40'lı yıllarda ise artık çok dairesel blok planlarının üretiminden söz edilebilmiştir. Tip planlama 2 ya da 3 katlı küçük ölçekli konutların yanı sıra çok katlı ve çok dairesel konutların üretimini de kapsayacak şekilde gelişmiştir. Bu konutlar, dönemin ihtiyaçlarını karşılayacak ve tüm kamusal hizmetleri temin edecek şekilde üretiliyordu. Bu binalar tip planlamanın tekrarıyla oluştuğu için, monotonluk ve estetik değerlerin düşük olması gibi dezavantajlara da sahiptir (Fatullaev, 1986).

Bu bölümde 1920-1950 yılları arasında Bakü'de inşa edilen Buzovnanefit Apartmanı, İlim İşçileri Apartmanı, Mingechaugesstroy Apartmanı, Azneftzavod Apartmanı ve Artist Evi Apartmanı mekan ilişkileri bağlamından incelenmiştir.

3.1.1. “Buzovnanefit” Apartmanı

Tablo 3.7. “Buzovnanefit” Apartmanı

Mimar	:	S. Dadaşov, M. Useynov
Yapım Yılı	:	1945
Günümüz Durumu	:	Mevcut
Apartmanın Konumu	:	Bakü, Nesimi heykelinin karşısı.

Şekil 3.8. “Buzovnanefit” Apartmanının Görselleri

Kaynak: (Tural Sadigli Arşivi, 2016).

Azerbaycan konut mimarisinin gelişim yolunda önemli bir kilometre taşı olan, S.Dadaşov ve M. Useynov tarafından projelendirilmiş “Buzovnanefit” apartmanının

cepheleri Nizami, S.Vurgun ve Tolstoy sokaklarına bakmaktadır (Şekil 3.8 ve tablo 3.7). Binanın ana kısmı 6 kattan, köşelerdeki kulelerse sekiz kattan oluşmakta ve binada toplamda elli sekiz daire bulunmaktadır. Bunlardan altı adedi tek odalı, yirmi adedi iki odalı, yirmi adedi üç odalı ve on iki adedi ise dört odalı dairelerdir. “Buzovnanefit” apartmanında toplam dokuz merdiven vardır. Bu merdivenlerin beş tanesi iki sahanlıklı, dört tanesi ise üç sahanlıklı olarak çözülmüştür. Merdivenlerin beşi sol kısımda, dördü ise sağ kısımda yer alır. Bina cephe olarak simetrik görünse de plan olarak simetrik değildir. Sol kısımda on bir sağ kısımda ise dokuz daire yer almaktadır. Plandaki bu asimetrinin cephe elemanlarında ve genel görünüşte algılanmamasının sebebi, çok ustalıkla yerleştirilmiş olmasıdır. Binanın sol kısmına ait on bir daireden ikisi stüdyo, üçü tek odalı, dördü iki odalı ve ikisi üç odalıdır. Sağ kısımdaki dairelerden biri stüdyo, ikisi tek odalı, dördü iki odalı ve ikisi üç odalıdır.

Stüdyo tipli dairelerin plan şemasında, salon ve mutfığa kolaylıkla ulaşmak mümkündür. Alan olarak hepsi aynı ölçüde olmasına karşın, köşelerde yerleştirilmiş stüdyolarda salon ve mutfak yanyana, orta kısımlardakilerde ise karşı karşıyadır (şekil 3.9).

Tek odalı (Tip 1) dairelerde girişte sirkülasyon hacminden sonra ilk olarak salona geçilir. Daha sonra ise yatak odasına banyoya ve mutfığa geçilir. Plan şemasında yatak odasına ulaşımı kolaylaştırmak amacıyla salondan da giriş sağlamıştır. Bu da dairede konforu artıran, kolay hareketi ve geçişleri sağlayan önemli bir etkidir.

Tek odalı (Tip 2) dairelerde Tip 1’den farklı olarak, mutfak salonla karşı karşıyadır. Alan olarak daha küçük olan bu dairelerde yatak odasına geçiş sadece salondan mümkündür. Diğer bütün yönleriyle Tip 1 ile aynı şemaya sahip Tip 2 daireleri binanın sağ kısmında yer alır.

İki odalı daireler üç farklı plan şemasında kurgulanmıştır. Her birinde banyo ve tuvalet ayrıdır. İki odalı(Tip1) dairelerde girişte sirkülasyon hacminden sonra ilk olarak yatak odaları daha sonra ise banyo ve tuvalet gelmektedir. Yatak odaları karşı karşıyadır. Girişin sağında kalan yatak odasına salonla ilişkilendirilmek amacıyla hem salondan hem de sirkülasyon hacminden geçiş sağlanmıştır. Diğer yatak odası ise sol kısımda yer alır ve hiçbir odayla ilişkisi yoktur. İki odalı Tip2 daireler tek odalı Tip2 daireler

ile aynı plan şemasına sahiptir. Sadece alan olarak büyük olan bu daireler konfor bakımından aynı özellikleri gösterirler.

Üç odalı (Tip1) daireler bu yapının cephesindeki en değerli kısımda yer almaktadır. Ön ve yan cephelerin birleşim yerlerinde, köşelerde yerleştirilmiş olan üç odalı daireler alan olarak bu yapının en büyük dairelerindedir. Girişte sirkülasyon hacminden bütün odalara kolaylıkla geçmek mümkündür. Örnek olarak dairenin salonuna sirkülasyon hacminden ve yatak odasından geçmek mümkündür. Yatak odaları sıralı şekilde koridor oluşturacak şekilde yerleştirilmiştir. Bu dairelerde konforu artıran etken olarak, sirkülasyon hacminde gömme gardırop yerleştirilmiştir.

Dairelerin hepsinde çift yöne bakan cephe ile doğal havalandırma sağlanmış, açık ve kapalı balkonlar tasarlanmıştır. Açık ve kapalı balkonların çokça kullanılmış olması, pencerelerin güneş ışınlarının geçirimsizliğini azaltması yönünden önemli rol almıştır. Bu bir çeşit, iklim şartlarının değerlendirilmesi sonucunda çıkmış mimari çözümlerdir.

Toplu yaşama alanlarının tasarlanmasında ve mimari plan çözümlerinde yerel şartların ve özelliklerin dikkate alınması her şeyden önce ilgili yönetmeliklerin taleplerinden kaynaklanır. Bu bakımdan projelendirme deneyiminde ve tasarımsal yaklaşımlarda yerel yönetmeliklerin kapsamı esas teşkil eder. Buna rağmen mevcut uygulamalardan anlaşıldığı üzere, yönetmeliklerin talepleri projelere her zaman tam şekilde yansımayaabilmektedir. Çoğu kez belli sebeplerle yönetmelik dışında gelişen oluşumlar olabilir. Bu durumlar bazen iyi bazen ise kötü sonuçlar doğurabilir. Örneğin “Buzovnanef” apartmanından mimarın yerel iklim şartlarının değerlendirilmesi konusunda kendi deneyimine dayanarak yaptığı ve bu konuda geliştirdiği çözümler yönetmeliklerin kapsamında mevcut değildir. Bu gibi durumların sebebi, genelde yönetmelik ve ilgili teknik standartların gerekli gelişmişliği sağlayamamış olmasıdır. Sonuç olarak ilgili yerel yönetmelikler sadece doğal iklim şartlarıyla ilgili bazı düzenlemeleri talep etmekte ve bu konuda köklü öneri sunamamaktadır.

Binanın cepheleri, zengin sanatsal mimari çözümleriyle diğer konut yapılarından ayrılmaktadır. Binanın sokağa bakan cephesi beyaz Bakü taşıyla (Aglay) kaplanmıştır. Çok sayıda sanatsal değere sahip balkonlar, teraslar, cumbalar, kornişler

ve bunun gibi cepheye değer katan mimari elemanlar bulunmaktadır (Şekil 3.8). Bu binanın mimari çözümlenmesi herkes tarafından aynı şekilde karşılanmamış ve kabul görmemiştir. Seçilen ve geliştirilen mimari üslup, bir kısım mimarı çevrede değerli kabul edilse de, diğer kesimlerce eleştirilere maruz kalmıştır. Eleştiriler daha çok Komünist Partisinden ve Sovyet hükümeti kanadından gelmiştir.

“Buzovnanefit” apartmanı değişik dönemlerde kullanıcılar tarafından bazı değişikliklere maruz kalmasına rağmen, bu bina Azerbaycan mimarisinin Sovyet döneminde elde edilmiş en büyük kazanımlardan biridir.

Şekil 3.9. "Buzovneft" Apartmanının Mekan Analizi

3.1.2. “İlim İşçileri” Apartmanı

Tablo 3.8. İlim İşçileri Apartmanı

Mimar	:	S. Dadaşov, M. Useynov
Yapım Yılı	:	1946
Günümüz Durumu	:	Mevcut
Apartmanın Konumu	:	Bakü, Uluslararası Muğam Merkezinin karşısı

Şekil 3.10. “İlim işçileri” Apartmanının Görselleri

Kaynak: (Tural Sadıglı Arşivi, 2016).

Konut mimarisinin gelişim sürecinde özel bir yere sahip S. Dadaşov ve M. Useynov mimarları tarafından projelendirilmiş ve inşa edilmiş “İlim işçileri” apartmanının ön cephesi Neftçiler caddesine bakmaktadır. “İlim işçileri” apartmanı özel talep doğrultusunda projelendirilmiştir. Bu binada diğerlerinden farklı olarak otuz üç adet dört odalı, iki adet üç odalı ve iki adet iki odalı daire mevcuttur. Binanın bütün daireleri çift cepheli (arka bahçe ve caddeye bakan) olarak tasarlanmıştır (şekil 3.10 ve tablo 3.8). Sovyet dönemi konutlarının aksine bu dairelerde hizmetçi odası da yer almaktadır. Balkonlar, dış ortamla ilişki kurmanın yanı sıra, aynı zamanda pencereler için güneş koruyucu olarak düşünülmüştür. Bu duruma yerel mimarının iklim şartlarına adaptasyonunun belirtilerinden biri olarak bakılabilir (Kasımov, 1996). Bu bina toplumun belirli bir kısmı tarafından beğenilmiş ve takdir edilmiş olsa da, belirli bir kesim tarafından eleştiriye maruz kalmaktan kurtulamamıştır. Bütün bunlara karşın “İlim işçileri” apartmanı, Sovyet dönemine ait en kayda değer mimari kazanımlardan biridir.

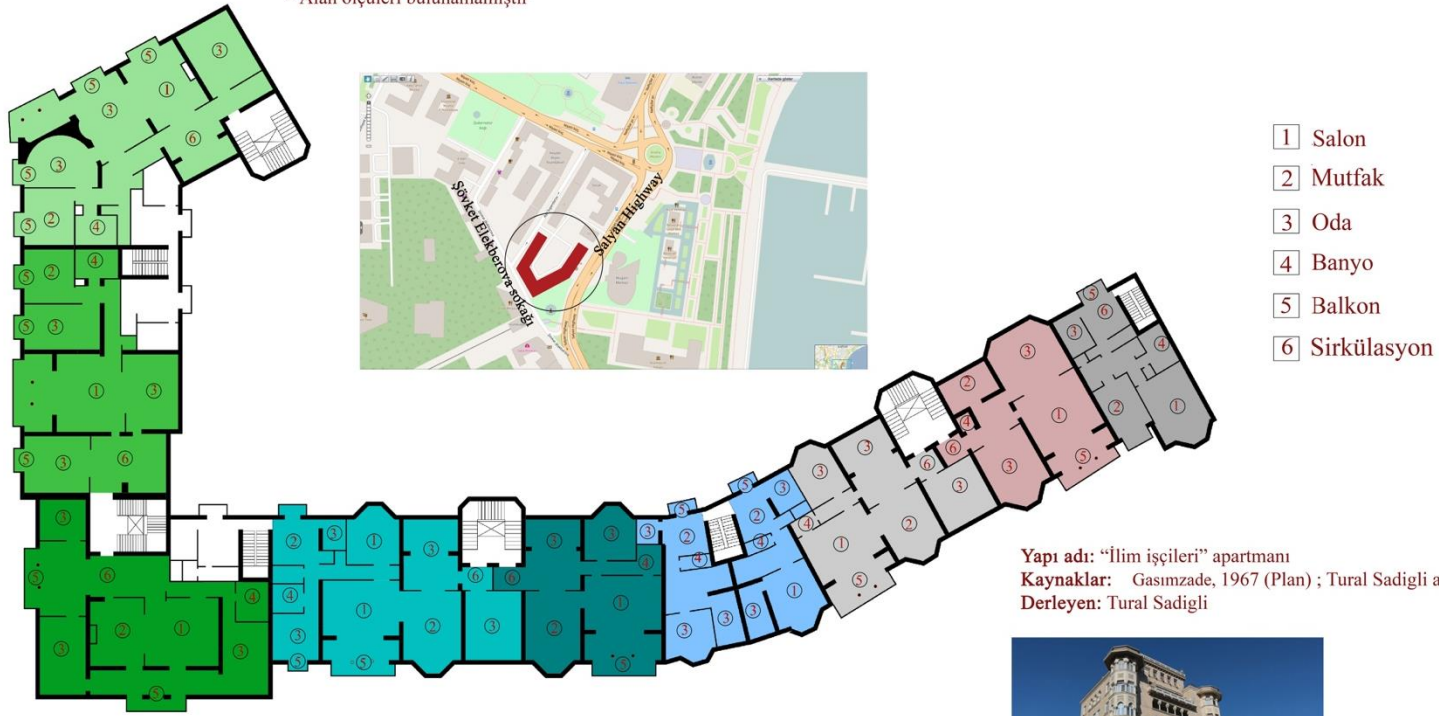
Binanın asıl kısmı beş kattan, köşede yerleştirilmiş blok ise sekiz kattan oluşmakta ve binada toplam 37 daire bulunmaktadır. “İlim işçileri” apartmanında toplam sekiz adet merdiven vardır. Merdivenlerin dört adedi iki sahanlıklı, diğer dört adedi ise üç sahanlıklı olacak şekilde projelendirilmiştir. Daireler planlama şeması ve alanlarına göre çeşitlilik göstermektedir (şekil 3.11). Örneğin, dört odalı ve üç odalı dairelerden her biri, iki farklı plan olarak çözülmüştür. “İlim işçileri” apartmanı dönemin Sovyet konutları arasında inşa edilmiş en yüksek konut yapılarından biriydi.

Dairelerin hepsinde çift yöne bakan cephe ile doğal havalandırma sağlanmış, açık ve kapalı balkonlar tasarlanmıştır. Açık ve kapalı balkonların çokça kullanılmış olması, pencerelerin güneş ışınlarının geçirimsizliğini azaltmasına neden olmuştur.

“İlim işçileri” apartmanının inşa edildiği zamanlarda plan çözümleri, ilgili standart ve yönetmeliklerin talepleriyle düzenleniyordu. Sovyet hükümetinin kanunlarına göre konutlarda hizmetli odası gibi odaların olması kabul edilebilir bir şey değildi. Buna rağmen bu binada hizmetçi odası yer almaktadır.

Binanın cepheleri, zengin sanatsal mimari çözümleriyle diğer konut yapılarından ayrılmaktadır. Binanın sokağa bakan cephesi beyaz Bakü taşıyla (Aglay) kaplanmıştır. Çok sayıda sanatsal değere sahip balkonlar, teraslar, cumbalar, kornişler ve bunun gibi cepheye değer katan mimari elemanlar bulunmaktadır.

* Alan ölçüleri bulunamamıştır

Yapı adı: "İlim işçileri" apartmanı
Kaynaklar: Gasmzade, 1967 (Plan) ; Tural Sadigli arşivi (Fotoğraflar)
Derleyen: Tural Sadigli

Şekil 3.11. İlim İşçileri Apartmanının Mekan Analizi

3.1.3. “Mingechaugesstroy” Apartmanı

Tablo 3.9. “Mingechaugesstroy” Apartmanı

Mimar	:	G. Alizade; M. Madatov
Yapım Yılı	:	1950
Günümüz Durumu	:	Mevcut
Apartmanın Konumu	:	Bakü, Haydar Aliyev sarayının karşısı

Şekil 3.12. “Mingechaugesstroy” Apartmanının Görselleri

Kaynak (Tural Sadigli Arşivi, 2016).

“Mingechaugesstroy” apartmanı inşaat işçileri için inşa edilmiştir beş katlıdır. Basın ve Kirov sokaklarının kesişiminde yer almaktadır. Mimarları G.Alizade ve M. Madatov olan bu bina 1950 yılında inşa edilmiştir (şekil 3.12 ve tablo 3.9). Genel olarak üç bloktan oluşan bina, on beş adet tek odalı, beş adet iki odalı, beş adet üç odalı olmak üzere toplamda otuz daireyi barındırmaktadır. Bütün bloklarda merdivenler iki sahanlıklı olarak tasarlanmıştır. Bu apartmanın planlamasında 1940–1950 döneminin diğer plan şemalarında uygulanmış hatalar tekrarlanmıştır. Bina köşelerinde yerleştirilmiş merdivenler, bitişiğindeki dairelerin konfor düzeyinde düşüklüğe neden olan sert köşeler meydan getirmiştir. Dairelerdeki odaların ince uzun forma sahip olması ve odaların iç içe geçecek şekilde planlanmış olması da diğer bir konfor düşüklüğü nedenidir.

Tek odalı (tip1) dairelerde girişte sirkülasyon hacmiyle karşılaşılır. Daha sonra sağdan banyoya, mutfığa ve yatak odasına, soldan ise salona geçmek mümkündür. Diğer

daire planlarında farklı olarak bu tipte yatak odası ve salondan geçilen iki büyük balkon mevcuttur (şekil 3.13).

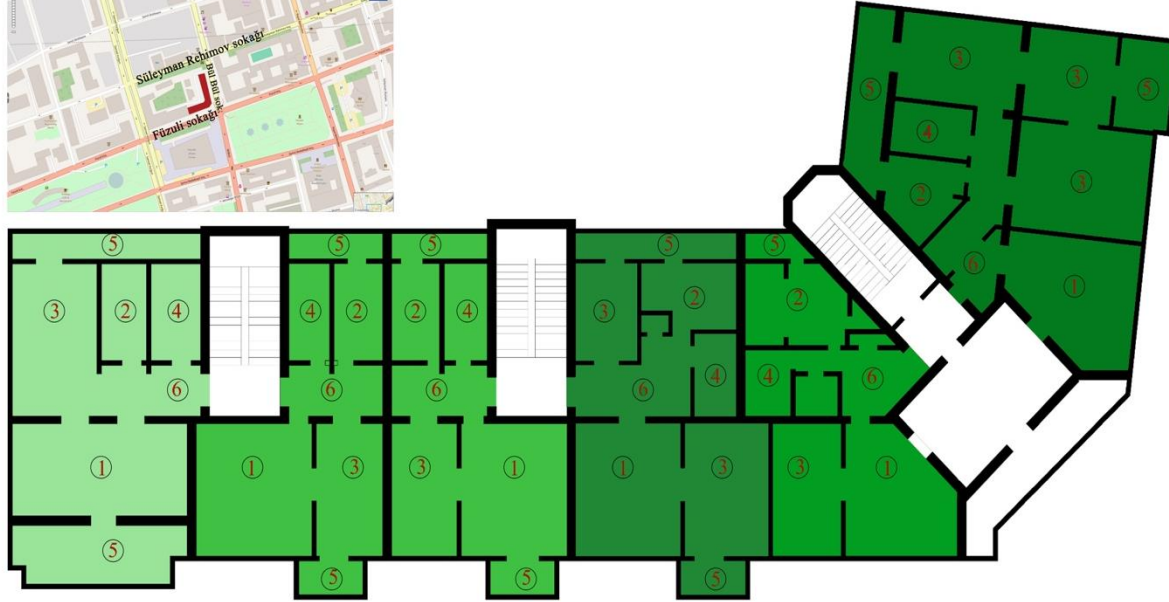
Tek odalı (tip2) daireler iki merdiven çekirdeği arasında simetrik olarak planlanmıştır. Mevcut olan tek farklılık, balkona giriş şekilleridir. Birinde balkona salondan, diğerinde ise yatak odasından geçilmektedir. Bu daire tipinde girişte sirkülasyon hacminden sonra ilk olarak salona geçilir. Daha sonra mutfak ve banyo ile karşılaşılır. Binanın arka cephesinde bulunan iki adet balkona geçiş yatak odasından, salondan (diğer simetrik dairede) ve mutfaktanır.

Tek odalı (tip3) daireler, bu binanın köşe birleşme kısmındaki merdivenin bitişiğindeki dairelerdir. Girişteki sirkülasyon hacminden sonra salon ve mutfağa geçmek mümkündür. Yatak odasına geçiş sadece salondan yapılmaktadır. Banyo bölümü tam karşıda bulunmaktadır. Merdivenin yerleştirme şeklinden dolayı oldukça kullanışsız olan bu dairelerde balkon da bulunmamaktadır.

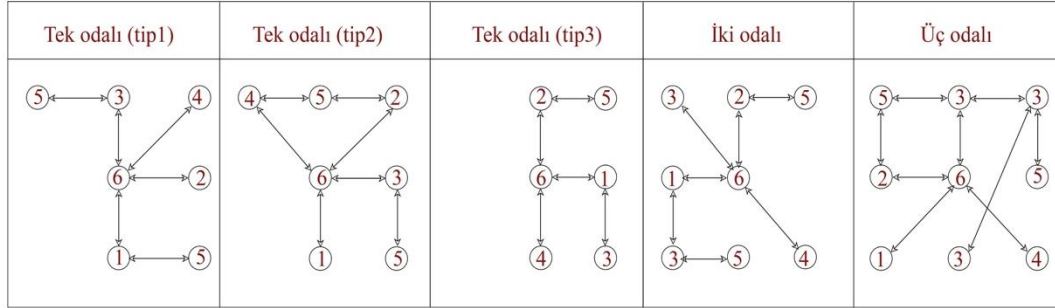
İki odalı daireler girişte sirkülasyon hacminden sonra bütün odalara geçiş olacak şekilde planlanmıştır. Sadece bir yatak odasına salondan geçilir. Genelde iki balkonu bulunan bu dairede, balkonlara mutfak ve yatak odasından (salondan girişi olan) geçiş mümkündür.

Üç odalı dairelerde, tek odalı (tip3) dairesinde olduğu gibi sert köşeler mevcuttur. Salon ve mutfağın açıyla birleşiminden oluşan köşe odasında kullanışlı bir yerleşim yapmak oldukça zordur. Sirkülasyon hacminden sonra salona daha sonra ise mutfak, banyo ve yatak odalarına geçmek mümkündür. İki yatak odasına geçiş doğrudan sirkülasyon hacminden sağlanmıştır. Diğer yatak odasına ise yatak odalarından birinin içinden geçilmektedir.

Bina cephesi zengin sanatsal mimari çözümünüyle diğer yapılardan ayrılmaktadır. Binanın sokağa bakan cephesi doğal Bakü taşı aglay ile kaplanmıştır. Cephede zengin sanatsal işçilik eseri olan balkonlar, teraslar, cumbalar, kornişler ve diğer mimari elemanlar kullanılmıştır. Bina günümüzde halen konut yapısı olarak kullanılmaktadır.

- Tek odalı (tip1)
 - Tek odalı (tip2)
 - Tek odalı (tip3)
 - İki odalı
 - Üç odalı
- 1 Salon
 - 2 Mutfak
 - 3 Oda
 - 4 Banyo
 - 5 Balkon
 - 6 Sirkülasyon

Yapı adı: "Mingechauresstroy" Apartmanı
 Kaynaklar: Gasızmzade, 1967 (Plan); Tural Sadıglı arşivi 2016 (Fotoğraflar)
 Derleyen: Tural Sadıglı

Şekil 3.13. "Mingechauresstroy" Apartmanının Mekan Analizi

3.1.4. “Azneftzavod” Apartmanı

Tablo 3.10. “Azneftzavod” Apartmanı

Mimar	:	S. Dadaşov; M. Hüseyinov
Yapım Yılı	:	1950
Günümüz Durumu	:	Mevcut
Apartmanın Konumu	:	Bakü, Nesimi heykelinin karşısı

Şekil 3.14. “Azneftzavod” Apartmanının GörSELLERİ

Kaynak (Tural Sadıgli Arşivi, 2016).

Azerbaycan konut mimarisinin gelişim yolunda önemli projeler yapan, S. Dadaşov ve M. Hüseyinov tarafından projelendirilmiş “Azneftzavod” apartmanının cepheleri S.Vurgun, Nizami ve Haqani sokaklarına bakmaktadır (Şekil 3.14 ve tablo 3.10). Binanın asıl kısmı 4 kattan, toplamda 5 kattan oluşmaktadır. Binada toplamda 80 daire bulunmaktadır. Bunlardan sekiz adeti stüdyo, otuz iki adedi tek odalı, yirmi sekiz adedi iki odalı, on iki adedi ise üç odalı dairelerdir (bkz. Şekil 3.15). “Azneftzavod” apartmanı toplamda dokuz merdivenden oluşmaktadır. Bu merdivenlerin beş tanesi iki sahanlıklı, dört tanesi ise üç sahanlıklı olarak çözülmüştür. Merdivenlerin beşi apartmanın sol kısmında, dördü ise sağ kısmında yer alır. Bina cephe olarak simetrik görünse de, plan olarak simetrik değildir. “Azneftzavod” apartmanının sol kısmında on bir sağ kısmında ise dokuz daire yerleştirilmiştir. Plandaki bu asimetrinin cephe elemanlarında ve genel görünüşte algılanmamaktadır. Binanın sol kısmına ait on bir daireden iki adedi stüdyo, üç adedi

tek odalı, dördü iki odalı ve ikisi üç odalıdır. Sağ kısımdaki dairelerden biri stüdyo, beş adedi tek odalı, üçü iki odalı ve iki adedi üç odalıdır.

Binanın zemin katı ticari alanların kullanımı amacıyla planlanmıştır. Stüdyo daire 36,96 metrekare, tek odalı daire (tip1) 32,55 metrekare, tek odalı daire (tip2) 55,89 metrekare, iki odalı (tip1) daire 41,20 metrekare, iki odalı (tip2) daire 34,14 metrekare, iki odalı (tip3) daire 74,74 metrekare, üç odalı daire (tip1) 93,12 metrekare, üç odalı daire (tip2) daire ise 66,98 metrekaredir (Tablo 3.11).

Stüdyo dairelerin plan şemasında, salon ve mutfığa kolaylıkla ulaşmak mümkündür. Alan olarak hepsi aynı ölçüde olmasına karşın, köşelerde yerleştirilmiş stüdyolarda salon ve mutfak yan yana, orta kısımlardakilerde ise karşı karşıyadır (şekil 3.15).

Tek odalı (Tip 1) dairelerde girişte sirkülasyon hacminden ilk olarak salona ve mutfığa, daha sonra ise yatak odasına ve banyoya geçilir. Plan şemasında yatak odasına ulaşımı kolaylaştırmak amacıyla salondan da giriş sağlanmıştır. Bu da dairede konforu artıran, kolay hareketi ve geçişleri sağlayan önemli bir etkidir.

Tek odalı (Tip 2) dairelerde Tip 1'den farklı olarak mutfak, yatak odasıyla yan yanadır. Alan olarak daha büyük olan bu dairelerde yatak odası ve salon karşı karşıyadır. Diğer bütün yönleriyle Tip 1 ile aynı şemaya sahip Tip 2 daireleri binanın sağ kısmında ve sol kısmında yer almaktadır.

İki odalı daireler üç farklı plan şemasında kurgulanmıştır. Her birinde banyo ve tuvalet ayrıdır. İki odalı (Tip1) dairelerde girişte sirkülasyon hacminden sonra, ilk olarak karşı karşıya yer alan yatak odalarına daha sonra ise banyo ve tuvalet mekanlarına ulaşılmaktadır. Girişin solunda yer alan yatak odasını salonla ilişkilendirmek amacıyla hem salondan hem de sirkülasyon hacminden geçiş sağlanmıştır. Diğer yatak odası ise sağ kısımda yer alır ve hiçbir odayla ilişkisi yoktur. İki odalı Tip2 daireler tek odalı Tip2 daireler ile aynı plan şemasına sahiptir. Sadece alan olarak büyük olan bu daireler konfor bakımından aynı özellikleri gösterirler.

Üç odalı (Tip2) daireler bu yapının cephesinde en değerli kısmında yer almışlardır. Ön ve yan cephelerin birleşim yerlerinde, köşelerde yerleştirilmiş olan üç odalı daireler alan olarak bu yapının en büyük dairelerindedir. Girişte sirkülasyon

hacminden bütün odalara kolaylıkla geçmek mümkündür. Yatak odaları sıralı şekilde koridor oluşturacak şekilde yerleştirilmiştir.

Dairelerin hepsinde çift yöne bakan cephe ile doğal havalandırma sağlanmış, açık ve kapalı balkonlar tasarlanmıştır.

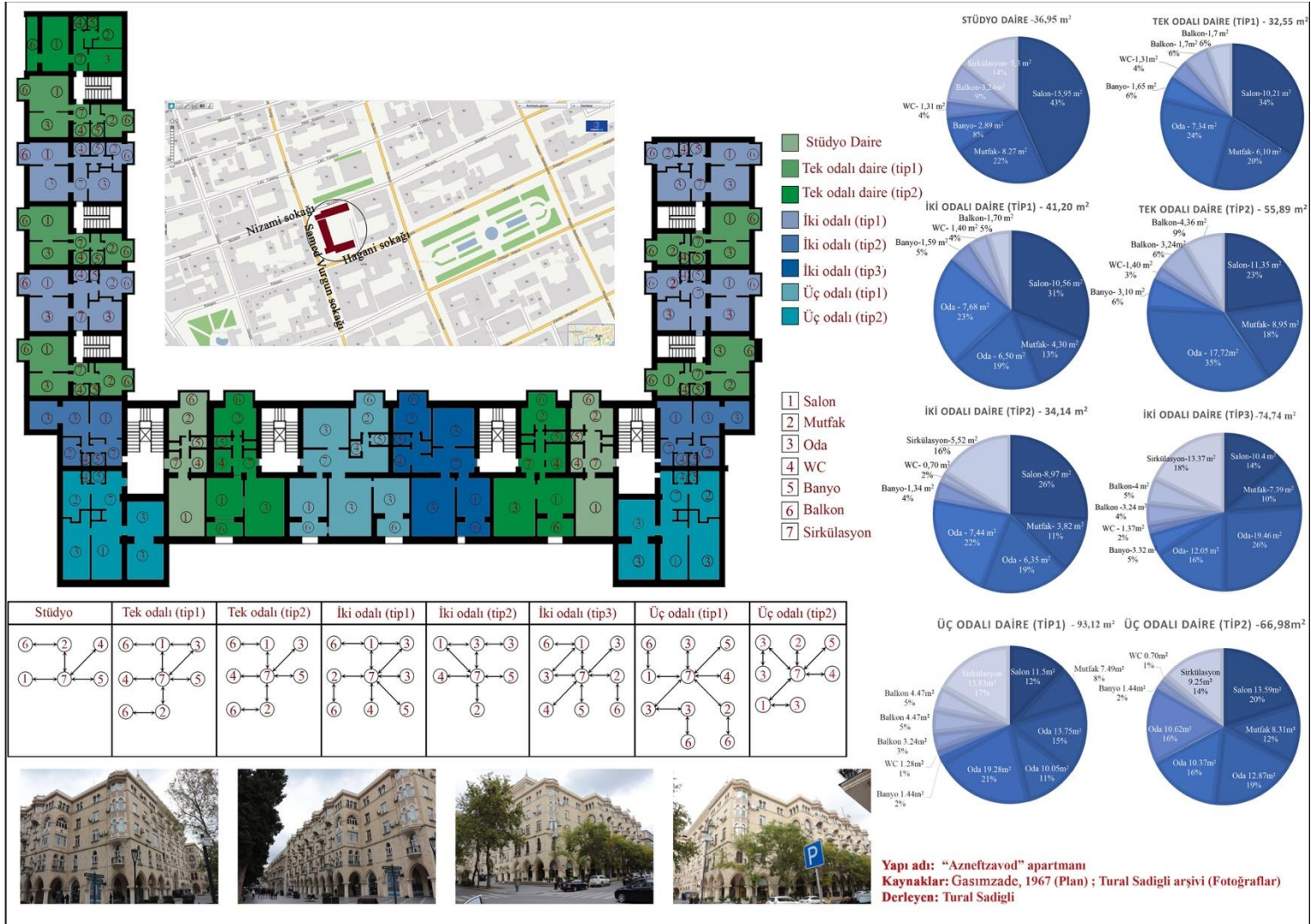
Binanın cepheleri, “Buzovnanef” apartmanındaki gibi zengin sanatsal mimari çözümleriyle diğer konut yapılarından ayrılmaktadır. Binanın sokağa bakan cephesi beyaz Bakü taşıyla (Aglay) kaplanmıştır. Çok sayıda sanatsal değere sahip balkonlar, teraslar, cumbalar, kornişler ve bunun gibi cepheye değer katan mimari elemanlar şehrin en güzel sokaklardan biri olan Haqani sokağına bakmaktadır (Şekil 3.14).

Tablo 3.11. “Azneftzavod” Apartmanının Dairelerinin Alanları

Daireler	Salon	Mutfak	Oda	Banyo	WC	Balkon	Sirkülasyon	Toplam
Stüdyo	15,95	8,27	—	2,89	1,31	3,24	5,3	36,96
Tek Odalı (Tip 1)	10,21	6,10	7,34	1,65	1,31	1,7 1,7	2,84	32,85
Tek Odalı (Tip 2)	11,35	8,95	17,72	3,10	1,40	3,24 4,36	5,77	55,89
İki Odalı (Tip1)	10,56	4,30	6,50 7,68	1,59	1,40	1,7	7,47	41,20
İki Odalı (Tip2)	8,97	3,82	6,35 7,44	1,34	0,7	—	5,52	34,14
İki Odalı (Tip3)	10,4	7,39	19,46 12,05	3,32	1,37	3,24 4	13,37	74,6
Üç Odalı (Tip1)	11,5	7,49	13,75 10,05 19,28	1,44	1,28	4,47 4,47	15,83	89,56

Kaynak: (Mardanov, 1967).

* Net m² lerdir.

Şekil 3.15. "Azneftzavod" Apartmanının Mekan Analizi

3.1.5. “Artist Evi” Apartmanı

Tablo 3.12. “Artist Evi” Apartmanı

Mimar	:	S. Dadaşov; M. Hüseyinov
Yapım Yılı	:	1946
Günümüz Durumu	:	Mevcut
Apartmanın Konumu	:	Bakü, Türkiye konsolosluğunun karşısı

Şekil 3.16. “Artist Evi” Apartmanının Görselleri

Kaynak (Tural Sadıglı Arşivi, 2016).

“Artist Evi” isimli proje özel talep doğrultusunda projelendirilmiştir. Bu binada toplamda 60 daire mevcuttur. Bunlardan yirmi adeti tek odalı, yirmi adeti iki odalı, beş adeti üç odalı ve on beş adeti dört odalıdır. “Artist Evi” apartmanının cepheleri Abbasgulu ağa Bakıxanov, S.Vurgun ve Necef bey Vezirov sokaklarına bakmaktadır (Şekil 3.16 ve tablo 3.12). Binanın ana kısmı 5 kattan, ön cephedeki orta kısmı ise 7 kattan oluşmaktadır. “Artist Evi” apartmanında toplam 6 merdiven vardır. Merdivenlerin dört tanesi iki sahanlıklı, iki tanesi ise üç sahanlıklı olarak çözülmüştür. Binanın planı ve cephedeki elemanlar tamamen simetrik şekilde tasarlanmıştır. Tek odalı daireler (tip1) 57,6 metrekare, tek odalı (tip2) daireler 57,2 metrekare, iki odalı (tip1 ve tip2) daireler 72,2 metrekare, üç odalı daireler 81,2 metrekare, dört odalı (tip1) daireler 94,2 metrekare, dört odalı (tip2) daireler ise 90,2 metrekaredir (Tablo 3.13).

Tek odalı (Tip1) dairelerde girişte sirkülasyon hacminden salona ve daha sonra yatak odasına geçilebilir. “Artist Evi” apartmanında tek odalı dairelerde mutfak ön cepheye, salon ise arka cepheye bakmaktadır. Tek odalı (Tip2) dairelerin (Tip1) den farkı planın simetrik yerleşimidir (Şekil 3.17).

Tablo 3.13. “Artist evi” Apartmanının Dairelerinin Alanları

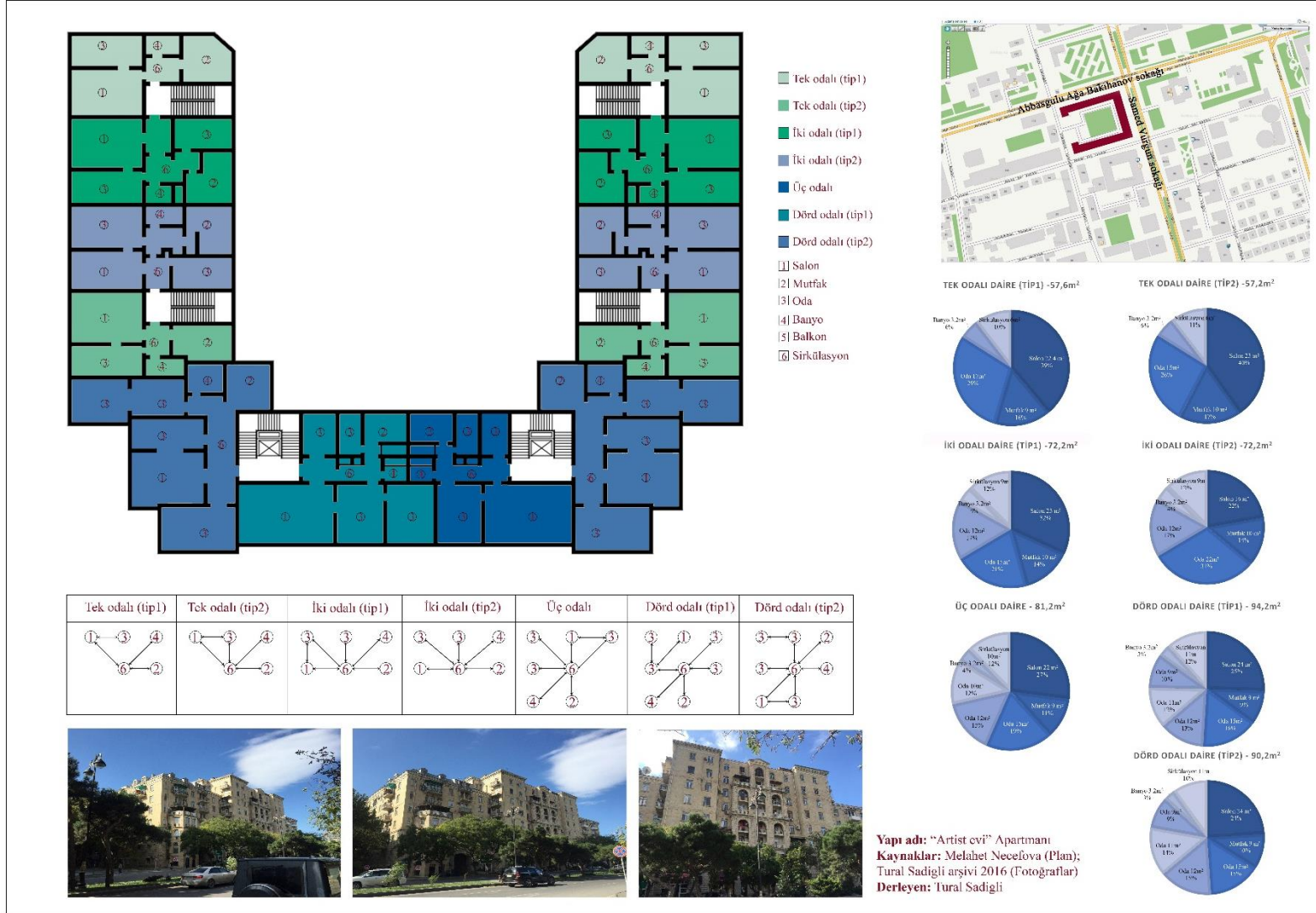
Daireler	Salon	Mutfak	Oda	Banyo	Sirkülasyon	Toplam
Tek odalı (Tip 1)	22,4	9	17	3,2	6	57,6
Tek odalı (Tip 2)	23	10	15	3,2	6	57,2
İki odalı (Tip 1)	23	10	15 12	3,2	9	72,2
İki odalı (Tip 2)	16	10	22 12	3,2	9	72,2
Üç odalı	22	9	15 12 10	3,2	10	81,2
Dört odalı (Tip 1)	24	9	15 12 11 9	3,2	11	94,2
Dört odalı (Tip 2)	24	9	15 12 11 9	3,2	11	94,2

Kaynak: (Bilinkin, 1985).

*Net m² lerdir.

İki odalı daireler iki farklı plan şemasında kurgulanmıştır. Her birinde tuvalet ve banyo bir aradadır. İki odalı (Tip1) dairelerde girişte sirkülasyon hacminden sonra ilk olarak salon, daha sonra ise yatak odası yer almaktadır. Banyo girişle karşı karşıyadır. Soldaki yatak odasına salondan geçmek mümkündür. Mutfak tek odalı dairelerde olduğu gibi apartmanın arka cephesine bakmaktadır.

Üç odalı daireler bu yapının orta kısmında yer almaktadır. Girişte sirkülasyon hacminden bütün odalara kolaylıkla geçmek mümkündür. İki odalı dairelerde olduğu gibi üç odalı dairelerde de salondan yatak odasının birine geçmek mümkündür. Yatak odaları sıralı şekilde koridor oluşturacak şekilde yerleştirilmiştir. Bu dairelerde konforu artıran etken olarak, sirkülasyon hacminde gömme gardırop yerleştirilmiştir.

Şekil 3.17. "Artist Evi" Apartmanının Mekan Analizi

3.2. 1950 – 1990 Yılları Arasında Bakü'deki Çok Katlı Konutlar

50'li yılların sonlarından 90'lı yılların başlarına kadar konut inşaatında tek düzelik gözlenmiştir. Bu dönemin en belirgin özelliği, devletin, halkın tamamını kapsayan evsizlik problemine yoğunlaşması ve her aileye devlet tarafından ev temin edilmesi politikasının yürütülmüş olmasıdır. Doğal olarak önceki yıllara oranla konut inşaatında keskin ve ani artış yaşanmıştır. Konut inşaatının keskin artışı ülkede ciddi mali problemlere sebep olmuş ve bu durum inşaat kalite standartlarına olumsuz yönde etki etmiştir. Bu türden problemlerin çözümüne yönelik projelendirmede maksimum kısıtlamalara gidilmiştir. Evlerin ölçüleri ve planlamasındaki diğer parametreler minimuma indirilerek nicelik ön plana çıkarılmıştır (Kasımzade, 1967).

1950'li yılların sonlarında ülkenin büyük şehirlerinde panel sistem fabrikaları kurulmuştur. Bunun sonucu olarak, taş örgü yapıları çok katlı konut binalarının yapımı giderek azalmış, 1960'ların ortalarına gelindiğinde yok denecek kadar az seviyeye ulaşmıştır. Hatta bu dönemde çok katlı taş yapıları bina yapımı için devlet kurumlarından özel izin gerekliliği getirilmiştir (Gfendizade, 1986).

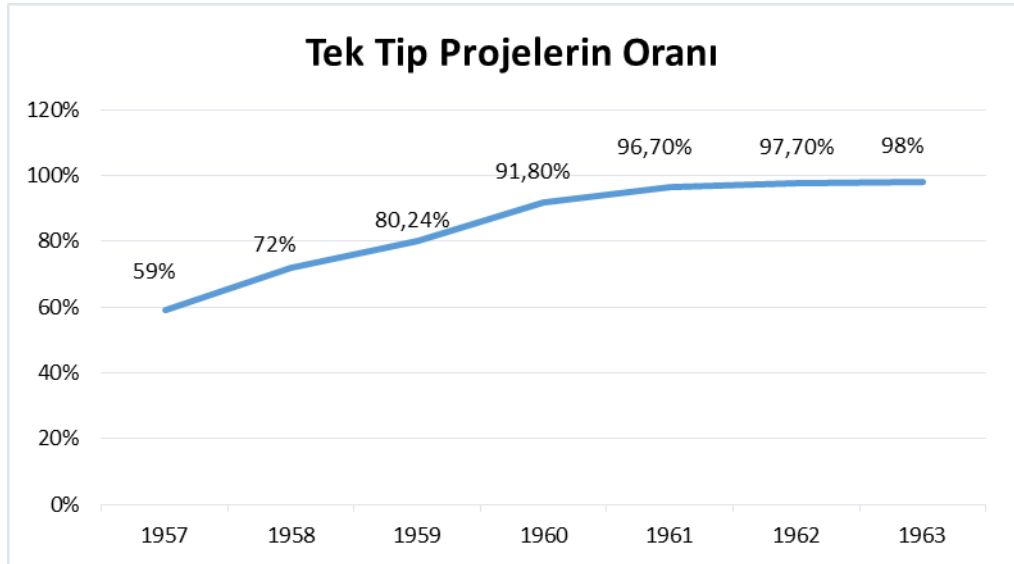
Bu dönem aynı zamanda mimarların yapılarında sanatsal değer ve yaratıcılık konusunda zorluklarla yüzleştikleri dönemlerdir. 1955 yılında SSCB Bakanlar Kurulu tarafından "Mimari projelerde ve inşaatında aşırılığın önlenmesi hakkında" bir kanun çıkarılmıştır. Yerel mimarının gelişimine olumsuz etki eden bu kanunun izlerini, bu dönem inşa edilen bazı önemli kamu binalarında gözlemek mümkündür (Kasimov, 2004).

23 Ağustos 1956 tarihinde SSCB Bakanlar Kurulu tarafından "İnşaatın endüstrileştirilmesi" isimli kanun çıkarıldı. Bu kanunla amaçlanan, 1956 yılının ikinci yarısından itibaren yeni konut ve kamusal bina inşaatlarında ekonomik ve tip projelerin kullanılmasıydı. Daha açık ifadeyle, kalitenin artırılmasının yanı sıra inşaat maliyetinin minimuma indirilmesi amaçlamaktaydı. Bu süreç daha da yoğunlaştırılmış ve 1957'den başlayarak tip projelendirmeler uygulamaya geçirilmiştir (Kasimov, 2004).

1960-80'li yıllar konut inşaatında büyük oranda panel sistemin kullanıldığı dönem olarak göze çarpmaktadır. Bu dönemde panel sistem fabrikaları tarafından üretilen ön

dökümlü betonarme panel sistemle inşa edilmiş konut bölgeleri oluşmuştur. 1963 yılında Bakü’de yılda 120 bin metrekare inşaat alanı üretim kapasitesi olan panel sistem fabrikası kurulmuştur. O dönemde ülke çapında bu fabrikaların genel üretim kapasitesi yılda 380 bin metrekare inşaat alanına karşılık geliyordu. Bakü Genel İnşaat İdare’sinin 20 yılda 600 bin metrekare inşaat alanı üretim gücüne sahip, üç panel sistem fabrikasına, 1 milyon metrekare hedef konulmuştu.

Bu büyük projenin ideologları, bu hedefle evsizlik sorununun çözüleceğini umut etmişlerdir. Bu teşebbüs pozitif amaçla atılmış bir adım olsa da, teknik, ekolojik, işlev, estetik ve özellikle kalite yönünden oldukça sorun yaratmıştır. Panel sistem fabrikalarında üretilen konut tiplerinin çeşitliliğine rağmen, mimari çözümlene ve teknik-mühendislik yönünden önemli problemler teşkil ediyordu (Agazade, 2012).

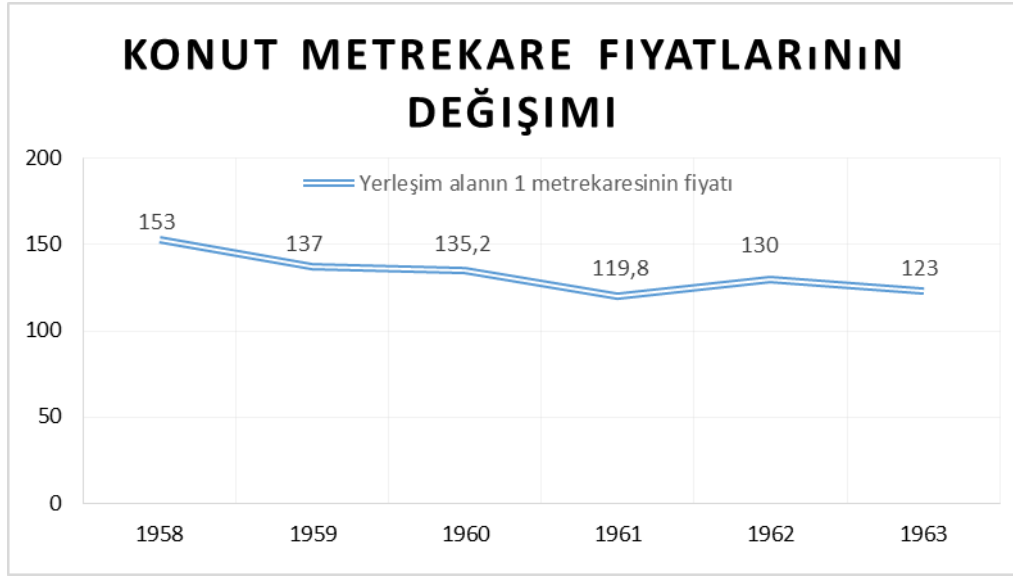

Şekil 3.18. 1957–1963 Yılları Arasında Tek Tip Projelerin Oranı

Kaynak: (Kasımzade, 1967).

Tip projelendirme ile yoğun bir şekilde toplu konut inşaatı 50’lerin sonlarından 90’lı yıllara kadar sürmüştür. Bu dönem konut sektörünün gelişimi açısından çok önemli bir tarihsel süreci kapsamaktadır. Tip konut projelerinin uygulanmasında 60’lı yılların sonunun özellikle vurgulanması gerekmektedir. 10–12 sene devam eden, tip projelendirme ile kazanılan hız, yanında, birtakım kusurlarında oluşmasına neden olmuştur (şekil 3.18). Yeni toplu konutlardaki kalite problemi dergilerde, basında, değişik toplantı ve seminerlerde, ayrıca halk arasında ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Kalite sorunu doğal olarak konut satış fiyatlarına da etki etmiştir. Konut

metrekare fiyatlarının ruble ile senelere göre değişim grafiği aőaęıdaki gibidir (şekil 3.19), (Agazade, 2012:s.35).

Şekil 3.19. 1958-1963 Yılları Arasında Konut Metrekare Fiyatlarının Değişimi

Kaynak: (Kasımzade, 1967).

Mevcut inşaat hızına etkilemeden toplu konut kalite seviyesinin artırılması sorunu gündeme gelmiştir. Kısa sürede kullanılan plan tiplerinin düzenlenmesi veya yenilerinin hazırlanması gerekmiőtir. Bu durum proje tiplerinin deęiőmesi, aynı zamanda panel sistem fabrikalarının mevcut ekipman ve teçhizatının deęiőmesi anlamına gelmekteydi ki bu da oldukça zor bir iőt. Bu zor görevi Devlet İnşaat ve Mimarlık Komitesi üstlenmiőt. Dönemin komite müdürleri olan Y.A. İzmayılov ve A.A.İsmayılov bu konuda önemli çaba harcamıőlardır.

Bu bölümde 1950-1990 yılları arasında Bakü'de inşa edilen 1 AZ – 400 AS Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı, 1 – 400AN Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı, 1 – 464 AS Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı, 1 – 450 A Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı ve “Monolit” Apartmanı mekan ilişkileri bağlamından incelenmiştir.

3.2.1. 1 AZ – 400 AS Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı

Tablo 3.14. 1 AZ – 400 AS Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı

Mimar	:	Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Şehircilik ve Mimarlık Komitesi
Yapım Yılı	:	1966-1967 yıllarında
Günümüz Durumu	:	Mevcut
Apartmanın Konumu	:	Bakü, Nerimanov ilçesi

Şekil 3.20. 1 AZ – 400 AS Seri Numaralı Toplu Konutun Görselleri

Kaynak: (Tural Sadıglı Arşivi, 2016).

1966–1967 yıllarında, “Azdevletlayihe” enstitüsünün projecileri ve devletin konut inşaat kuruluşlarında görev yapan uzmanların katılımıyla iki yılda yeni tip konut projesi geliştirildi. Bu yeni proje, 1AZ – 400 AS seri numaralı, 9 katlı büyük panelli konut projesiydi (Kasımov, 2004). bkz.Şekil 3.20 ve tablo 3.14/

1AZ – 400 AS seri numaralı 9 katlı büyük panelli konutlar, 1Az – 400S seri numaralı 5 katlı panelli Kamyu tipli konutları üreten fabrikada üretilmiştir. Alanları karşılaştırıldığında, 1AZ – 400AS seri numaralı projelerde dairelerin genel alanları büyümüş, 1AZ – 400S seri numarasına oranla koridorların mekanlarla ilişkileri iyileşmiş ve balkon alanları artmıştır. Bu seride üç ve dört odalı olmak üzere iki tip daire bulunmaktadır. Üç odalı daireler 81.4 metrekare ve dört odalı daireler ise 97.8 metrekaredir. Ayrıca bu seri numaralı planlarda kullanım rahatlığı sağlayan, depo amaçlı iç ve dış dolaplar, yardımcı odalar mevcuttur. Buna karşın salonun 16.6

metrekare, mutfağın ise 6.6 metrekare olarak kalmış olması eleştiriye açık yönleridir (Tablo 3.15).

Üç odalı daireye girişte ilk olarak sirkülasyon hacmi, sağda yatak odaları ve tam karşıda ise salon yer almaktadır. Bütün yatak odaları ayrı girişe sahipken, sadece bir odaya salonda girilmektedir. Geniş alana sahip balkonlara hem salon hem de mutfaktan giriş mevcuttur (şekil 3.21).

Dört odalı dairelerin girişindeki sirkülasyon hacminden sonra, sol kısımda üç yatak odasına ulaşılır. Bu odaların girişleri ayrıdır. Sağ kısımda ise salon yer almakta ve son yatak odasına salondan geçilmektedir. 2+1 tipli dairelerde olduğu gibi bu dairelerde de balkon oldukça büyük alana sahiptir. Balkona, salona bitişik yatak odasından, salondan ve mutfaktan giriş mümkündür.

Bu seriye ait konutların cepheleri aynı tiptir ve oldukça basit çözülmüştür. Binayı oluşturan panellerin, iç ve dış elemanlarının boyut ve çeşit olarak sınırlı olması, bina cephelerinde değişikliğe ve çeşitliliğe gidilmesini engellemektedir. O dönem panel sistem fabrikalarında ek üretim imkânlarının olmaması projecileri ve üretimcileri sınırlamaktaydı (Kasımov, 2004).

1Az – 400 AS seri numaralı konutlar Bakü’de, sekizinci ve dokuzuncu mikro ilçelerde, sekizinci kilometre ilçesinde, Ahmedli, Hövsan, Güneşli ve Razin ilçeleri başta olmak üzere birçok bölgede çok sayıda uygulanmıştır (Kasımov, 2004).

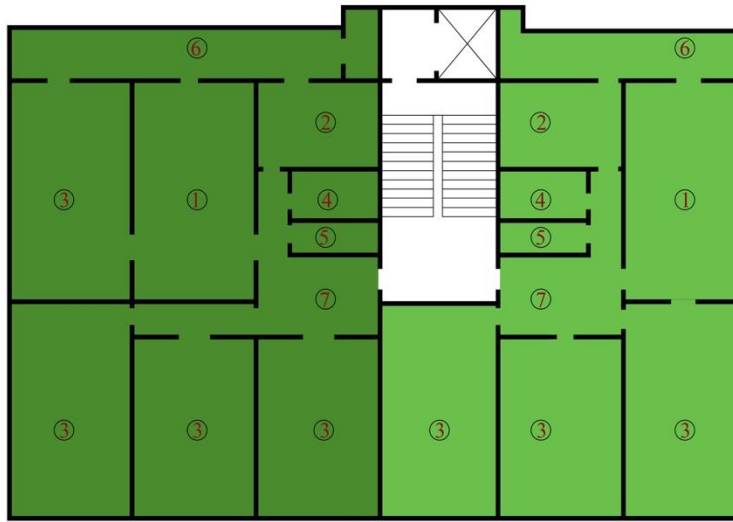
Günümüzde bu seriye ait mevcut konut binaları, 2000 Bakü depreminde en az zarar görmüş binalar arasındadır. Bu konutların genellikle dış cephesinde kullanıcılar tarafından yapılmış ekleme ve değişiklikler, eski görünüşünden iz bırakmamıştır. Bu sebepten dolayı bu konutlar günümüzde eski değerini kaybetmiştir.

Tablo 3.15. 1 AZ – 400 AS Seri Numaralı Toplu Konutun Dairelerinin Alanları

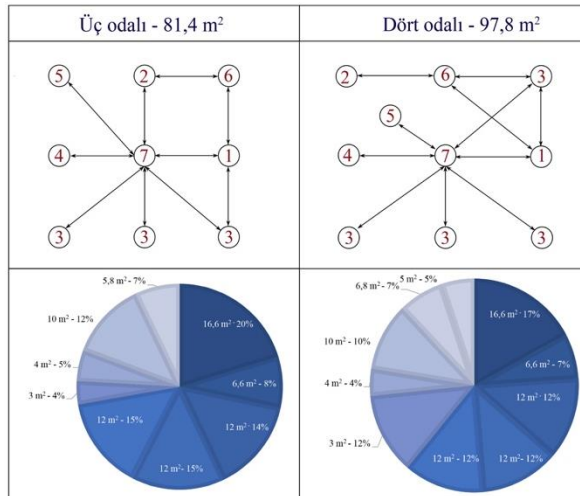
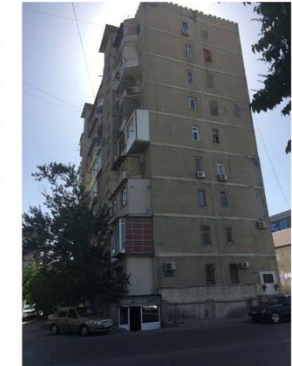
Daireler	Salon	Mutfak	Oda	Banyo	WC	Balkon	Sirkülasyon	Toplam
Üç odalı	16,6	6,6	12 12 12	3	4	10	5,8	82
Dört odalı	16,6	6,6	12 12 12 12	3	4	10	5	93,2

Kaynak: (Mardanov, 1967)

* Net m²'lerdir.

Üç odalı
Dört odalı

- 1 Salon
- 2 Mutfak
- 3 Oda
- 4 Banyo
- 5 WC
- 6 Balkon
- 7 Sirkülasyon

Yapı adı : 1Az-400AS seri numaralı toplu konut
Kaynaklar : Gasimov, 2004 ; Gasimzade, 1967 (Plan) ;
Tural Sadigli arşivi, 2016 (Fotoğraflar)
Derleyen : Tural Sadigli

Şekil 3.21. 1 AZ – 400 AS Seri Numaralı Toplu Konut Yapısının Mekan Analizi

3.2.2. 1 – 400AN Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı

Tablo 3.16. 1 – 400AN Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı

Mimar	:	Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Şehircilik ve Mimarlık Komitesi
Yapım Yılı	:	1957-1963 yıllarında
Günümüz Durumu	:	Mevcut
Apartmanın Konumu	:	Bakü, Nerimanov ilçesi ve Sumgayıt

Şekil 3.22. 1 – 400 AN Seri Numaralı Toplu Konutun Görselleri

Kaynak: (Tural Sadıglı Arşivi, 2016)

Bakü’de 20.yüzyılın 50-60’lı yıllarında 1–400 AN seri numaralı, 5 katlı konut projeleri, inşa edilen binalar ilk büyük panelli toplu konut yapılarıdır (şekil 3.22 ve tablo 3.16). Proje stüdyo, tek odalı, iki odalı toplam 60 daireden oluşmaktadır. Diğer proje tiplerinden farklı olarak, üç odalı dairelerin olmaması toplam daire sayının fazla olmasına imkân sağlamıştır. Her katta kenar bloklarda 6 daire (stüdyo, tek odalı ve iki odalı), orta bloklarda 6 daire (sadece tek odalı) olacak şekilde planlanmıştır (Kasımov, 2004). bkz. Şekil 3.23.

Farklı tiplerde daire planları kullanılmıştır. Stüdyo daireler 16,7 m², tek odalı (tip 1) daireler 29,6 m², tek odalı (tip 2) daireler 25,6 m², iki odalı daireler 42,1 m²’dir. Bu dairelerde yaşama alanları ve yardımcı alanlar minimumda çözülmüştür (KasıMZade, 1967). bkz. Tablo 3.17.

Tablo 3.17. 1 – 400 AN Seri Numaralı Toplu Konutun Dairelerinin Alanları

Daireler	Salon	Mutfak	Oda	Banyo	Balkon	Sirkülasyon	Toplam
Stüdyo	9,85	3,34	—	1,83	—	1,67	16,69
Tek odalı (Tip 1)	7,68	3,34	7,68	2,56	2,30	2,04	25,6
Tek odalı (Tip 2)	8,9	3,25	8,28	3,85	3,0	2,4	29,68
İki odalı	10,0	3,40	10,0 12,0	3,0	2,0	1,7	42,1

Kaynak: (Mardanov, 1967)

* Net m²'lerdir.

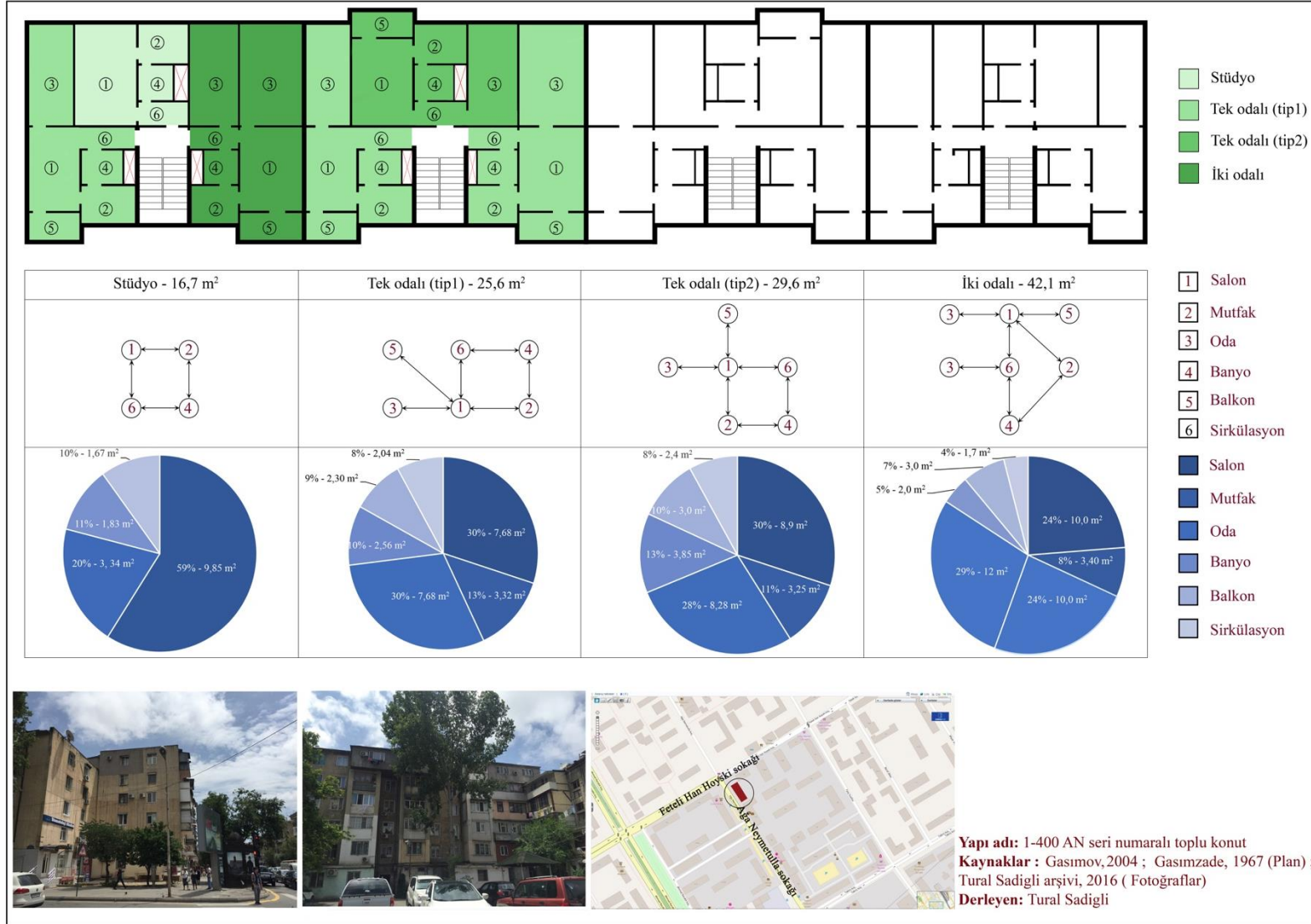
60'lı yılların başlarında 1–400 AN seri numaralı toplu konut projelerinde bazı değişiklikler uygulandı. Bu değişiklik sadece kapalı balkonların yerini açık balkona bırakmasından ibaretti. Bu şekilde salon alanı bir miktar artarak 16,7 m² oldu. Bu seriye ait binalar en son Bakü'nün 6. ve 7. mikro ilçelerinde yapılmıştır (Kasimov, 2004).

Tüm dairelerin girişinde ilk olarak sirkülasyon hacmi karşımıza çıkmaktadır. Tek odalı dairelerde (tip1) sirkülasyon hacminden sonra doğrudan salona geçilebilir ya da banyoya ulaşılabilir. Salona kapısız direkt geçilebilmektedir. Sirkülyasyondan mutfaka ve yatak odasına doğrudan geçmek mümkün değildir. Yatak odasına salondan, mutfak bölümüne ise salondan ya da banyodan geçilebilir. Bu seri ile yapılan toplu konutlarda banyonun sirkülasyona ve mutfak bölümüne açılmakta olan iki kapısı vardır.

Tek odalı (tip2) dairelerde sirkülasyon hacminden salona, banyoya ve yatak odasına doğrudan geçilebilmektedir. Balkonlara giriş dairelerin hepsinde salondandır. Bu binanın tüm dairelerinde olduğu gibi mutfak alanına banyo ve salondan ulaşılabilir. Dairelerde oda sayısından bağımsız olarak mutfak aynı kalmıştır ve oldukça küçük bir alan ayrılmıştır. Islak hacimler (banyo ve wc) aynı mekânda birlikte dirler. Tavan yüksekliği 2,5 metredir.

Bu yapıların uzun zaman önce yapıldıkları göz önünde bulundurulursa, yapısal durumlarının günümüzde pekiyi olmadığı ve yaşam sürelerini doldurdukları söylenebilir. Günümüzde bu binaların genelinde bazı düzenlemeler yapılmıştır. Şöyle ki, salon ve mutfak bölümünün en çok kullanılan mekan olduğu varsayılarak, bu iki mekanın ilişkilendirilmesi amacıyla mekanlar arasındaki bölücü duvarlar yıkılmış ve bazı dairelerde salondan girilen balkonların örülerek salon alanına katıldığı gözlemlenmiştir. Böylece daha büyük mekân elde edilmiş ve daha kullanışlı hale getirilmiştir.

Apartmanların dış cephelerine bakıldığında diğer toplu konutlarda olduğu gibi oldukça yalın bir cephe ile karşılaşılmaktadır. Bu binalar dış görünüş olarak basit dikdörtgen forma sahiptirler. Cephede estetik mimari elemanların hiç kullanılmadığı, işçilik kalitesinin düşüklüğü hissedilmektedir. Bu tipte önceden konut olarak kullanılan zemin kat ticaret katı olarak kullanılmaktadır. Günümüzde 1-400 AN seri numaralı toplu konut apartmanlarında alt gelir grupları yaşamını sürdürmektedir. Bakü genelinde, günümüzde çok sayıda akıllı konut olanakları sunulduğu için bu yapıların önceki önemini kaybettiği görülmektedir.

Şekil 3.23. 1 – 400 AN Seri Numaralı Toplu Konut Yapısının Mekan Analizi

3.2.3. 1 – 464 AS Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı

Tablo 3.18. 1 – 464 AS Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı

Mimar	:	Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Şehircilik ve Mimarlık Komitesi.
Yapım Yılı	:	1963 yılında başladı.
Günümüz Durumu	:	Mevcut
Apartmanın Konumu	:	Bakü, Nerimanov ilçesi

Şekil 3.24. 1 – 464 AS Seri Numaralı Toplu Konutun Görselleri

Kaynak: (Tural Sadıglı Arşivi, 2016)

20. yüzyılın ikinci yarısında artan nüfus yoğunluğuyla birlikte apartmanların kalitesinde önemli ölçüde düşüş olmuştur. Nüfusun artması, arsaların değer kazanması ile birlikte, çok sayıda bitişik nizam ve küçük daireler inşa edilmeye başlamıştır. Genelde 4–5 katlı olan bu konutlar 464AS seri numaralı tip proje olarak inşa edilmiştir (Kasımov, 2004). (bkz. Şekil 3.24 ve tablo 3.18). Maksimum sınırlama sonucunda en son gelinen konut planında alanlar daha da minimize edilmiş, odalar, mutfak, koridor ve ıslak hacimler önceki tip planlara oranla daha da küçülmüştür.

Panel sistem fabrikasının ekipmanları Fransa’daki “Kamyu” şirketinin teknolojisini kullanarak üretilmiştir. 1-464 AS seri numaralı toplu konutunda panelleri bu fabrikada üretilmiştir. Bu toplu konutlar genellikle 4-5 katlı inşa edilmektedir. Toplamda 50 daireye ev sahipliği yapan bu apartman ise beş kattan meydana gelmiştir. Bu seride yaşama alanlarının küçülmesinin yanı sıra bloklardaki daire sayısı artırılmıştır. Kenar

bloklarda 8 daire (stüdyo ve tek odalı), orta blokta 2 daire (iki odalı ve üç odalı) olmak üzere bir katta 10 daire vardır (Şekil 3.21). Farklı tiplerde daire planları kullanılmıştır. Stüdyo daireler 16,7 m², tek odalı (tip 1) daireler 29,6 m², tek odalı (tip 2) daireler 25,6 m², iki odalı daireler 42,31 m², üç odalı daireler ise 64, 76 m²'dir (Kasimov, 2004). bkz. Tablo 3.19.

Tablo 3.19. 1 – 464 AS Seri Numaralı Toplu Konutun Dairelerinin Alanları

Daireler	Salon	Mutfak	Oda	Banyo	WC	Balkon	Sirkülasyon	Toplam
Stüdyo	9,35	3,34	—	1,50	—	—	2, 50	16,69
Tek odalı (Tip 1)	10,65	3,34	7,40	1,77	—	3,25	2, 66	29,07
Tek odalı (Tip 2)	8,70	3,34	6,40	1,53	—	3,25	2, 56	25,78
İki odalı	11,42	3,34	10,57	1,26	0,85	3,25	3,38	34,07
Üç odalı	11,42	3,34	7,61 10,57	1,26	0,85	3,25 3,25	3,38	44,93

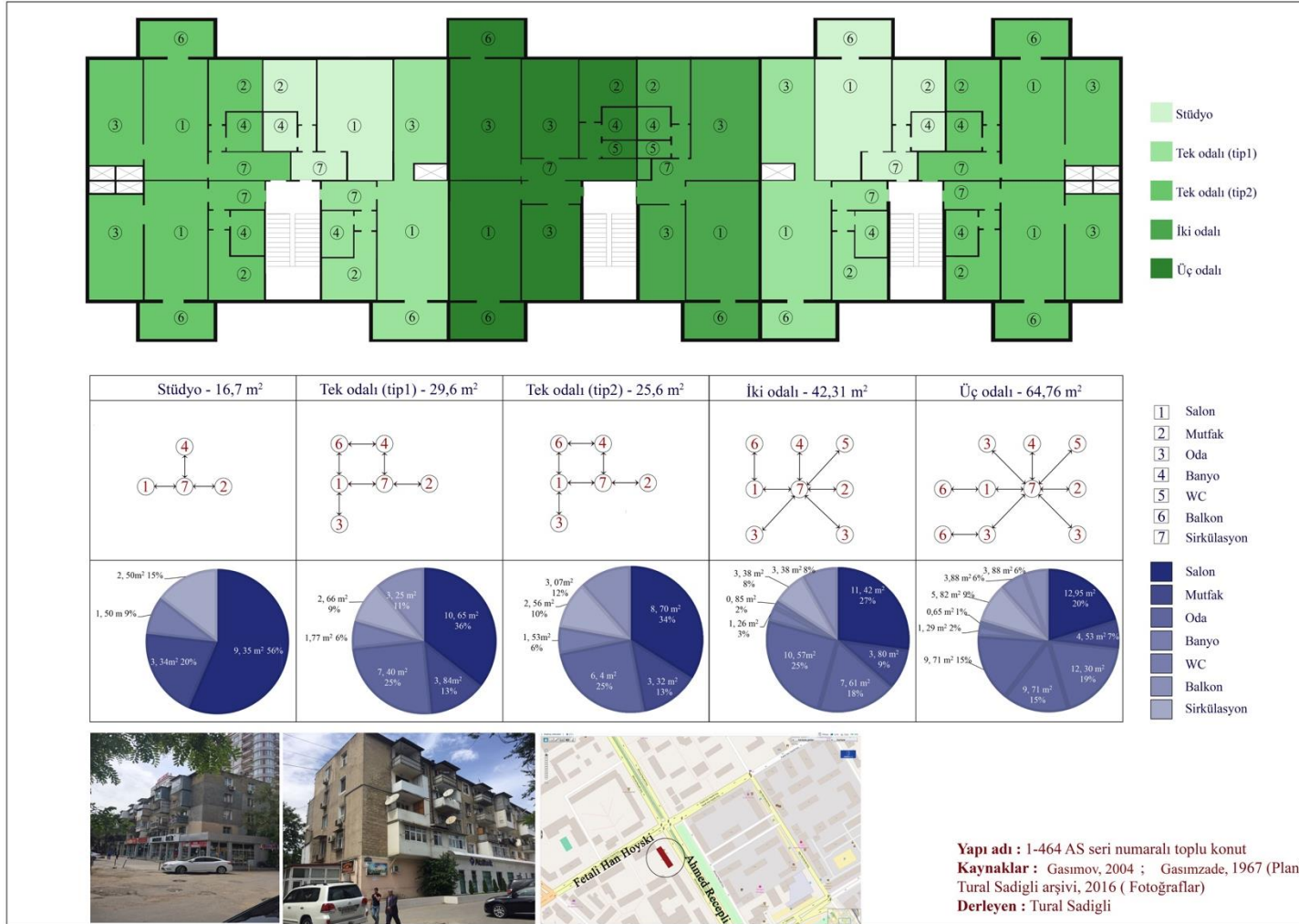
Kaynak: (Mardanov, 1967).

* Net m²'lerdir.

Girişte ilk olarak sirkülasyon hacmi karşımıza çıkmaktadır. Sirkülasyon hacminden sonra direkt salona geçilebilir ya da koridordan ıslak hacimlere ulaşılabilir. Mutfak ve salon ayrı bir girişe sahip olmalarına rağmen kapıların bulunmadığı görülmektedir. Balkonları yola bakan dairelerin hepsinde balkona giriş salondandır. Bu binanın tüm dairelerinde mutfak alanı dairenin oda sayısından bağımsız olarak aynı kalmıştır ve oldukça küçük bir alan ayrılmıştır. Tek odalı dairelerde yatak odasına giriş salondandır. Salonla ilişkilendirilen mekanlarda, yatak odası olduğu kapıyla girilmesinden anlaşılmaktadır. Islak hacimler (banyo ve WC) orta blokta iki ve üç odalı dairelerde ayrı mekandadır. Apartmanın kenar bloklarında ise (tek odalı ve stüdyo tipli dairelerde) ıslak hacimler birleştirilerek daha da minimize edilmiştir (şekil 3.25). Odalar genellikle dar uzun ve kullanışsızdır. Önceden 3-3,3 m olan tava yüksekliği 2,5 m ye düşürülmüştür.

Bu yapı günümüzde bazı değişikliklere uğrayarak kullanılmaktadır. Genellikle kalabalık ailelerin yaşamış olduğu dairelerde mekânsal ilişkinin değişmiş olduğu söylenebilir. Günümüzde salon ve mutfak bölümünün en çok kullanılan mekan olduğunu kabul edersek, bu iki mekanın ilişkilendirilmesinde mekanlar arasındaki bölücü duvar yıkılmış, böylece daha büyük mekan elde edilmiştir.

1 - 464 AS seri numaralı apartmanlara bakıldığında oldukça yalın bir cephe ile karşılaşmaktadır. Bu binalar dış görünüş olarak basit dikdörtgen forma sahiptir. Cephede estetik mimari elemanların hiç kullanılmadığı ve işçilik kalitesinin düşüklüğü görülmektedir. Bu konut tipinde önceden konut olarak kullanılan zemin kat şimdi ticaret olarak kullanılmaktadır.

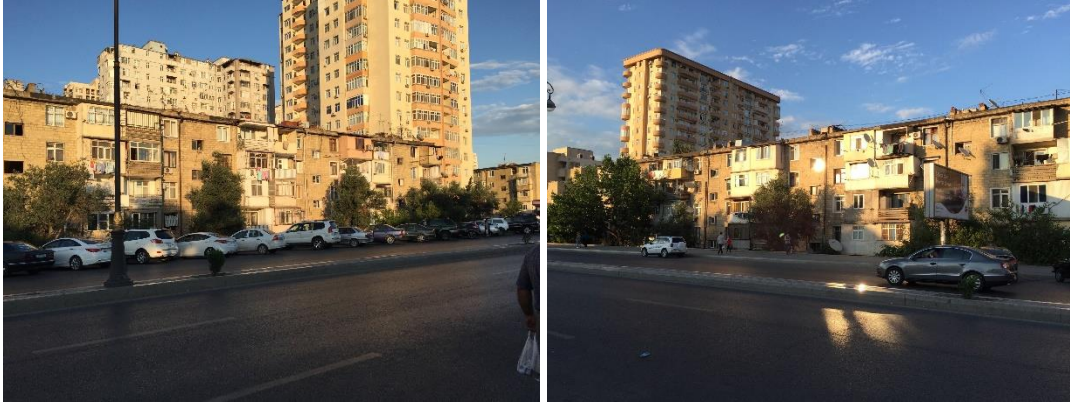

Şekil 3.25. 1 – 464 AS Seri Numaralı Toplu Konut Yapısının Mekan Analizi

3.2.4. 1 – 450 A Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı

Tablo 3.20. 1 – 450 A Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı

Mimar	:	Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Şehircilik ve Mimarlık Komitesi
Yapım Yılı	:	1960 yılında başladı
Günümüz Durumu	:	Mevcut
Apartmanın Konumu	:	Bakü, Yasamal ilçesi

Şekil 3.26. 1– 450 A Seri Numaralı Toplu Konutun Görselleri

Kaynak: (Tural Sadıglı Arşivi, 2016).

1960'lı yılların sonlarında 1- 450A seri numaralı proje doğrultusunda taş örgü evlerin inşaatına başlandı. 1-450A seri numaralı proje tek odalı ve iki odalı dairelerden oluşmaktadır. Bu projede üç odalı daireler mevcut değildir. 4 bloğun her katında 3 daire olmak üzere toplam 58 daire vardır. (bkz. Şekil 3.26 ve tablo 3.20). Daireler aynı plan şemasına sahiptir. Bina cephesi diğer tip projelerle benzerlik gösterse de daireler ölçü bakımında farklıdırlar. Diğer serilerdeki plan şemasından farklı olarak bu tip projede bütün dairelerde balkon mevcuttur ve ölçüleri standarttır. Dairelerin kullanımı için 1. katta depo alan düşünülmüştür. Stüdyo daireler 18,2 metrekare, tek odalı (tip 1) daireler 27,2 metrekare, tek odalı (tip 2) daireler 37,2 metrekare, iki odalı daireler 53,6 metrekaredir (Tablo 3.21). Bu seriye ait binalar en son Bakü'nün Yasamal ilçesinde inşa edilmiştir (İvanov, 1961).

Stüdyo dairelerde girişte sirkülasyon hacminden sonra ilk olarak salon yer almaktadır. Salona geçiş kapısızdır. Salon dar ve uzun olması nedeniyle kullanışsızdır. Girişten banyoya ve mutfığa geçilebilir. Diğer serilere ait projelerden farklı olarak bu tipte her dairenin balkonu vardır. Bu serideki dairelerin yardımcı alanları minimuma indirilmiştir. Diğer serilerde sıklıkla rastlanılan mutfak ve salon arasındaki geçiş bu tip planlarda mevcut değildir. Ayrıca banyodan mutfığa direkt geçiş de yoktur.

Tek odalı (tip 1) dairelerde de stüdyo dairelerde olduğu gibi girişinde ilk olarak sirkülasyon hacmi karşılamaktadır. Bu dairede yatak odasına sadece salondan geçmek mümkündür. Yatak odasında gömme dolap yerleştirilmiş olması konfor faktörü olarak sayılabilir. Dairede yatak odası arka cepheye bakmaktadır. Daireye girişten itibaren alanın küçüklüğüne rağmen tavanın yüksek oluşu bu tipi diğer serilerden daha geniş göstermektedir. Tek odalı (tip 2) dairelerde tip 1’de olduğu gibi girişte sirkülasyon hacminden sonra direkt salona geçilir. Yatak odasına yalnız salondan geçilebilmektedir. Bu dairelerde tip 1den farklı olarak oda dizimi yanyana değil karşı karşıyadır (Şekil 3.27).

İki odalı dairelerde girişten her iki yatak odasına geçiş yoktur. Yatak odalarının birine sirkülasyon hacminden direkt, diğerine ise salondan geçiş mümkündür. Mutfak ve banyoya geçiş diğer dairelerdeki gibidir. Toplamda 2 balkonu olan bu daire tipi binada çift yönlü cephe havalanması mümkün olan tek dairedir. Balkonların biri yatak odasından diğeri ise salondan kullanılmaktadır. Genel daire alanının geniş olması mutfak ve giriş alanlarına yansıtılmamıştır. 1–450 A seri numaralı projeye yapılan binaların çoğu 2000 depreminde büyük hasar görmüş ve ömrü tükenmiş binalar listesinde yer almaktadır.

Günümüzdeki kullanımında ön cephede bulunan balkonların genellikle doğramayla kapatılarak salon alanına katıldığı görülmektedir. Çevrede zamanla oluşan değişikliklerle yol kotu yükselmiş, bu binalarda giriş katının aşağıda kalmasına sebep olmuş ve sonuç olarak güneş alma sorunu yaşayan daireler oluşmuştur. Bu nedenden dolayı bu dairelerin zamanla kullanım işlevi değişmiş ve ticari amaçla kullanılmaya başlanmıştır. Dış cephedeki farklılaşmalara karşın, blok girişleri görünüşünü korumayı başarabilmiştir.

Tablo 3.21. 1 – 450 A Seri Numaralı Toplu Konutun Dairelerinin Alanları

Daireler	Salon	Mutfak	Oda	Banyo	WC	Balkon	Sirkülasyon	Toplam
Stüdyo	8,11	3,20	—	2,0	—	3,0	1, 91	18,22
Tek odalı (Tip 1)	8,2	5,44	5,44	3,0	—	2,0	3,15	27,23
Tek odalı (Tip 2)	11,16	4,83	11,16	3,72	—	2,0	4,36	37,23
İki odalı	12,87	4,3	15,5 12,87	3,0	—	2,0 3,0	3,0	56,54

Kaynak: (Mardanov, 1967).

* Net m² lerdir.

Şekil 3.27. 1 – 450 A Seri Numaralı Toplu Konut Yapısının Mekan Analizi

3.2.5. “Monolit” Apartmanı

Tablo 3.22. “Monolit” Apartmanı

Mimar	:	A. Belekön
Yapım Yılı	:	1975
Günümüz Durumu	:	Mevcut
Apartmanın Konumu	:	Bakü, 20 yanvar (ocak) dairesi

Şekil 3.28. “Monolit” Apartmanının Görselleri

Kaynak: (Tural Sadıglı Arşivi, 2016).

1975 senesinde mimar A. Belekön tarafından inşa edilen “Monolit” apartmanı Moskova sokağındadır. On altı katlı ve seksen daireden oluşan apartman, çok hızlı bir gelişim sürecinden geçmiştir. “Monolit” apartmanı 1975 yılında Bakü’de inşa edilen en yüksek katlı apartmanlardan biridir (Şekil 3.28 ve tablo 3.22).

Yarışma sonucu seçilen projede stüdyo, tek odalı ve iki odalı daireler bulunmaktadır. Simetrik görünümüne sahip olan “Monolit” apartmanında tek odalı ve iki odalı daireler simetrik olarak yer almaktadır (Stüdyo daire hariç). Bkz. Şekil 3.29. Dairelerin alanları Sovyet dönemi yapılarından oldukça büyüktür. Stüdyo daire 48,2 metrekare, tek odalı daire 69 metrekare, iki odalı daireler ise 81,86 metrekaredir. Yaşama alanları olan yatak odaları tek odalı dairelerde 16 metrekare, iki odalı dairelerde ise 15,4 ve 13,4 metrekaredir. Salon stüdyo dairelerde 19 metrekare, tek odalı dairelerde 23,4

metrekare, iki odalı dairelerde ise 23,1 metrekaredir. “Monolit” apartmanında dairelerde mutfak alanı dairenin oda sayısına göre değişmemiştir (Tablo 3.23). Geniş holleri ve her iki yöne balkonları bulunan “Monolit” apartmanı alan olarak önceki dönem yapılardan farklılık göstermektedir.

Tablo 3.23. “Monolit” Apartmanının Dairelerinin Alanları

Daireler	Salon	Mutfak	Oda	Banyo	WC	Balkon	Sirkülasyon	Toplam
Stüdyo	19	10,6	—	4,2	—	8	7	48,8
Tek odalı	23,4	10,6	16	4,2	2,4	6,4	6	69
İki odalı	23,1	10,6	15,4 13,4	4,2	2,4	6,8	7	82,9

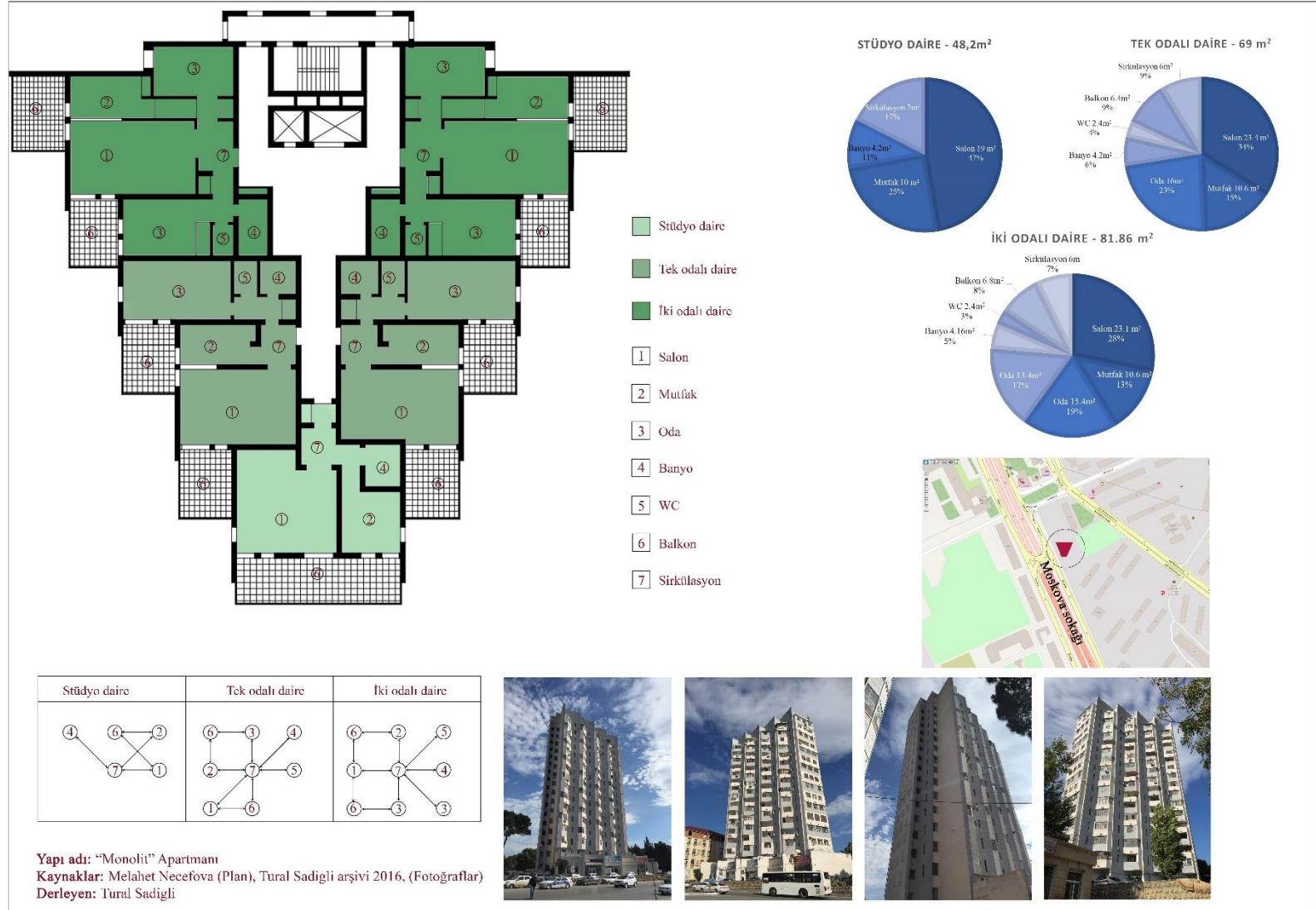
Kaynak: (Bilinkin, 1985).

* Net m² lerdir.

Stüdyo dairede girişte ilk olarak sirkülasyon hacimleri ile karşılaşmaktadır. Daire girişiyle, salon alanı karşı karşıyadır. Önceki dönem yapılardan farklı olarak bu apartmanda salondan mutfağa geçiş yoktur. Stüdyo dairelerde ıslak hacimlerin birlikte çözülmüş olması giriş holünün alanının büyümesini sağlamıştır. Stüdyo daireler apartmanın en uç noktasındadır ve en büyük balkona sahiptir (Şekil 3.29).

Tek odalı dairelerde sirkülasyon hacminden sonra salon ve mutfak bölümüne geçmek mümkündür. Islak hacimler stüdyo daireden farklı olarak burada ayrı ayrı çözülmüştür. Tek odalı dairelerde balkona yatak odasından, mutfaktan ve salondan geçmek mümkündür. Dairedeki odaların balkonlarla bu tür ilişkilendirilmesi önceki apartman tiplerinde tespit edilmemiştir.

İki odalı dairelerde ilk önce büyük bir alana sahip sirkülasyon hacmi görülmektedir. Bu dairelerde holden bütün odalara geçilebilmektedir. Balkonların birine yatak odası ve salondan, diğerine ise mutfaktan geçiş sağlanmıştır. Her iki balkonda aynı cepheye bakmaktadır. Alan olarak salon bölümü tek odalı dairelerle aynı metrekareye sahiptir. Bu yapının günümüzdeki kullanımında salon balkonlarının genellikle kapatılarak, salon alanına eklendiği görülmektedir.

Şekil 3.29. "Monolit" Apartmanının Mekan Analizi

3.3. 1990'dan Günümüze Kadar Bakü'deki Çok Katlı Konutlar

Azerbaycan mimarisinin gelişiminde, özellikle konut mimarisinde en kayda değer gelişmelerin yaşandığı dönem hiç şüphesiz 90'lı yıllardır. Aynı yüzyılda ikinci kez ülkede siyasi formasyon değişmiştir. Bununla birlikte Azerbaycan'da sosyo-ekonomik şartlar ve buna bağlı olarak mimariyi şekillendiren değerler değişmiştir. Yüzyılın başlarında, 1920 senesindeki rejim değişikliğinin ani olmasına karşın, 1990 sonrası sosyo - ekonomik değişim olmadan tedricen meydana gelmiştir. Buna paralel olarak mimari karşısındaki sosyal sorunlar da aşamalarla değişim geçirmiştir (Kasimov, 1994).

Konut inşaat sektöründeki ilk değişim, devlet tarafından yürütülmekte olan toplu konut inşaatlarının azalması ve 90'lı yılların ortalarına doğru tamamen durdurulmasıyla oluşmuş hareketsizliktir. Tip projelendirmeyle kırk seneden beri yürütülen konut inşaatlarının hacmi sıfırlanmıştır (Kasimov, 1994).

Önceki dönemlerde, bölgelerde köy ve kasaba yerleşimlerinde mevcut olan özel girişimle yapılmış inşaatlar pazar ekonomisine geçit döneminde, artık büyük şehirlerde, özellikle Bakü'de hızlı şekilde gelişmeye başlanmıştır. Çok katlı konut binalarının yerini Bakü ve diğer büyük şehirlerde bir-üç katlı, bazen ise dört-beş katlı konutlar almıştır (Kasimov, 1994).

Yeni tip konut mimarisi önceki dönem yapılarının mimari prensipleriyle farklılık göstermektedir. Öncelikle bu yapılar özel girişim ve yatırımla yapılmaktaydılar. Bu yüzden tasarımı sınırlandıran bir etken yoktu. Buna karşın Sovyet yapılarında daire alanları, oda ölçüleri ve sayıları, kat yükseklikleri ve diğer teknik parametreler standart ve yönetmeliklerle sınırlanılmaktaydı. Yeni sosyal ekonomik şartlarda inşa edilmiş konutlar tek daireliydi ve genel alanı, kat sayısı, yükseklikleri, oda sayıları hiçbir yönetmelikle düzenlenmiyor, sadece maddi imkânlar çerçevesinde gerçekleştiriliyordu (Agazade, R., İbrahimli, Y. 2012).

Yeni konut yapılarının en temel farklılıklarından biri de yapısal çözümleri ve kullanılan malzeme seçimleriydi. Hazır betonarme elemanları üreten devlet tesisleri durdurulmuştu. Bu tesisler eski standartlara uygun faaliyet göstermekte ve yeni taleplere cevap verememekteydi. Yeni pazar ekonomisinde hazır betonarme

elemanların üretim maliyeti ve nakliye harçları onların kullanımını verimsiz hale getirmiş, bundan dolayı yeni binalarda yerinde dökme betonarme sistemlerin kullanımı daha uygun görülmüştür. (Kasımov, 1994)

Sovyet yapılarında inşaat alanının her metrekaresinde kullanılan demir ve çimento sınırlı tutulmuştur. Yüksek maliyetli malzemeler ise (mermer, granit, alüminyum vs.) sadece özgün projelerde kullanılmıştır.

90 sonrası yeni yapılarda ise malzeme seçimi daha serbest hale gelmiş, yüksek maliyetli ve çeşitli inşaat malzemelerinin kullanımı yaygın hale gelmiş, diğer ülkelerde üretilmiş yüksek teknoloji ürünü malzemeler ve donanımlar kullanılabilir hale gelmiştir. Bu sebeple konut mimarisi tamamen yeni prensiplere ve kaliteye sahip olmuştur (Kasımov, 1994).

Yeni inşa edilmiş konut yapıları, Sovyet yapılarından, yüksek yaşam konforuyla, daha pahalı bitiş malzemelerinin kullanımıyla ve yüksek inşaat kalitesiyle farklılaşmaktadır. Konutların dış cepheleri de genel itibariyle daha zengin bir sanatsal ruha sahiptir. Bu, pozitif sayılabilecek gelişmelerin yanı sıra negatif örnekler de yoktur. Yüksek fiyatlı fakat düşük seviyede mimari çözümlere sahip konut örneklerine de rastlamak mümkündür (Kasımov, 1994).

Yeni tip konut yapılanmasının en önemli eksikliği, bu yapılanmaların şehir planlama düzenlemelerine göre yapılmamış olmasıdır. Bunun sonucu binalar arası mesafelerin yakın olması, binaların yanlış yönelmeleri, sistemsiz, çevreye duyarlı olmaması, yangın yönetmeliklerine uymaması, elverişsiz yaşam şartlarına sahip olması gibi sıralanabilir.

90'lı yıllarda mimaride ve inşaat sektöründe Türk ve yabancı yatırımcıların çok önemli bir yeri vardır. Son yıllarda bu firmalar tarafından Bakü'de Tele-Tiyatro yakınlarında, Nerimanov Heykeli etrafında (bkz Şekil 3.30) ve sekizinci mikro-ilçede (bkz. Şekil 3.31) birçok yüksek katlı toplu konut binaları inşa edilmiştir. Şehrin planlanmasında özel öneme sahip olan bu yapılar, şehrin en prestijli bölgelerinde yapılmışlardır. Bu binaların dış cephesinde mimari elemanlar minimal kullanılmış ve inşaat malzemeleri kaliteli işçilikle sunulmuştur.

Şekil 3.30. N. Nerimanov Heykeli Ve Etrafındaki Konut Yapıları

Kaynak: (Aflan Sadigli Arşivi, 2016).

Şekil 3.31. Sekizinci Mikro-İlçede 5 Katlı Eski Konut Binasının Fonunda Görülen Yeni Döneme Ait Bir Toplu Konut Yapısı

Kaynak: (Aflan Sadigli Arşivi, 2014).

2000’li yıllardan itibaren, Azerbaycan’da geniş ölçekte ticari endeksli yüksek katlı toplu konut binalarının yapımı başlamıştır. Genelde yüksek katlı (on altı-yirmi iki katlı) olan bu konutların yapımında yeni inşaat malzemeleri kullanılmıştır. Geniş

ölçekte konut yapılarının inşa edilmeye başlaması pozitif bir gelişme sayılsa da, bu gelişmenin negatif yönleri ve eksikliklerinin de belirtilmesi gerekir. Mimari çözümlerinde birçok örnekte standartların dışına çıkıldığı, doğal havalandırmanın sağlanmadığı, evlerin birbirlerine çok yakın inşa edildiği, şehir planlama düzenlemelerine uyulmadığı yangın ve güvenlik kurallarının göz ardı edildiği gözlemlenmiştir.

Diğer problemlerden biri ise, çok katlı konutların yapısal çözümlerindeki yetersizliklerdir. Sovyet döneminde Bakü’de deprem yönetmeliğiyle konut yapılarına yükseklik sınırı uygulanmaktaydı. Betonarme yapılar on altı metreden daha yüksek yapılamazdı. 2000 senesinden günümüze kadar İran’da, Türkiye’de ve Bakü’de çok sayıda deprem meydana gelmiştir. Daha sonra deprem yönetmeliklerindeki koşullar kısmen sıkılaştırılmıştır. Sovyet dönemine ait yükseklik sınırı, betonarme yapılar için on iki ve on dört kata yükseltilmiştir. Yine de Bakü’de toplu konut binalarının yükseklikleri on altı-yirmi iki katı bulmuş, daha sonraki dönemlerde bu sayı artarak devam etmiştir. İnşaat sektöründe kat yüksekliklerinin standartlardaki sınırlandırmalara rağmen artarak devam etmesi ciddi tartışmalara sebep olmuş problemin çözümünde zorluklar çıkarmıştır (Kasımov, 1994).

20. Yüzyılın 90’lı yıllarından başlayarak, nüfusun gelir farklılıkları sebebiyle yeniden sosyal sınıflaşmaya doğru ilerlediği görülmektedir. Maddi olanaklar değiştikçe, mimariyi oluşturan koşulların da değiştiği bir gerçektir. Yeni oluşan sosyal düzen devam ettikçe bu sorunun artarak devam edeceği tahmin edilmektedir. 70’li yıllarda Sovyet toplumunda oluşturulmaya çalışılan sosyal eşitlik prensiplerinin artık tarih olduğu söylenebilir.

Bu bölümde 1990’dan günümüze Bakü’de inşa edilen “Memar-2” kooperatif apartmanı, S.Vurgun ve L. Tolstoy sokaklarının kesişimindeki apartman, Azatlık Caddesi ve Abbas Sehet sokaklarının kesişimindeki apartman mekan ilişkileri bağlamından incelenmiştir.

3.3.1. “Memar-2” Kooperatif Apartmanı

Tablo 3.24. “Memar-2” Kooperatif Apartmanı

Mimar	:	Azerbaycan Mimarlar Birliği.
Yapım Yılı	:	1997 yılında
Günümüz Durumu	:	Mevcut
Apartmanın Konumu	:	Bakü

Şekil 3.32. “Memar-2” Kooperatif Apartmanının Görselleri

Kaynak: (Tural Sadığlı Arşivi, 2016).

1997 senesinde Azerbaycan Mimarlar Birliği tarafından inşa edilen “Memar-2” kooperatif apartmanı eski Sovetski sokağındadır. On katlı ve elli dört daireden oluşan apartman, çok hızlı bir gelişim sürecinden geçmiştir. “Memar-2” kooperatif apartmanından sonra 1998’de “Memar-3” ve diğer kooperatif apartmanlarının inşaatı başlamıştır (Şekil 3.32 ve tablo 3.24).

Kooperatif apartmanlarının özelliklerinden biri de sınırlamaların ortadan kaldırılmış olmasıdır. Dairelerin ve odaların alanları artmış olmasına rağmen, özel teşebbüsle inşa edilmiş konutlara oranla hala küçük sayılmaktaydı. Örneğin, “Memar-2” kooperatif konutlarında planlanmış iki odalı ve üç odalı daireler alan olarak Sovyet dönemi yapılarından oldukça büyüktür. İki odalı daire 112 metrekare, üç odalı daireler ise 129 metrekaredir. Yaşama alanları olan Yatak odaları 18 ve 30 metrekare, salon ise 22

metrekaredir. (Bkz. Tablo 3.25). “Memar-2” kooperatif apartmanının dairelerinde mutfak tip projelendirme dönemindeki dairelerden farklı olarak 20 metrekareye yakındır. Geniş holleri ve her iki yöne balkonları bulunan kooperatif apartmanı alan olarak önceki dönem yapılarından farklılık göstermektedir.

Tablo 3.25. Memar – 2 Kooperatif Apartmanın Dairelerinin Alanları

Daireler	Salon	Mutfak	Oda	Banyo	Balkon	Sirkülasyon	Toplam
İki odalı	22	20	30 28	4	4	4	112
Üç odalı	22	20	30 28 17	4	4	4	129

Kaynak: (Kasımov, 2000)

* Net m² lerdir.

İki odalı dairede girişte ilk olarak sirkülasyon hacimleri ile karşılaşmaktadır. Daire girişinde bütün oda kapılarını görmek mümkündür. Önceki dönem yapılarından farklı olarak bu yapılarda hiçbir odaya başka bir oda içinden geçilmez. Islak hacimlerin birlikte çözülmüş olması giriş holünün alanını büyütmekte ve daha kullanışlı hale getirmektedir (Şekil 3.33).

Üç odalı dairelerde girişte, üç odalı dairenin planın simetrisiyle karşılaşılır. Farklı olarak burada merdiven alanının karşısındaki kısımda yatak odası eklenmiştir. Diğer odaların ölçü ve alanları iki odalı daire ile aynı değerlere sahiptir. Islak hacim alanlarının küçük olması bu daireye ait eksiklik olarak belirtilebilir. (Kasımov, 2000)

Bina yerinde dökme betonarme karkas yapım sistemiyle inşa edilmiştir. Dış duvarlar, karkas arası açıklıklar, kesme Bakü taşı (kübik) ve boşluklu tuğlalarla örülmüştür. 1997 senesinde Bakü’de inşaatına başlanmış kooperatif apartmanlarında, tüm dairelerde çift cepheyle veya köşe cepheleriyle doğal havalandırma sağlanmıştır. Bu apartmandada iklim şartlarına göre konumlandırma, çevre şartları ve güneşten korunma gibi kriterler dikkate alınmıştır (Kasımov, 2000).

Şekil 3.33. "Memar-2" Kooperatif Apartmanının Mekan Analizi

3.3.2. S.Vurgun ve L. Tolstoy Sokaklarının Kesişimindeki Apartman

Tablo 3.26. S.Vurgun ve L. Tolstoy Sokaklarının Kesişimindeki Apartman

Mimar	:	Adalet Aliyev
Yapım Yılı	:	2006
Günümüz Durumu	:	Mevcut
Apartmanın Konumu	:	Bakü, Nesimi heykelinin karşısı

Şekil 3.34. S. Vurgun ve L. Tolstoy Sokaklarının Kesişimindeki Apartmanın Görselleri

Kaynak: (Tural Sadıglı Arşivi, 2016).

Azerbaycan konut mimarisinde önemli bir yere sahip, S. Dadaşov ve M. Useynov mimarları tarafından projelendirilmiş ve inşa edilmiş olan “Buzovnanef” apartmanından uyarlanarak, mimar Adalat Aliyev tarafından yüksek katlı olarak Bakü'nün en güzel bölgelerinden biri olan S.Vurgun ve L. Tolstoy sokaklarının kesişiminde inşa edilmiştir. (bkz. Şekil 3.34 ve tablo 3.26).

Binanın ana gövdesi on altı kattan ve yetmiş daireden oluşmaktadır. Bunlardan on dördü tek odalı, on dördü iki odalı, kırk ikisi üç odalı dairelerden ve iki bloktan oluşmaktadır. Her katın sol bloğunda üç daire, sağ bloğunda ise iki daire vardır. Bina

dış görünüş olarak simetrik görünse de plan şeması simetrik değildir. Plandaki bu asimetrinin cephe elemanlarında ve genel görünüşte algılanmamasının sebebi, planların ustalıkla yerleştirilmiş olmasıdır.

Sol bloktaki dairelerden biri tek odalı, biri iki odalı, diğeri ise üç odalı dairelerdir. Sağ bloktaki daireler üç odalı dairelerdir. Bu daireler planlama ve alanlarına göre farklıdırlar. Örneğin üç odalı daireler üç farklı plan şemasına sahiptir. Üç metre tavan yüksekliği bulunan bu daireler dönemin en yüksek kat yüksekliğine sahip apartmanlarından biridir. Binanın giriş ve ikinci katı ticari amaçlar için planlanmıştır.

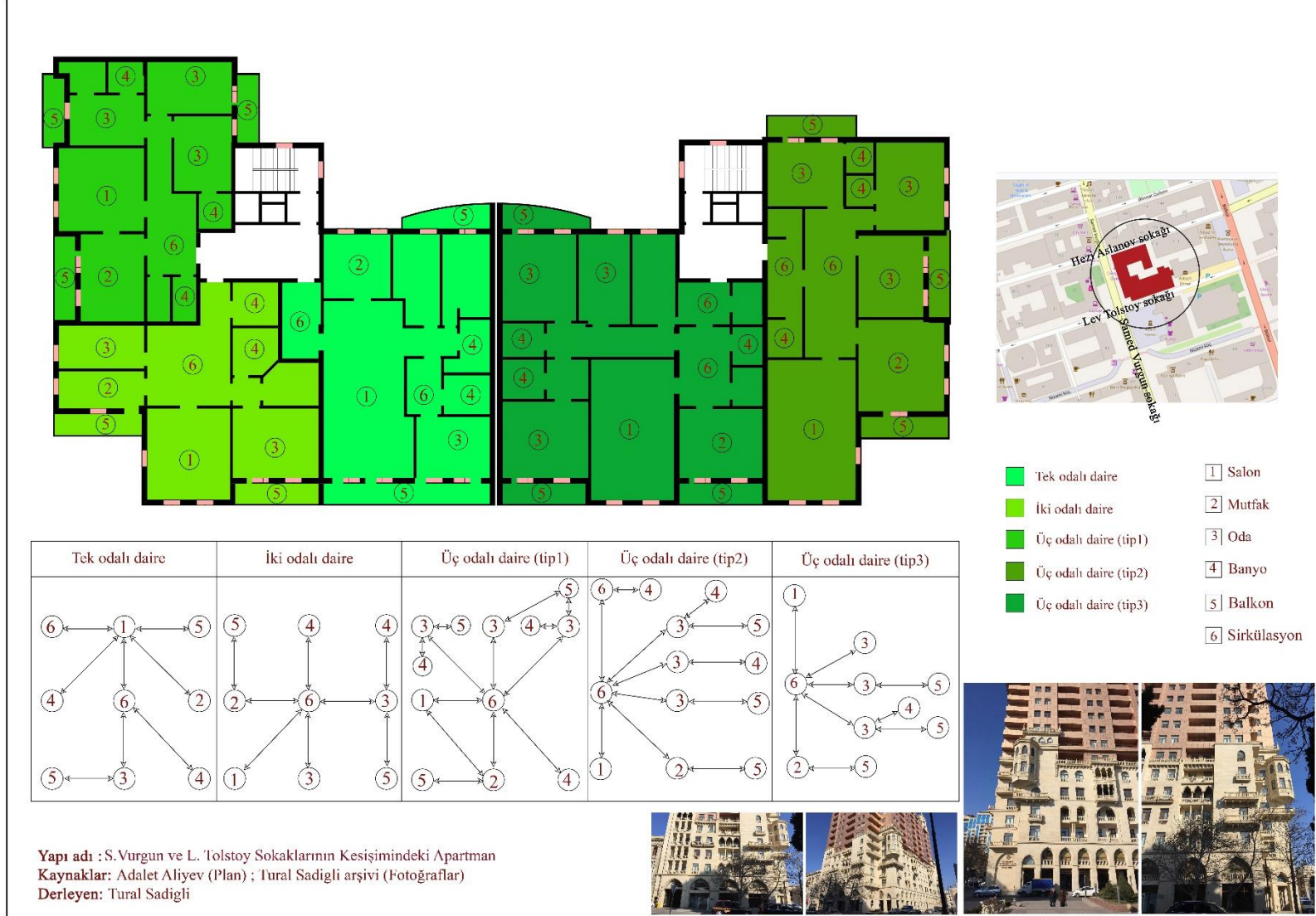
Dairelerin tümünde çift taraflı cepheyle doğal havalandırma sağlanmış, açık ve kapalı balkonlar bulunmaktadır. Balkonların geniş kullanımı dairelerin açık alanla olan ilişkisini artırmakta ve bir çeşit güneş kırıcı görevi üstlenmektedir. Bu binanın yerel iklim ve çevre şartlarının tasarım aşamasında değerlendirilmiş olduğunun göstergesidir.

Binanın dış cephesi zengin sanatsal mimari çözümlerle diğer yapılardan ayırt edilmektedir. Binanın sokaklara bakan cepheleri beyaz Bakü taşı ile (aglay ile) kaplanmıştır. Binada birçok yüksek sanatsal işçiliğe sahip balkonlar, cumbalar, kornişler ve bunun gibi mimari elemanlar kullanılmıştır (Şekil 3.34).

Tek odalı dairelerde girişte sirkülasyon hacminden direkt salona geçilmektedir. Oldukça büyük alana sahip olan salondan diğer odalara geçişler sağlanmaktadır. Tek odalı dairelerde iki balkon bulunmaktadır. Bunlarda biri binanın ön diğeri ise arka cephesinde bulunmaktadır. Mutfak ve yardımcı odalar binanın arka cephesinde yer alacak şekilde planlanmışlardır. Yatak odası ve ıslak hacimler için ayrı bir hol bulunduğu için, sirkülasyon hacminden salona geçerken, bu alanlar görülmemektedir (Şekil 3.35).

İki odalı daireler girişte bulunan holden bütün odalara rahatça geçilecek şekilde planlanmıştır. Alan olarak tek odalı daireden küçük olsa da daire içindeki mekânlar arası ilişkiler günümüz taleplerine uygun şekilde kurgulanmıştır. Bu dairelerde iki balkon mevcuttur. Balkonların birine yatak odasından diğesine ise mutfaktan geçiş sağlanmıştır. Her iki balkon ön cephede bulunmaktadır.

Üç odalı daireler üç farklı plan şemasıyla çözülmüştür. Bütün tiplerde yatak odaları için ayrı banyo vardır. Alan olarak farklılık gösteren dairelerden sağ bloktaki daireler en büyük alana sahiptirler. Bu dairelerde salon ve mutfak binanın ön cephesinde bulunmaktadır. Üç balkonu bulunan bu daire tipinde balkonlara geçiş yatak odalarından ve mutfaktan sağlanmıştır. Sadece sol blokta yerleşen üç odalı dairenin salon ve mutfağı yan cepheye bakmaktadır. Tüm üç odalı dairelerde gönme gardırop ve çalışma odaları bulunmaktadır.

Şekil 3.35. S.Vurgun ve L. Tolstoy Sokaklarının Kesişimindeki Apartmanın Mekan Analizi

3.3.3. Azatlık Caddesi ve Abbas Sehet Sokaklarının Kesişimindeki Apartman

Tablo 3.27. Azatlık Caddesi ve Abbas Sehet Sokaklarının Kesişimindeki Apartman

Mimar	:	Aflan Sadigli
Yapım Yılı	:	2013
Günümüz Durumu	:	Mevcut
Apartmanın Konumu	:	Bakü, Azatlık caddesi ve Abbas Sehet sokağının kesişmesi

Şekil 3.36. Azatlık Caddesi Ve Abbas Sehet Sokaklarının Kesişimindeki Apartmanın Görşelleri

Kaynak: (Tural Sadigli Arşivi, 2016).

Bu apartman 2013 senesinde Aflan Sadigli tarafından özel istek üzerine tasarlanmıştır. Plan şeması tek, iki ve üç odalı dairelerden oluşmaktadır. Her katta dört daire bulunan apartman, iki blok ve toplam yüz on iki daireden oluşmaktadır. Daire planlamaları aynıdır. Binanın cephesi beyaz Bakü taşıyla (aglayla) kaplanmıştır (Şeil 3.36 ve tablo 3.27). Binadaki balkonlar bütün daire tiplerinde aynı alana sahiptirler.

Dairelerin kullanımı için giriş katında yardımcı alanlar planlanmıştır. Binanın ikinci katı ticari alanların kullanımı amacıyla planlanmıştır. Tek odalı daire 96 metrekare,

iki odalı (tip1) daire 124 metrekare, iki odalı (tip2) daire 138 metrekare, üç odalı daire ise 223,5 metrekaredir (Tablo 3.28).

Tablo 3.28. Azatlık caddesi ve Abbas Sehet Sokaklarının Kesişimindeki Apartmanın Dairelerinin Alanları

Daireler	Salon	Mutfak	Oda	Banyo	Balkon	Sirkülasyon	Toplam
Tek odalı	29,56	17,35	20,4	4,4	4	16,3	92,01
İki odalı (tip1)	36,5	21,8	18,3 18,9	3 5	5,7	15,5	124,7
İki odalı (tip2)	33,65	16,8	22,8 26,3	2,25 5,13 4,86	1,9 4,2	17,50	135,39
Üç odalı	38,43	27	24,51 28,25 28,48	3,2 3,64 6 6,27	1,9 2	34,62	204,3

Kaynak: (Kasimov, 2000)

* Net m²'lerdir

Tek odalı dairelerde girişte sirkülasyon hacminden sonra ilk olarak salona geçilir. Yaklaşık 30 metrekare olan salon yeterince geniş ve kullanışlıdır. Girişin solunda banyo daha sonra ise misafir kullanımı için WC bulunmaktadır. Bu apartmanın bütün dairelerinde çift yöne bakan cepheyle doğal havalandırma sağlanmıştır. Bkz. Şekil 3.37.

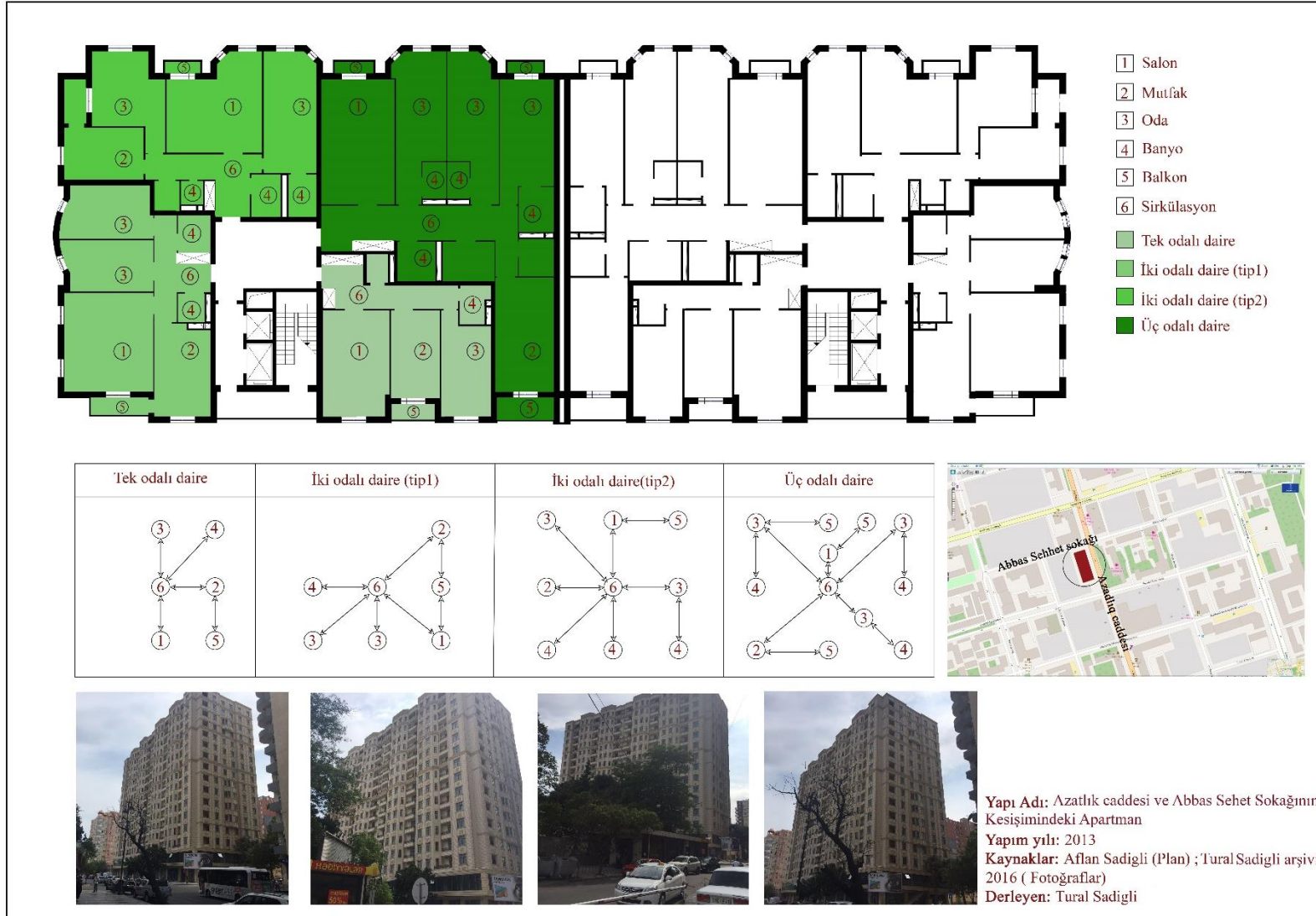
İki odalı (tip1) dairelerde girişte ilk olarak sirkülasyon hacmi bulunmaktadır. Yatak odaları yana yana planlanmıştır. Bu dairede binanın yan cephesine bakan yatak odalarını geçtikten sonra salona ulaşmak mümkündür. Balkon sadece salondan kullanılabilir.

İki odalı (tip2) dairelerde tip1'de olduğu gibi sirkülasyon hacminden sonra salona geçmek mümkündür. Bu daire tipinde farklı olarak, yatak odaları yana yana değil karşı karşıya yerleştirilmiştir. Dairede genel banyoyla birlikte her yatak odasına ait özel banyo bulunmaktadır. Toplamda iki balkonu olan bu daire tipinde balkonlar salondan, mutfaktan ve yatak odasından kullanılabilir.

Üç odalı dairelerde bulunan sirkülasyon hacimleri o kadar geniştir ki, girişten bütün odaların kapılarını görmek mümkündür. Günümüz yaşam şartlarını oldukça rahat karşılayabilen bu daire tipinde ayrıca eşyalar için depo mevcuttur. Islak hacimlerin

yanında çamaşır odası planlanmıştır. Toplamda üç balkonlu olan bu daire tipinde balkonlar salondan, mutfaktan ve yatak odasından kullanılabilir.

İki odalı (tip 2) ve üç odalı dairelerde mutfağın sirkülasyon hacminin sonunda planlanmış olması dairenin kullanımı açısından olumsuz sayılabilecek özellikler arasında yer almaktadır. Genel mimariyle uygun bir dış cepheye sahip apartman bu bölgede inşa edilmiş en yüksek binalardan biridir.

Şekil 3.37. Azatlık Caddesi ve Abbas Sehket Sokaklarının Kesişimindeki Apartmanın Mekan Analizi

4. FARKLI DÖNEMLERDE BAKÜ'DEKİ ÇOK KATLI KONUTLARIN MEKANSAL DEĞİŞİM SÜRECİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Bu bölümde, tez konusu kapsamında üçüncü bölümde analiz eden, farklı dönemlere ait 13 adet çok katlı konut karşılaştırılarak incelenmiştir. İncelemede her mekan salon, mutfak, yatak odası, sirkülasyon hacmi, ıslak hacim ve balkon olarak ayrı ayrı ele alınmış, konut içindeki kapladığı alan grafiklerle görselleştirilmiştir.

Değerlendirmede dairenin stüdyo, tek odalı, iki odalı, üç odalı veya dört odalı olmasına göre ayrı ayrı ele alınmıştır.

4.1. Salon

Salon mekanı geçmişten günümüze yemek yeme, bir araya toplanma, tv seyretme, oyun oynama gibi çok değişken fonksiyonlar yüklenmiştir. Azerbaycan'ın konut mimarisinde salon, stüdyo tipli daireler dâhil, tüm dairelerin tartışmasız mevcut olan en önemli mekânıdır. Araştırmış olduğumuz tarihlere göre, 1920–1950 dönemine ait konutlarda, salon dairelerin en öncelikli mekânı olmasının yanı sıra, aynı zamanda günün büyük bölümünün geçirildiği mekânıdır.

1920 – 1950 yılları arasında stüdyo dairelerde salon daire alanının % 43'ünü oluştururken, 1950 – 1990 yılları arasında % 45-59'unu oluşturmaktadır. Stüdyo dairelerde 1950 – 1990 döneminde salon m²'nin daire içindeki alanının artması dönemin siyasi ekonomik nedenlerinden dolayı olduğu düşünülmektedir (Şekil 4.1).

Tek odalı dairelerde 1920 – 1950 yılları arasında salon daire alanının % 27–43'ünü oluştururken, 1950 – 1990 yılları arasında % 30 – 36'ını, 1990'dan günümüze kadar olan dönemde % 29 – 37'ini oluşturmaktadır. Azerbaycan konut mimarisinin 1920 - 1950 döneminde kitlesel toplu konut uygulamaları henüz başlamadığı için, daire planlamasında en öncelikli mekân olması sebebiyle daire alanlarının yarısına yakın olan kısmını kaplamaktadır (Şekil 4.2).

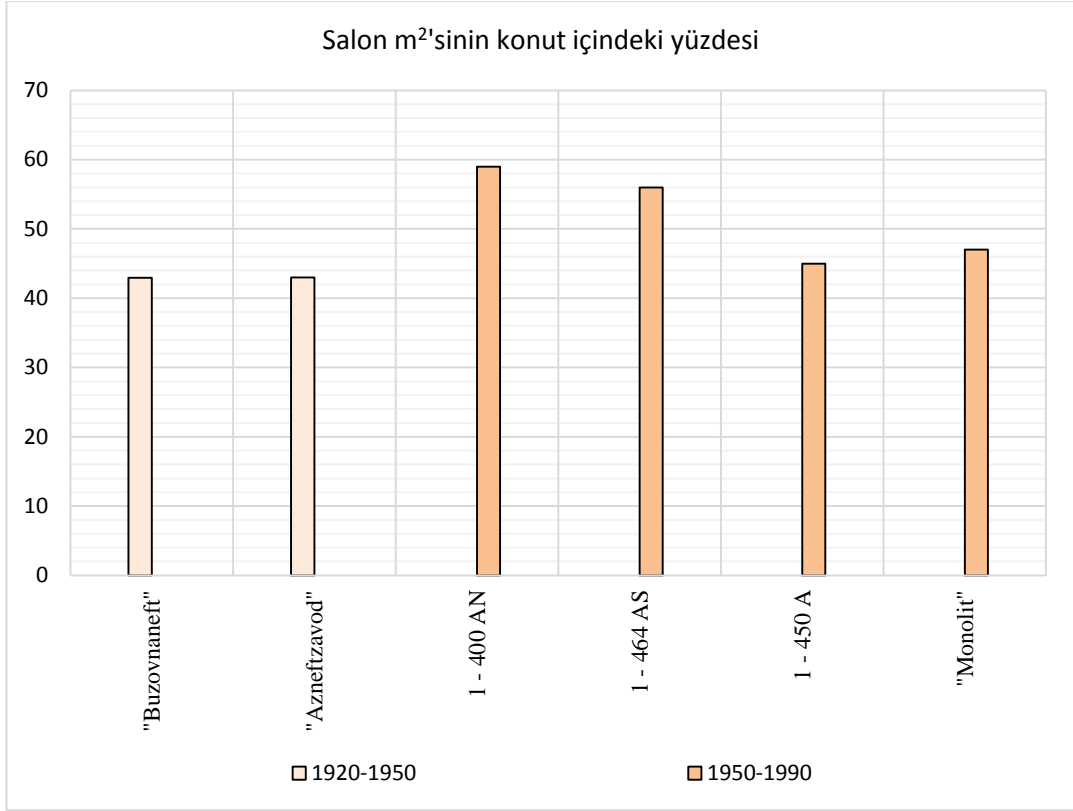
1920–1950 dönemine ait konutların iki odalı dairelerinde salon genel alanın % 20-24'ünü kapsadığı görülmektedir. Bu rakamlar 1950 – 1990 döneminde % 24 – 27

olduğu halde, 1990'dan günümüze kadar olan dönemde salon m²'sinin daire içindeki alanının % 21 – 29 arasında değiştiği görülmektedir. Şekilde de grldğu üzere 1950 – 1990 döneminde ait konutlarda salon mekanı dairenin toplam alanında daha çok yer kapsayarak önceki döneme oranla artış göstermektedir (Şekil 4.3).

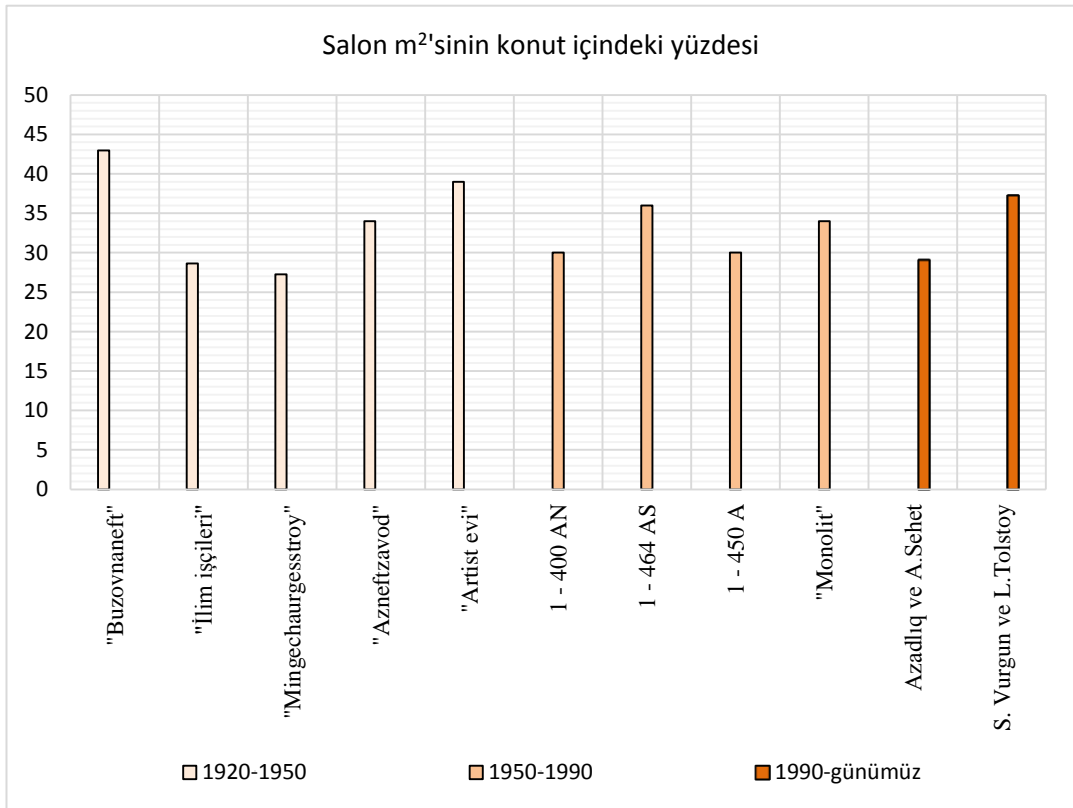
Üç odalı dairelerde 1920 – 1950 yılları arasında salon daire alanının % 12-28'ini oluştururken, 1950 -1990 yılları arasında % 20'sini kaplamaktadır. 1990'dan günümüze kadar olan dönemde salon metrekaresinin dairenin toplam alanının % 17 – 20'sini oluşturduğu görülmektedir (Şekil 4.4).

1950–1990 yıllarına ait dönemde inşa edilen konut yapılarında da bu mekânın eski önemini koruduğu söylenebilir. 1950'li yılların sonlarından itibaren imkânların kısıtlanmasına ve nitelikten çok niceliğin önem kazanmasına rağmen salon meknının önemi değişmemiştir. Aksine, az da olsa salon alanlarının kullanımında yüzde olarak artış gözlemlenmiştir. Dairelerin, lleri ve diğer planlamaya ait parametreler minimumda zlmeye çalışılsa da bu durumdan, salon mekanı etkilendirilmemeye çalışılmıştır.

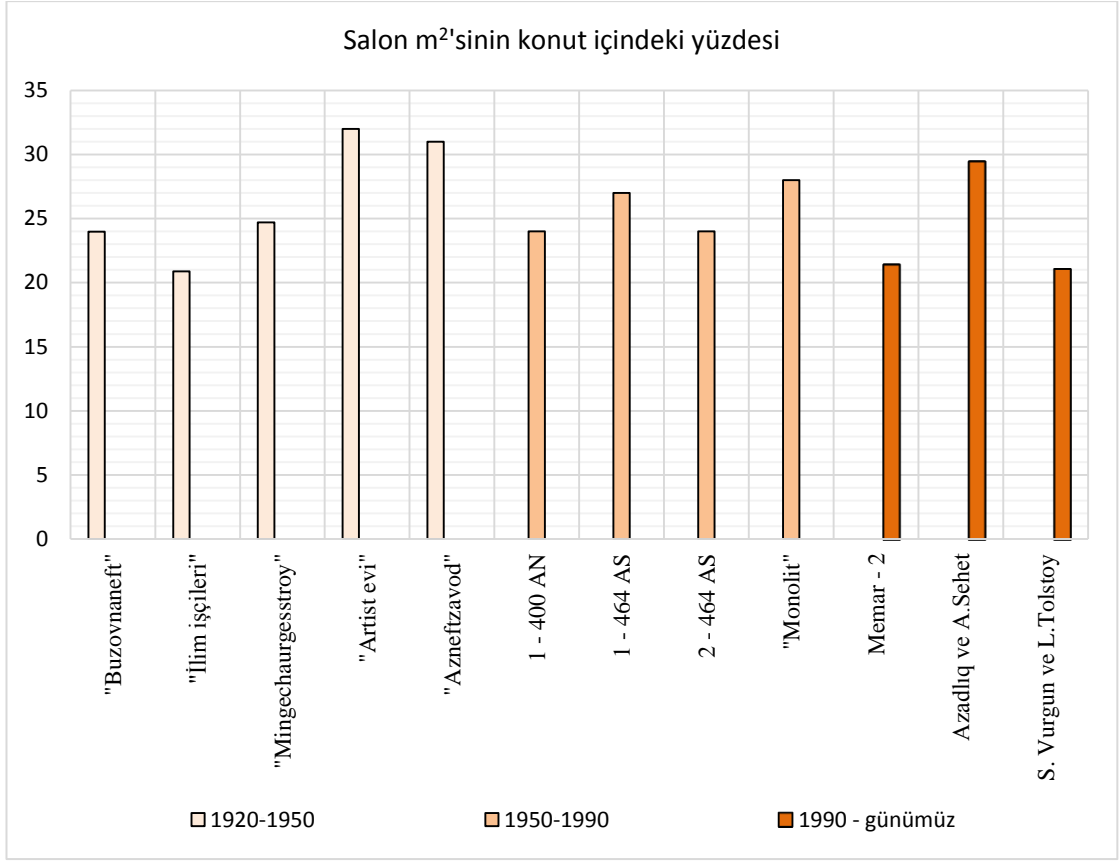
Sonuç olarak son dönemlerde inşa edilmiş konut yapılarında, 1920–1950 döneminden farklı olarak kullanıcıların seçim yapabilme ve değişken olan istek ve taleplerini karşılayabilecek çözümlerin mevcut olduğu görülmektedir. İnsanların konutlarda yapmış oldukları seçim ve tercihler, onların beklentileriyle ilgili ipuçları da vermektedir.

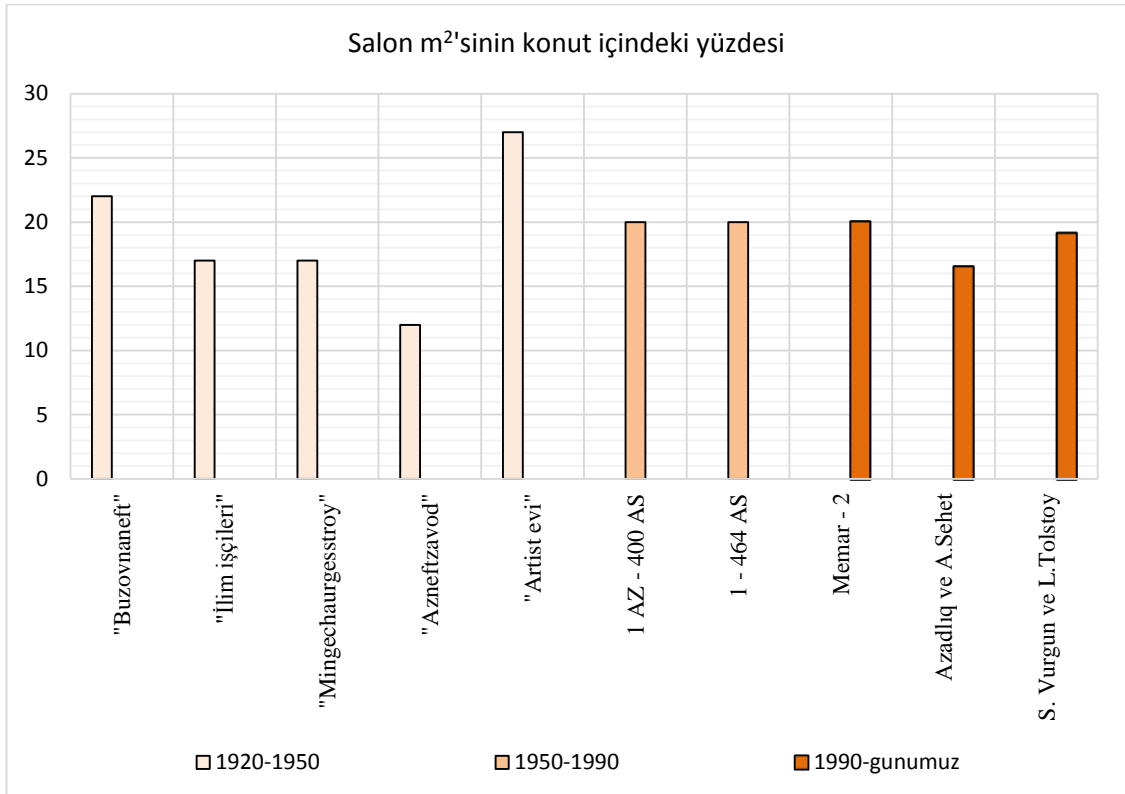
Şekil 4.1. Salon m²'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Stüdyo Daire)

Şekil 4.2. Salon m²'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Tek Odalı Daire)

Şekil 4.3. Salon m²'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (İki Odalı Daire)

Şekil 4.4. Salon m²'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Üç Odalı Daire)

4.2. Mutfak

Mutfak mekanı, yemek pişirme, insanların bir araya toplaması, eğlence (önemli günlerde insanların toplaması) veya iletişim aracı olarak kullanılması gibi eylemlerle insan hayatının anlamlı ve yaşanabilir hale getiren mekânlardan biri olarak bilinmektedir. Genelde binanın ön cephesine bakan mutfaklar, salonlardan sonra balkonlara en fazla çıkışı olan mekanlardır.

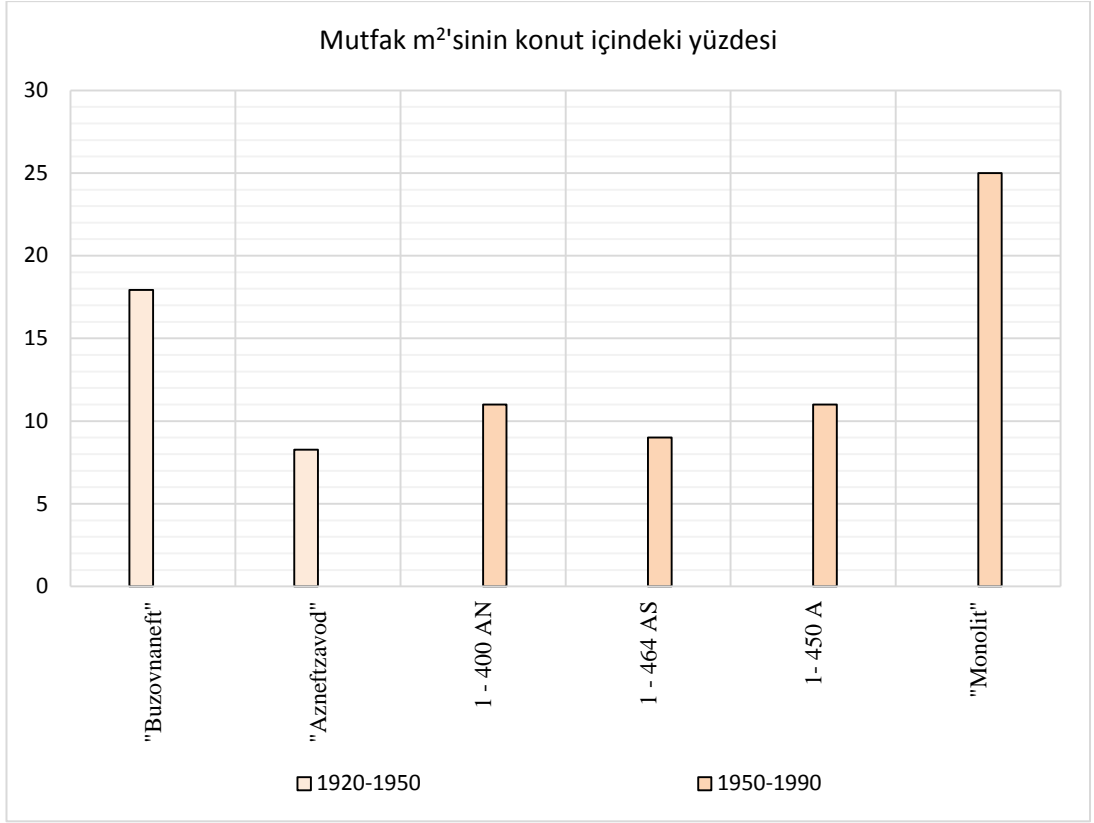
1920–1950 dönemlerinde, araştırma kapsamında incelenen çok katlı konutlarda mutfak metrekaresi çok değişken verilere sahiptir. Buzovnanefit apartmanı inşa edildiği dönemin en büyük apartmanlarından biri olmasına rağmen, mutfak alanı, toplam daire alanının % 9-17' sini oluşturmaktadır (şekil 4.5 – 4.8).

“İlim işçileri” apartmanında ise mutfak alanı toplam daire alanının % 16–20’ini oluşturmaktadır. Bu veriler kendi döneminin en yüksek verileriydi. Yürütülen araştırmalarda belli oluyor ki, aynı döneme ait ve 1946 yılında inşa edilmiş “Mingechaugesstroy” apartmanında mutfak genel alanın % 6-10’nu oluşturmaktadır ve bu dönemin en düşük verisi sayılmaktadır.

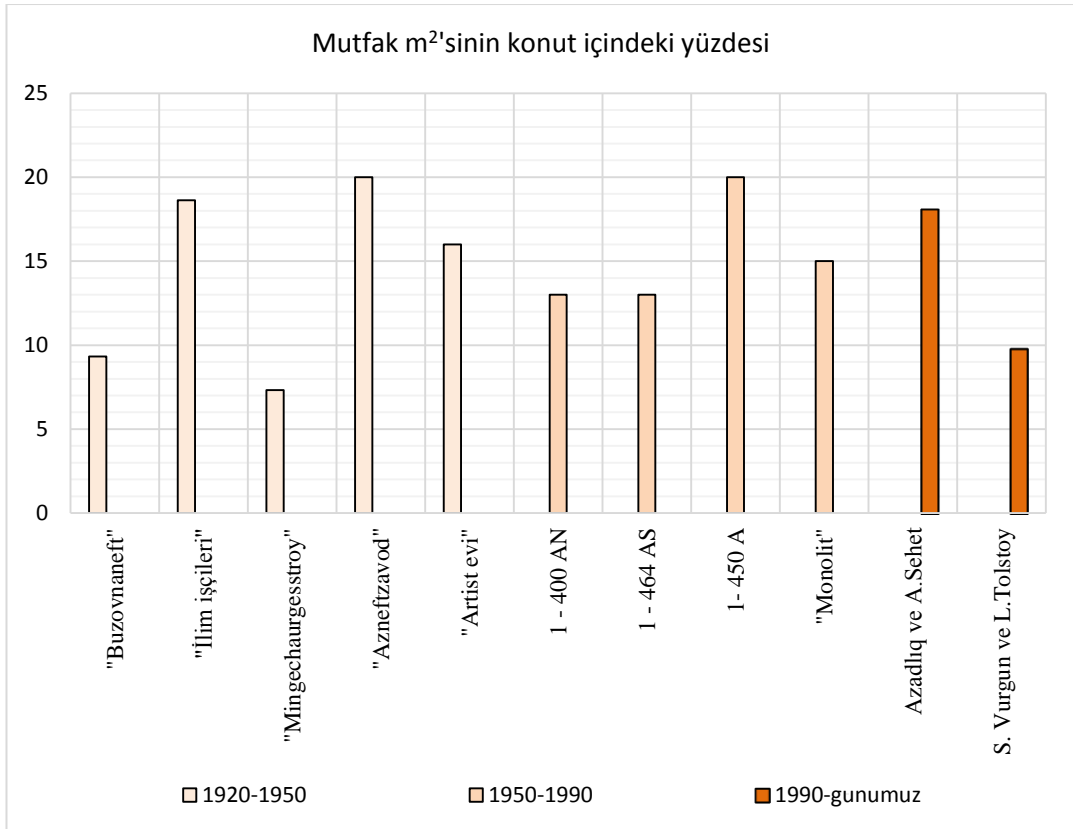
1950–1990 yıllarında inşa edilmiş kitlesel toplu konut yapıları incelendiğinde, önceki dönem rakamlarından daha düşük bir verilere sahip olduğu gözlenmiştir.

Bu dönemde, önceki yıllara oranla konut inşaatının hızı artsa da, maddi imkânların sınırlı olması, projelerde maksimum kısıtlamalar yapılmasına neden olmuştur. Daire ölçüleri ve diğer tasarım kriterleri minimuma indirilmiş, konfor ve kaliteden taviz verilmiş ve nitelik öncelik kazanmıştır. “1AZ - 400 AS”, “1 – 400 AN” ve “1 – 464 AS” toplu konut yapılarında genel olarak mutfak dairenin % 8-9’nu, tek odalı dairelerde ise % 13-20’ ini oluşturmaktadır.

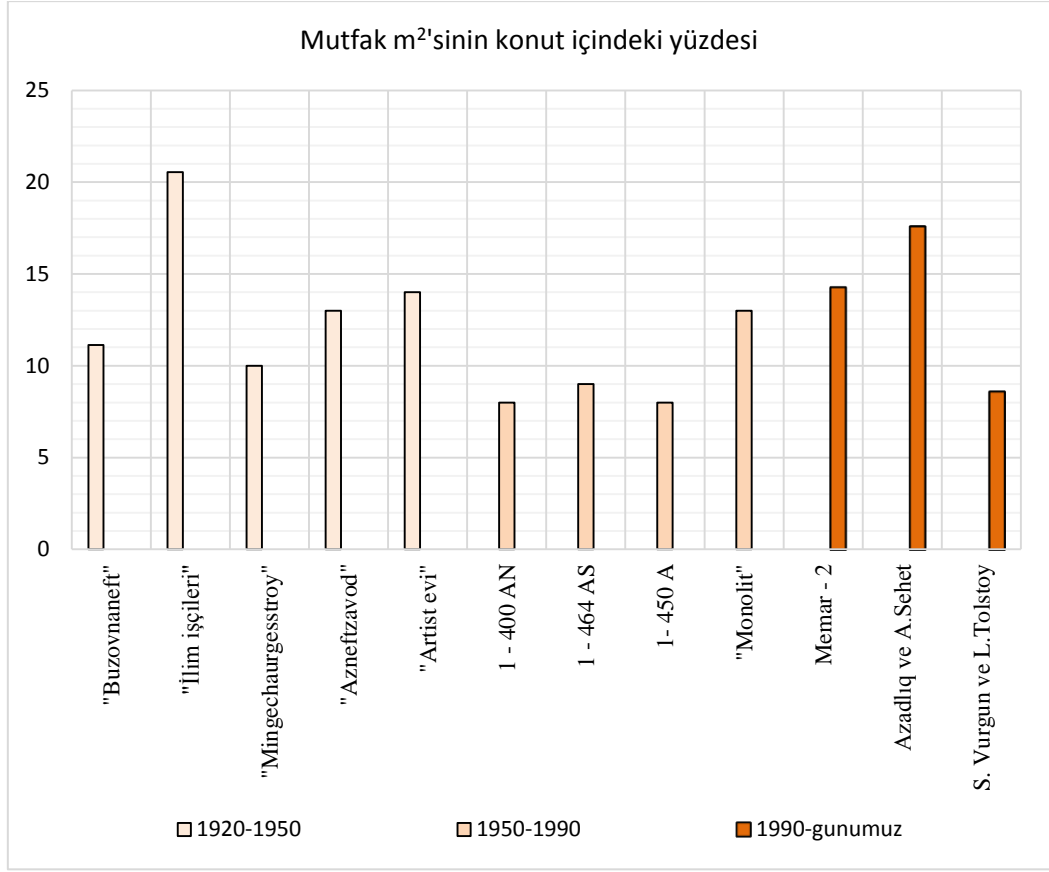
1990 ’dan günümüze kadar olan dönemde aynı 1920–1950 yıllarında olduğu gibi farklı sonuçlar çıkmaktadır. Müşteri taleplerine göre bu alanlar %8–18 arasında değişmektedir. Toplu konut yapısının konumunun, şehir merkezinde ve şehrin tarihsel dokusu içinde olması durumunda %8, şehir merkezinden uzakta olması durumunda ise %17’ye kadar artığı gözlenmektedir.

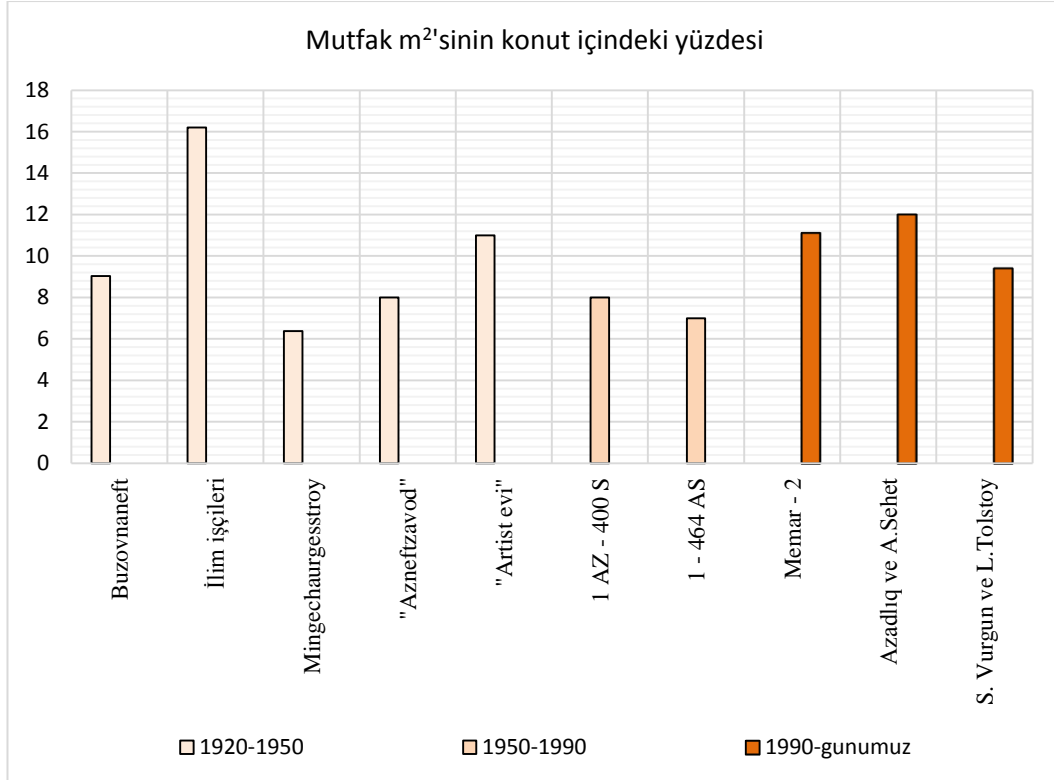
Şekil 4.5. Mutfak m²'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Stüdyo Daire)

Şekil 4.6. Mutfak m²'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Tek Odalı Daire)

Şekil 4.7. Mutfak m²'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (İki Odalı Daire)

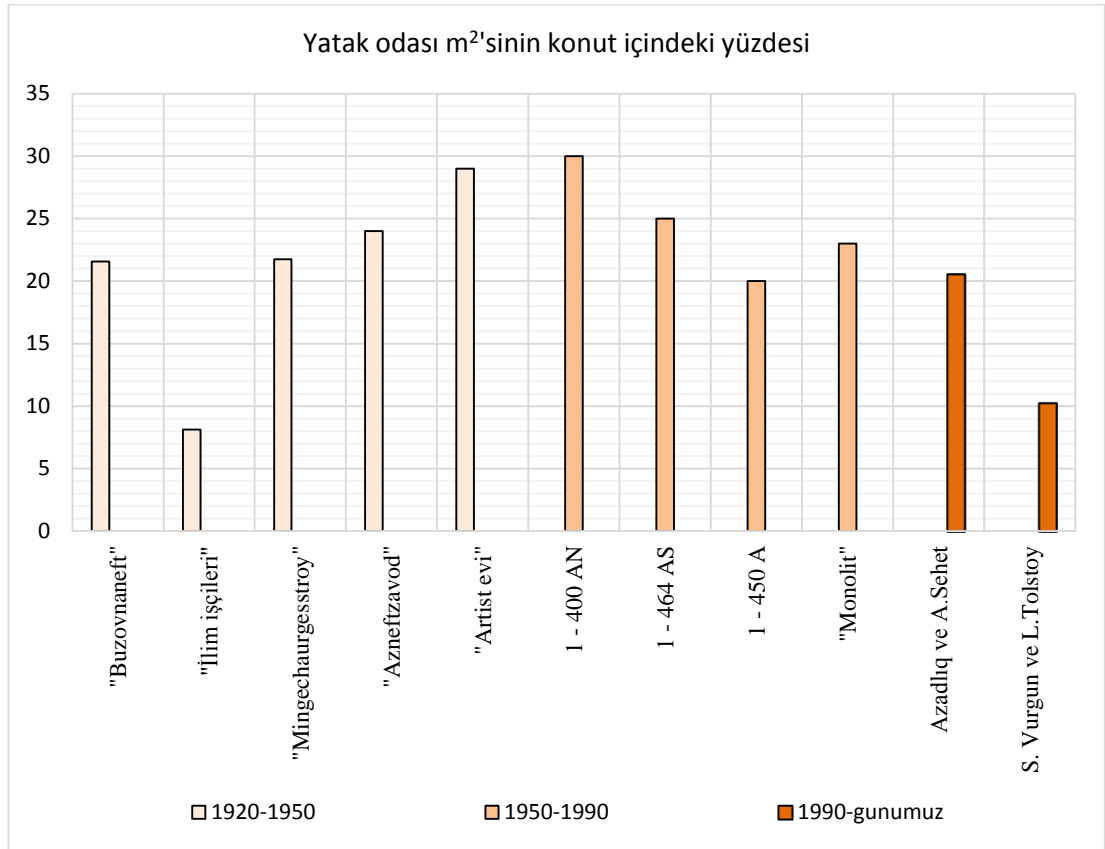

Şekil 4.8. Mutfak m²'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Üç Odalı Daire)

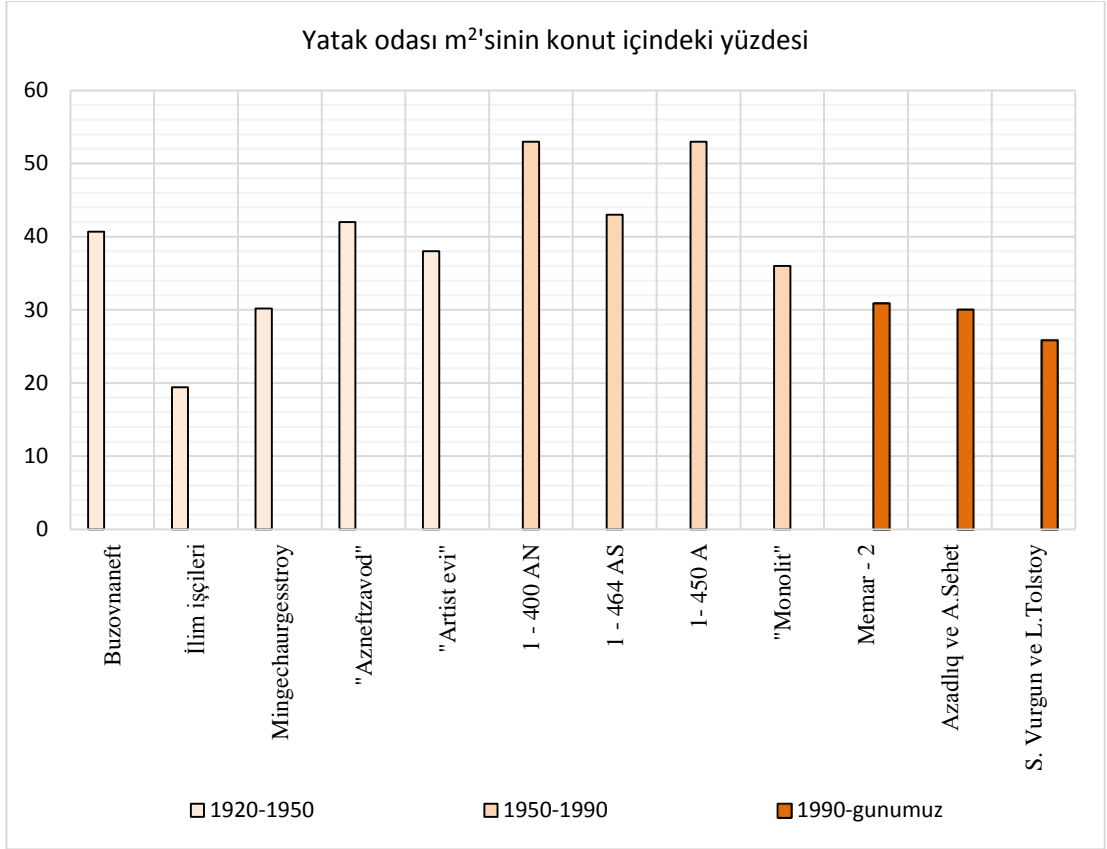
4.3. Yatak odası

Geçmişten günümüze, yatak odası mekanı da salon ve mutfak mekanları gibi metrekare olarak farklı dönemlerde, değişkenlik göstermektedir. Daire içi mekânların planlanması, sirkülasyon hacimlerine ayrılmış alanlar, diğer ana mekanların planlamada öncelik taşınması gibi etkenler bu değişkenliğe neden olarak gösterilebilir.

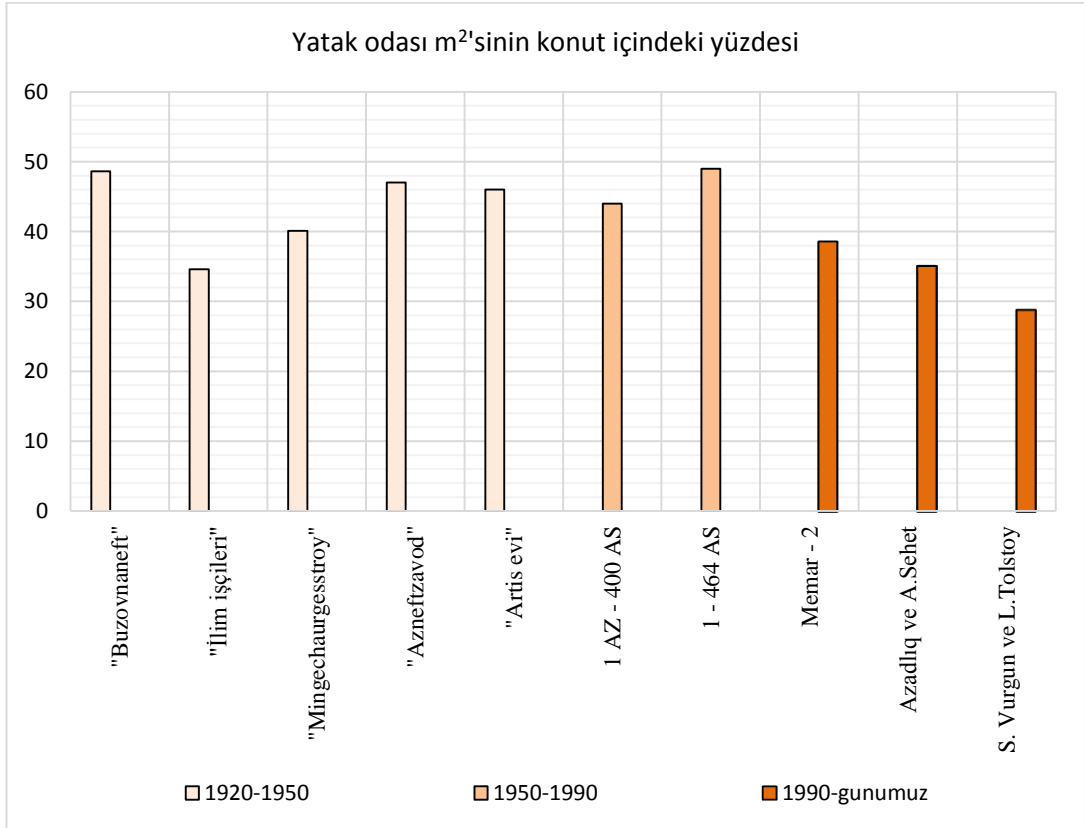
1920–1950 döneminde inşa edilmiş çok katlı konutlarda yatak odası alanının toplam daire alanının %8 – 48’ni kapsadığı görülmektedir (İlim işçileri binası bu kapsamın dışındadır). Yatak odası mekanı salon ve mutfak mekanından farklı olarak daire içinde birden fazla olabilmektedir. Bu nedenle bu oranlar dairenin tek, iki ya da üç odalı olma durumuna göre değişkenlik gösterebilir (şekil 4.9 – 4.11).

Şekil 4.9. Yatak Odası m²'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Tek Odalı Daire)

Şekil 4.10. Yatak Odası m²'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (İki Odalı Daire)

Şekil 4.11. Yatak Odası m²'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Üç Odalı Daire)

1950–1990 döneminde inşa edilen konut yapılarda dairelerin yatak odalarına ait en düşük yüzde değeri bile, önceki dönemlerin en yüksek yüzde değerlerinden daha büyüktür. Detaylı şekilde bakarsak, bu dönemde yatak odasının genel alanlara oranları %43 ile %53 arasında değişmektedir. Bu durum, planlamada yatak odasının en öncelikli mekân olarak ele alındığı anlamına gelmektedir.

1990'dan günümüze kadar olan sonrası döneme ait yüzdeler %10 ve %38 arasında değişkenlik göstermektedir. Sonuçlara dayanarak, yüzde değerlerinin genel olarak büyük çıkmasına karşın günümüz konutlarında bu yüzdelerin esasen kullanıcıların gelir düzeyine, hayat tarzına ve konfor seçimine göre farklılık gösterdiği söylenebilir.

4.4. Sirkülasyon Hacmi

Giriş (antre) ve koridor olarak ele aldığımız sirkülasyon hacimleri, dairenin mekanları arasında ilişki kurmakta ve metrekaresi planlamaya göre değişiklik göstermektedir. Daireye girildiği zaman, sirkülasyon hacminin çözümüne göre dairenin mekanlar arası ilişkileri farklılaşabilir.

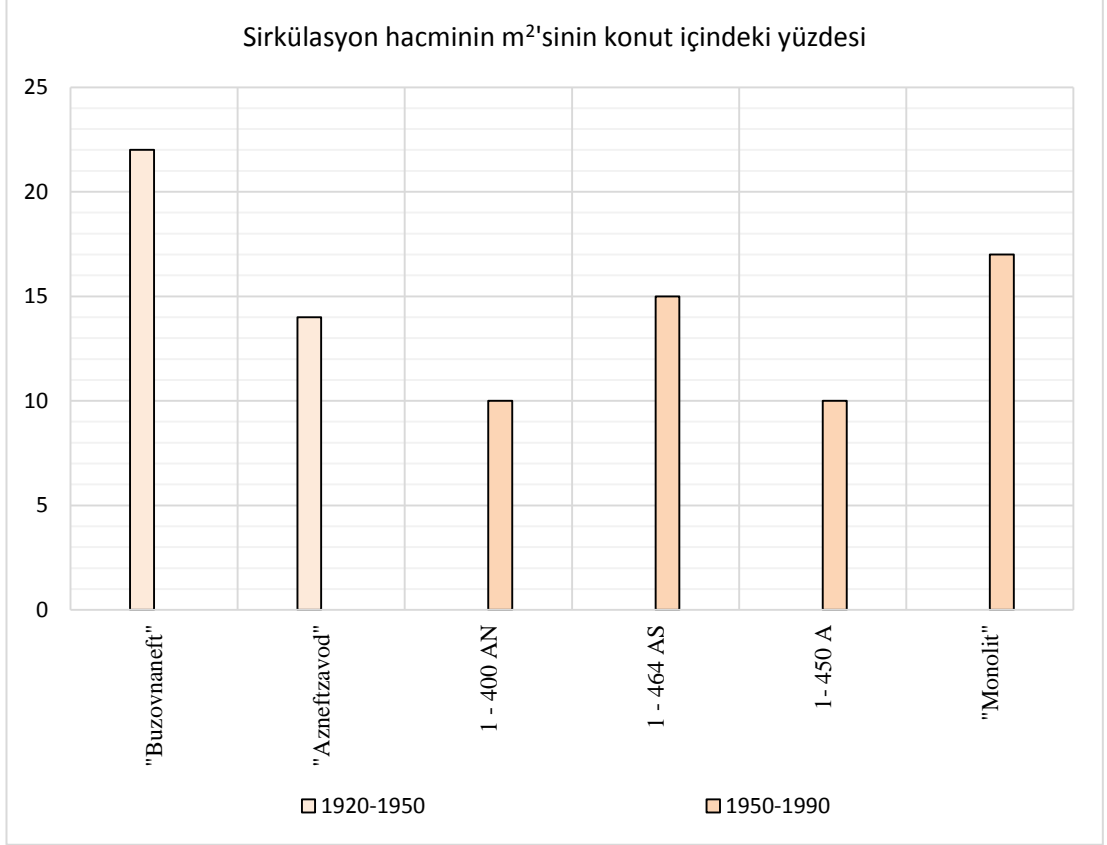
1920–1950 dönemine ait incelenen çok katlı konutlarda, farklı daire tiplerinin hepsinde, diğer dönemlere göre daha fazla bir alan kaplamaktadır. Grafikte görüldüğü gibi dönemin mutfak alanları ile sirkülasyon alanları eşit ölçülere sahiptirler. Sirkülasyon hacimlerinin toplam daire alanlarının %4 - %31'i arasında değişkenlik görülmektedir.

Stüdyo dairelerde 1920 – 1950 yılları arasında sirkülasyon hacimleri daire alanının % 22'ini oluştururken, 1950 -1990 yılları arasında % 10 - 15'ini kaplamaktadır (şekil 4.12).

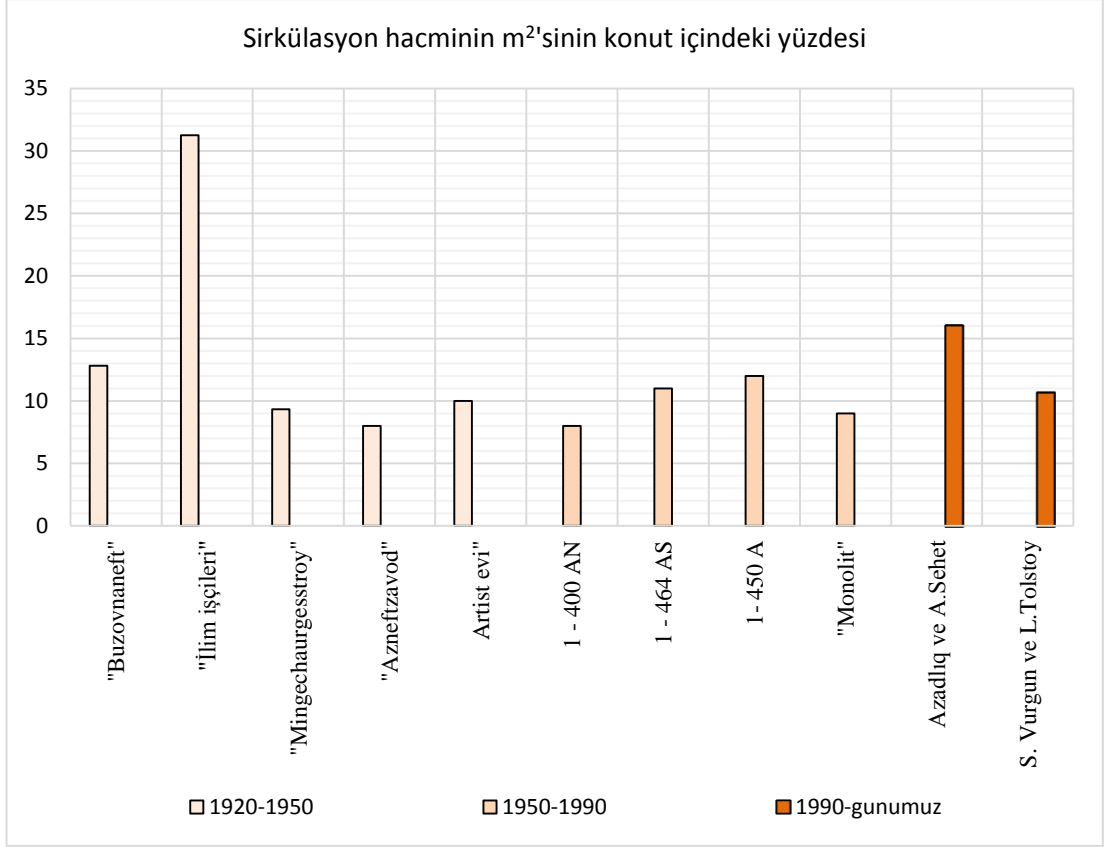
Tek odalı dairelerde sirkülasyon hacimleri 1920 –1950 yılları arasında toplam daire alanının % 9 - 31'ini oluştururken, 1950-1990 yılları arasında % 8 - 12'ini, 1990'dan günümüze kadar olan dönemde % 10 – 16 'sını kaplamaktadır (şekil 4.13).

İki odalı dairelerde sirkülasyon hacimleri 1920 –1950 yılları arasında daire alanının % 12 - 19'unu oluştururken, 1950-1990 yılları arasında % 4 - 8'ini, 1990'dan günümüze kadar olan dönemde % 12 – 21'ini kaplamaktadır (şekil 4.14).

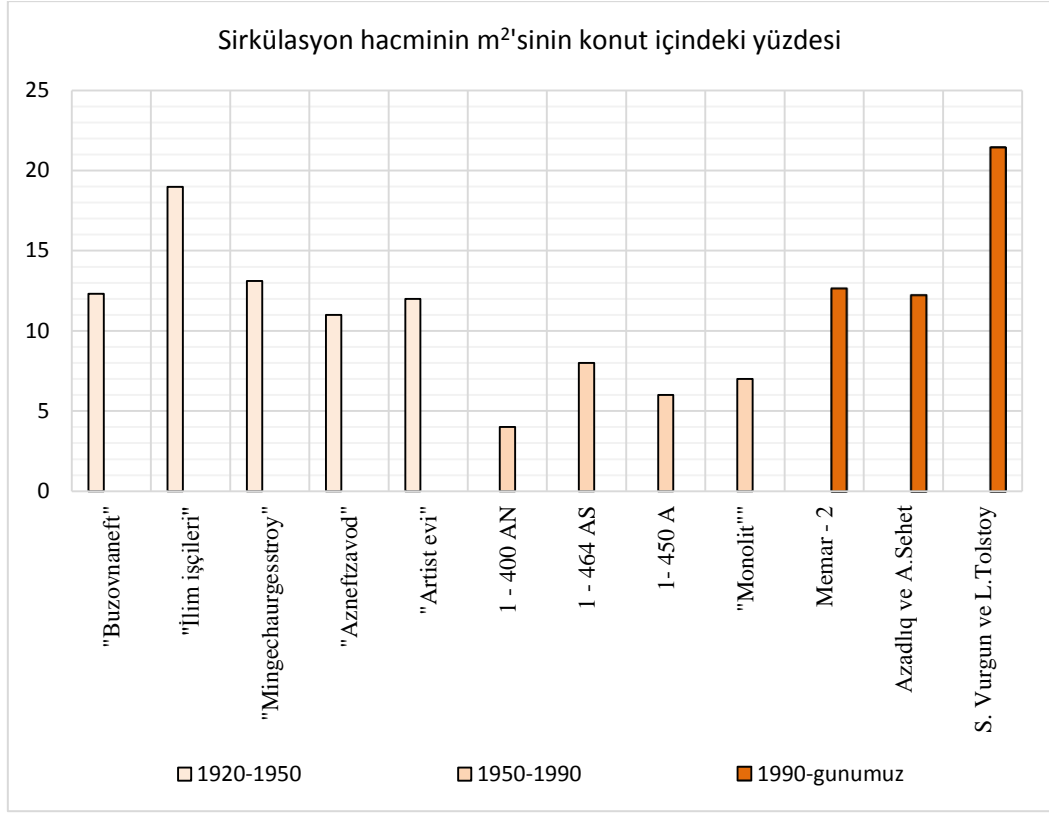
Üç odalı dairelerde sirkülasyon hacimleri 1920 – 1950 yılları arasında toplam daire alanının % 11 - 13'ünü oluştururken, 1950 -1990 yılları arasında % 7 - 9'unu, 1990'dan günümüze kadar olan dönemde ise % 10 – 19 arasında değiştiği kaplamaktadır (şekil 4.15).

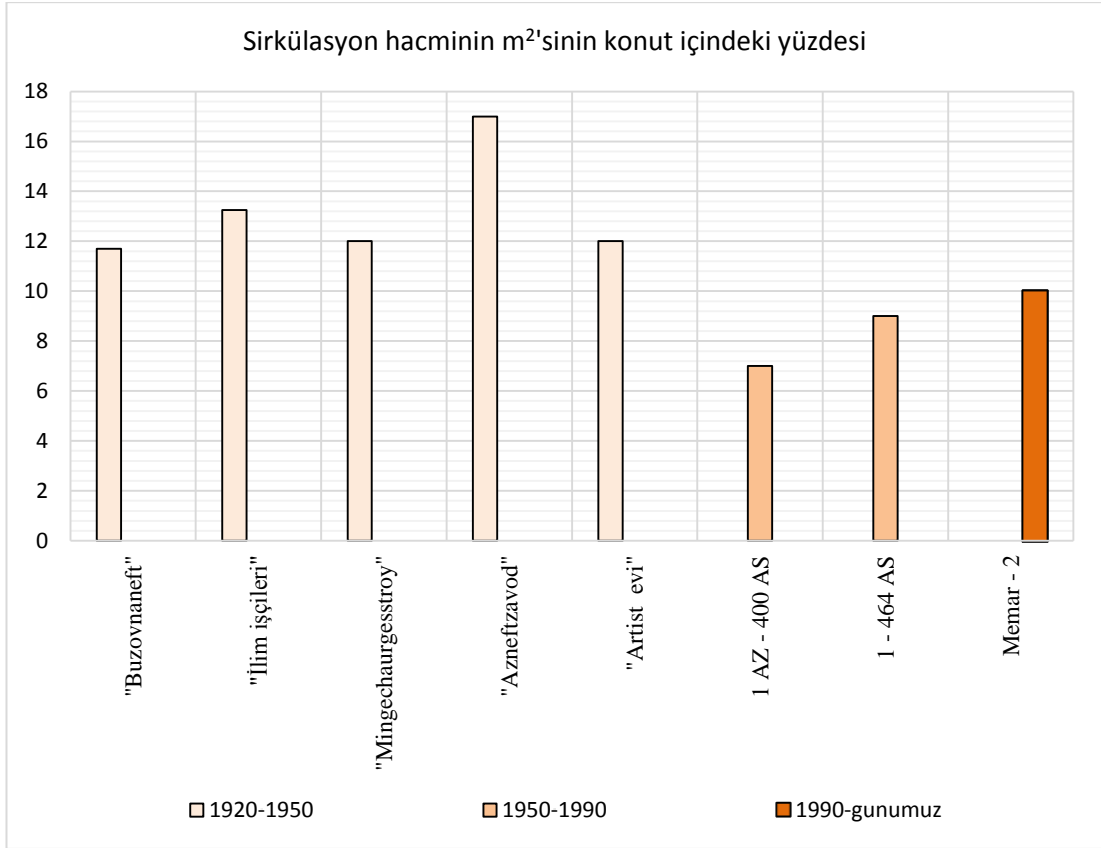
Şekil 4.12. Sirkülasyon Hacminin m²'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Stüdyo Daire)

Şekil 4.13. Sirkülasyon Hacminin m²'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Tek Odalı Daire)

Şekil 4.14. Sirkülasyon Hacminin m²'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (İki Odalı Daire)

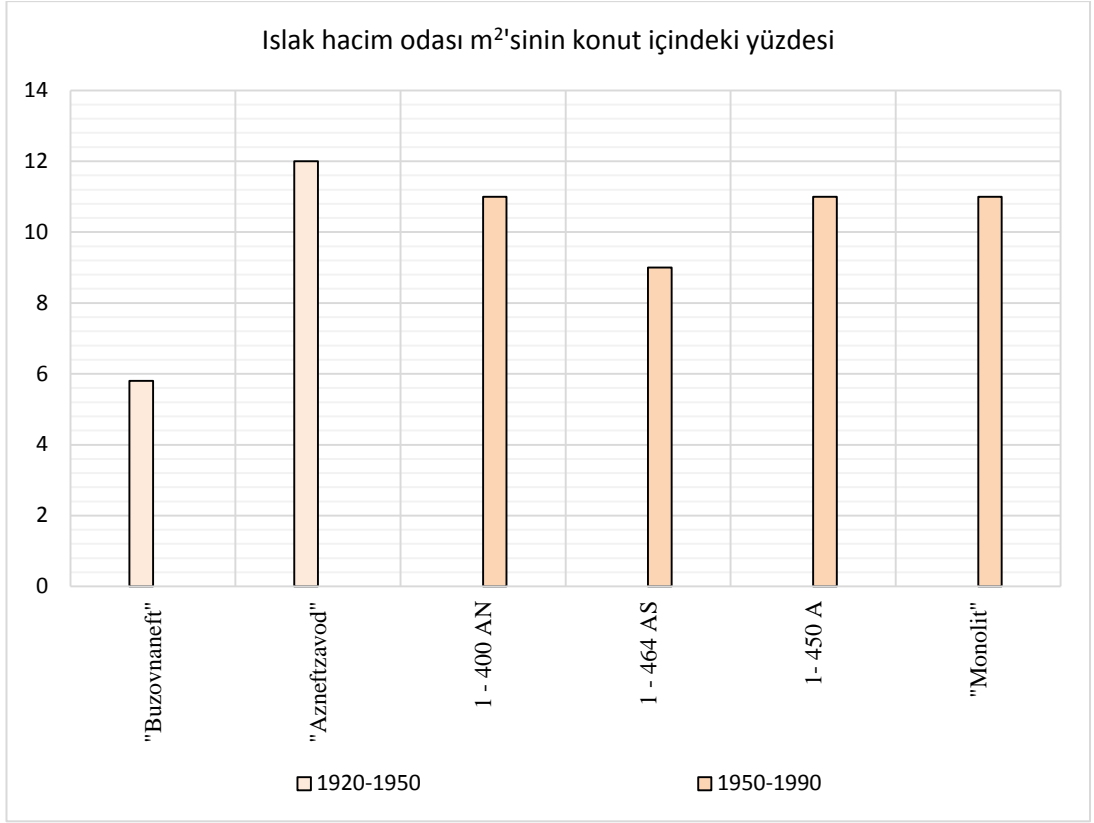
Şekil 4.15. Sirkülasyon Hacminin m²'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Üç Odalı Daire)

Sonuç olarak 1950–1990 döneminde, yüzde verileri keskin bir düşüş göstermektedir. Bu dönemde hızlı konut üretimine bağlı olarak niteliğin önem kazanması, dairelerde önceliğin yaşama alanlarına, salon ve yatak odalarına verilmiş olması buna sebep olarak gösterilebilir. Toplu konut mimarisinin kitlesel ve hızlı üretimle ön plana çıktığı bu dönemde, dairelerin sirkülasyon oranları %4 ve %15 arasında değişmektedir.

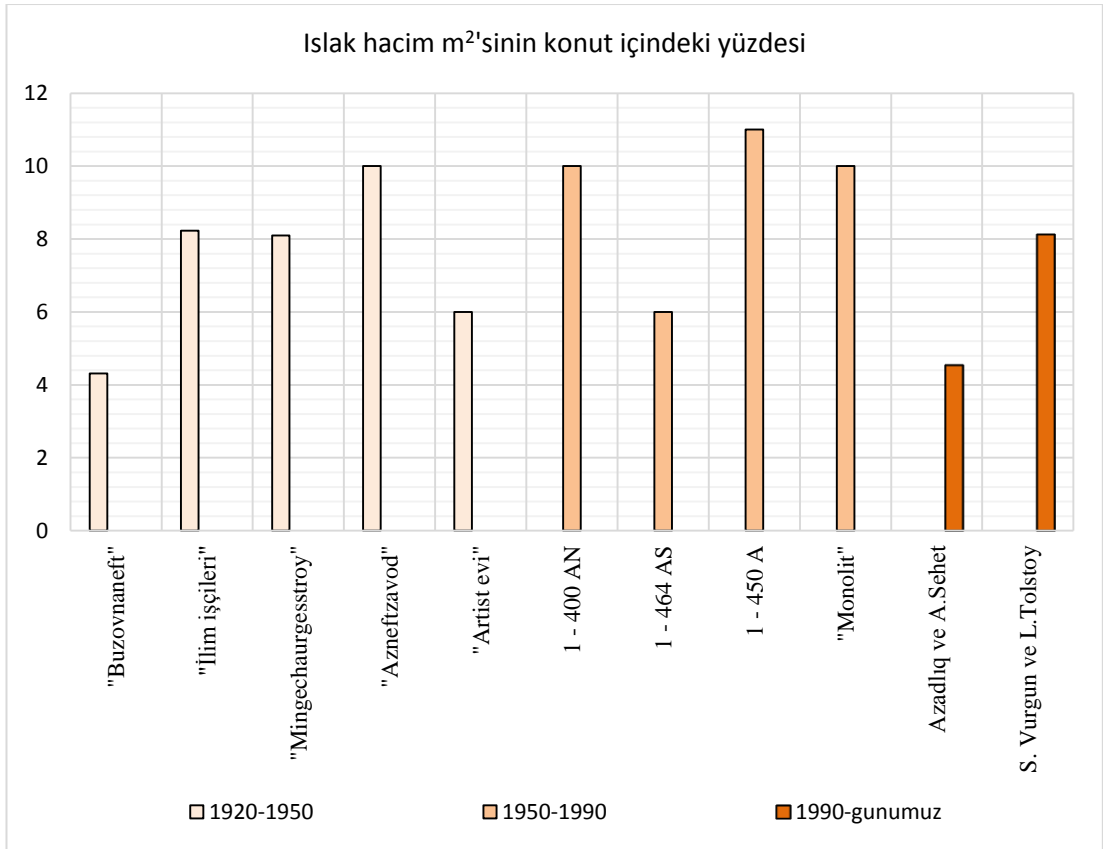
1990 sonrası dönemde sirkülasyon alanlarının yüzdeleri çeşitli sebeplere bağlı olarak oldukça farklı veriler sunmaktadır. Şehir merkezinde, tarihi sokaklar ve bölgelerde inşa edilmiş konutlarda sirkülasyon hacimlerine ait yüzdelerin en yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Bu bölgelerde yüzdeler %10 ve %22 arasında değişkenlik göstermektedir.

4.5. Islak Hacim

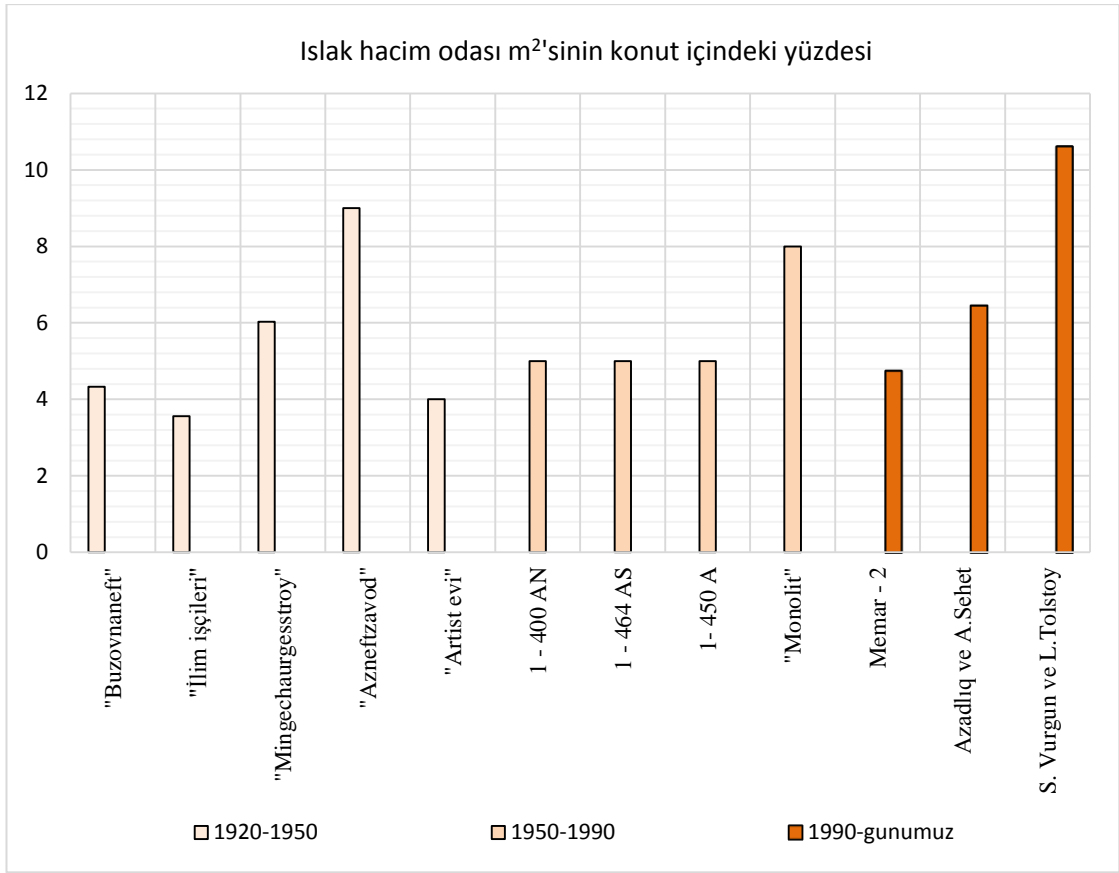
Islak hacimler, bütün dairelerde en küçük alanlara sahip mekanlardır. Bütün dönemlerde yaklaşık olarak eşit yüzdelere sahip alanlar şekil 4.16 – 4.19'da ayrıntılı olarak görülmektedir.

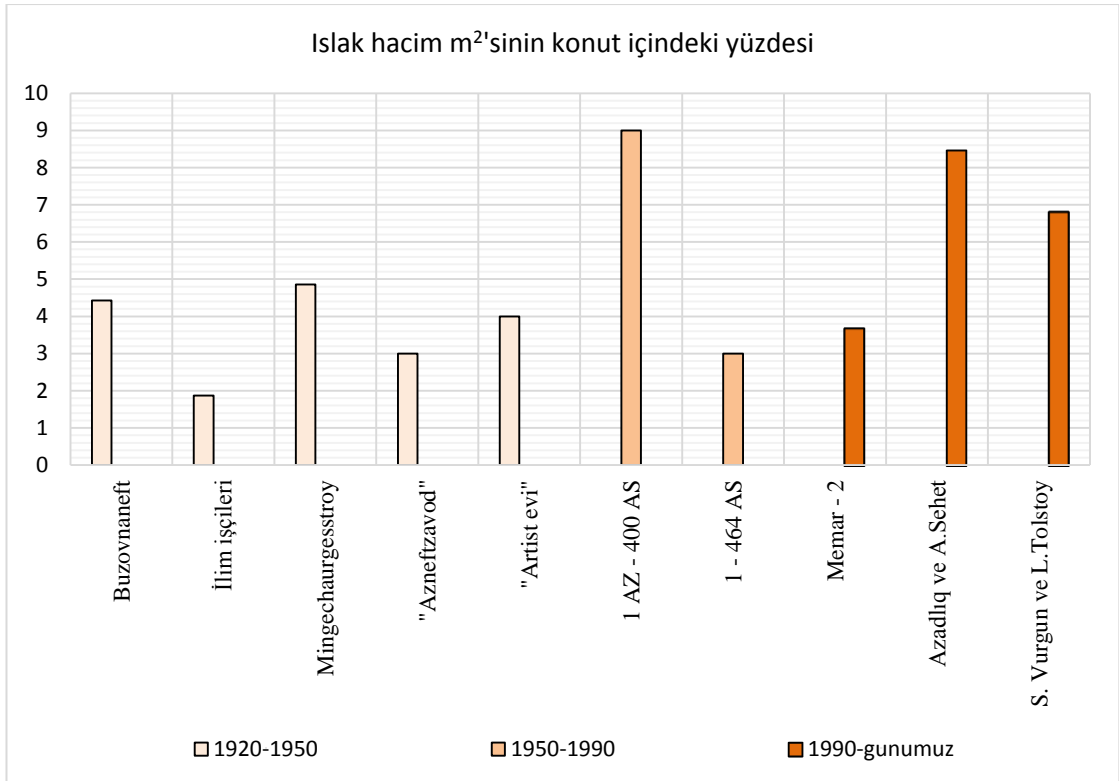
Şekil 4.16. Islak Hacim m²'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Stüdyo Daire)

Şekil 4.17. Islak Hacim m²'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Tek Odalı Daire)

Şekil 4.18. Islak Hacim m²'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (İki Odalı Daire)

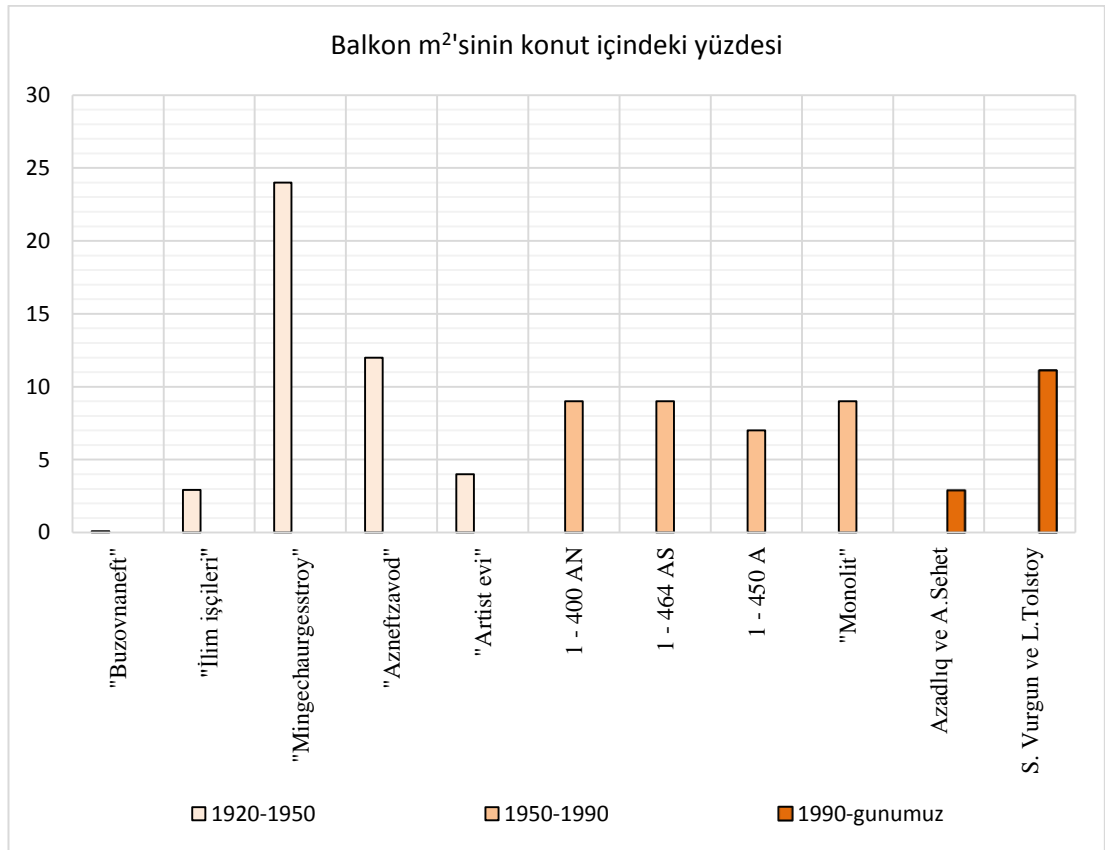

Şekil 4.19. Islak Hacim m²'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Üç Odalı Daire)

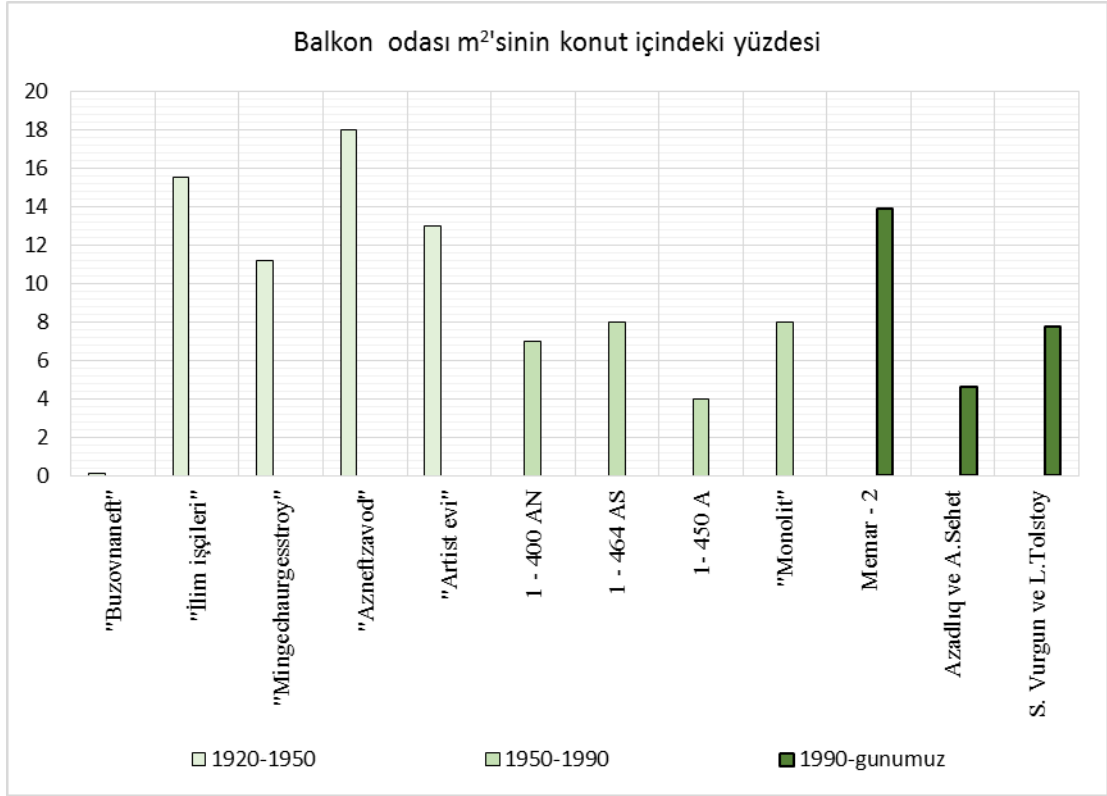
Islak hacimler, 1920–1950 döneminde % 4 ile % 8 arasında, 1950–1990 döneminde % 3 ile % 11 arasında, 1990'dan günümüze olan dönemde ise %4 ile %12 arasındadır.

4.6. Balkon

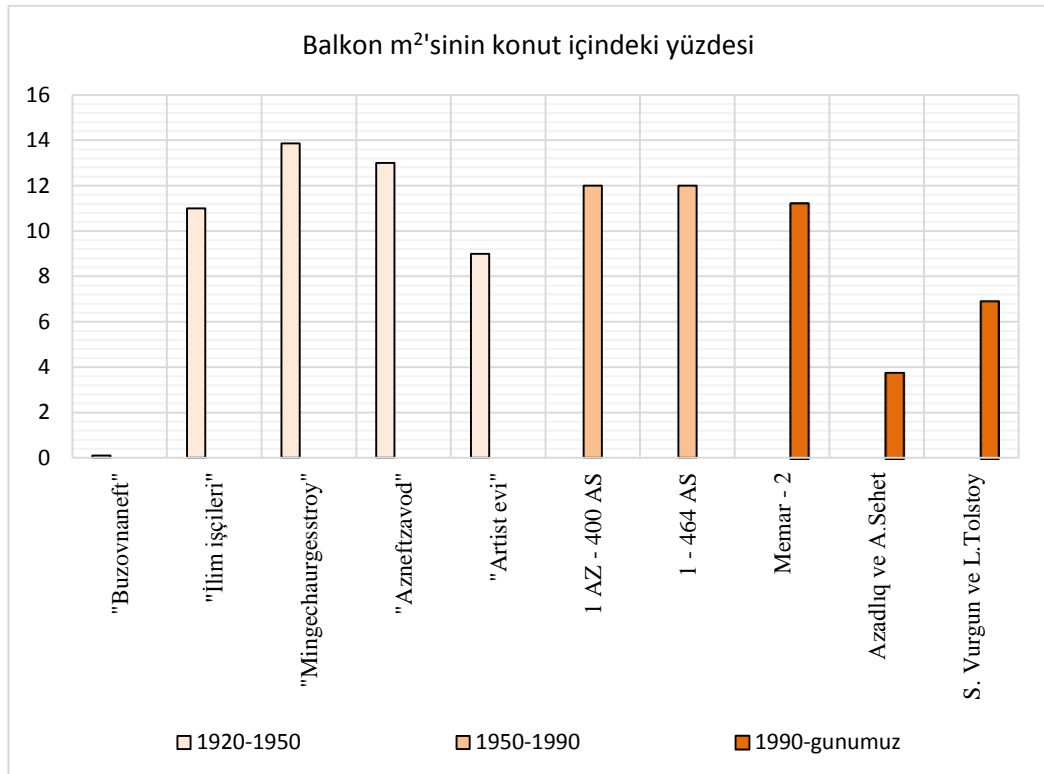
Balkon bölümü dairelerin oda sayısına, alanına ve cephe çözümlmelerine bağlı olarak değişen mekânlardır. Burada incelenen konutlarda, birçok dairenin çok geniş balkonları olduğu halde, hiç balkonu olmayan daireler de mevcuttur. Bu tip dairelerin planlamasında konfor kriterlerine öncelik tanınmadığı anlaşılmaktadır. Daha çok stüdyo tipli dairelerde balkonun olmaması alan kısıtlılığından kaynaklanmaktadır. Balkon aynı zamanda dairelerin doğal havalandırma sisteminde önemli bir yer tutmaktadır. 1920–1950 döneminde balkonlar toplam daire alanlarının % 11 – %16'nı, 1950–1990 döneminde % 4 – %8'ni, 1990'dan günümüze olan dönemde ise % 4 – %14'ünü kapsamaktadır (şekil 4.20 – 4.22).

Şekil 4.20. Balkon m²'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Tek Odalı Daire)

Şekil 4.21. Balkon m²'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (İki Odalı Daire)

Şekil 4.22. Balkon m²'sinin Konut İçindeki Yüzdesi (Üç Odalı Daire)

Sonuç olarak, tarihsel süreç içinde değişik dönemlerde mekânlar arası ilişkiler her zaman değişkenlik göstermiş ve gelişmiştir. Kullanıcılara yeni ve farklı plan çözümleri sunan mimarlar ve tasarımcılar, yatma, pişirme ve oturma gibi temel ihtiyaçlara uygun mekânları çeşitlendirerek, zamanla yeni mekân ilişkilerini sisteme ekleyerek geliştirmişlerdir.

5. ARAŞTIRMA SONUÇLARI VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Bakü'deki çok katlı konut yapılarının, 1920–1950 yılları arası, 1950–1990 yılları arası ve 1990'dan günümüze kadar olan üç dönemde geçirdiği mekânsal dönüşüm ve değişim sürecinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda incelenen konutlar, ele alınan dönemlerin sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasi özellikleri, hangi mekanların zamana bağlı olarak korunduğu ve değişen yaşam şartlarının etkisiyle, hangi mekânın neye ve niçin dönüşmüş olduğu dikkate alınarak analiz edilmiştir.

1920–1950 yılları arası

1920–1950 yılları arası, Bakü'de toplu konut inşaatlarının başladığı ve Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin Sovyetler Birliğine katıldığı dönemdir. 20'li yıllarda Bakü'de işçi sınıfının baraka tipli yaşam alanlarından yeni konutlara taşınması amacıyla ilk büyük ölçekli toplu konutların ve kasabaların inşaatına başlanmıştır.

30'lu yıllarda Bakü'nün kuzeybatısında (eski adıyla Ermenikend) başlatılan konut inşaatları daha sonraları Bakü'nün merkezinde ve diğer şehirlerde de devam etmiştir. Bu dönemde, Bakü'de ve diğer bölgelerde konut mimarisi iki farklı şekilde gelişmiştir. Şehir merkezinde diğerine oranla daha büyük ölçekli, 1 ya da 2 katlı, tek aile için tasarlanmış, özgün mimarisi olan ve Bakü mimari gelişiminde önemli rolü olan müstakil evler, çevre bölgelerdeyse 2 ve 3 katlı, tip ve basit konfigürasyonlu, büyük oranda tekrar eden yaşama alanları inşa edilmiştir (Aliyev, 2013).

Basit ve ekonomik sosyal konutlar, mimari değeri olan, özel projelendirmeyle inşa edilen müstakil yapılardan mimari olarak önemli farklılıklar göstermektedir. 30'lu yılların sonlarında inşa edilen birçok konutun Bakü'nün mimari gelişimine önemli derecede katkı sağlamış olduğu söylenebilir.

40'lı yıllarda tip planlama 2 ya da 3 katlı küçük ölçekli konutların yanı sıra çok katlı ve çok dairesel konutların üretimini de kapsayacak şekilde gelişmiştir. Bu binalar tip planlamanın tekrarıyla oluştuğu için, monotonluk ve estetik değerlerin düşük olması gibi dezavantajlara da sahiptir (Fatullaev, 1986).

Bu dönemde tez kapsamında, “Buzovnanefit” apartmanı, “İlim İşçileri” apartmanı, “Mingechaargesstroy” apartmanı, “Azneftzavod” apartmanı ve “Artist Evi” apartmanı incelenmiştir.

1950–1990 yılları arası

1950–1990 yılları arası, tip projelendirmenin uygulandığı dönemdir. 50’li yılların sonlarından 90’lı yılların başlarına kadar konut inşaatında tek düzelik gözlenmiştir. Bu dönemin en belirgin özelliği, devletin, halkın tamamını kapsayan evsizlik problemine yoğunlaşması ve her aileye devlet tarafından ev temin edilmesi politikasının yürütülmüş olmasıdır. Doğal olarak önceki yıllara oranla konut inşaatında keskin ve ani artış yaşanmıştır. Konut inşaatının keskin artışı ülkede ciddi mali problemlere sebep olmuş ve bu durum inşaat kalite standartlarına olumsuz yönde etki etmiştir (Kasımzade, 1967).

1950’li yılların sonlarında ülkenin büyük şehirlerinde panel sistem fabrikaları kurulmuştur. Bunun sonucu olarak, taş örgülü çok katlı konut binalarının yapımı giderek azalmış, 1960’ların ortalarına gelindiğinde, çok katlı taş örgü bina yapımı için devlet kurumlarından özel izin gerekliliği getirilmiştir (Gfendizade, 1986).

1955 yılında SSCB Bakanlar Kurulu tarafından “Mimari projelerde ve inşaatında aşırılığın önlenmesi hakkında” bir kanun, 1956 yılının ikinci yarısından itibaren de yeni konut ve kamusal bina inşaatlarında ekonomik ve tip projelerin kullanılması için kanun çıkarıldı. Amaç, kalitenin artırılmasının yanı sıra inşaat maliyetinin minimuma indirilmesiydi. Bu süreç daha da yoğunlaştırılmış ve 1957’den başlayarak tip projelendirmeler uygulamaya geçirilmiştir (Kasimov, 2004).

Tip projelendirme ile yoğun bir şekilde toplu konut inşaatı 50’lerin sonlarından 90’lı yıllara kadar sürmüştür. Yapılarda panel sistemin kullanılması, teknik, ekolojik, işlev, estetik ve özellikle kalite yönünden oldukça sorun yaratmıştır. Yeni toplu konutlardaki kalite problemi dergilerde, basında, değişik toplantı ve seminerlerde, ayrıca halk arasında ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. (Agazade, 2012).

Bu dönemde tez kapsamında, 1 AZ – 400 AS seri numaralı toplu konut yapısı, 1 – 400 AN seri numaralı toplu konut yapısı, 1 – 464 AS seri numaralı toplu konut yapısı, 1 – 450 A seri numaralı toplu konut yapısı ve “Monolit” apartmanı incelenmiştir.

1990'dan günümüze kadar

1990'dan günümüze olan dönemde, yüksek katlı binaların yapım hızı artmış ve Azerbaycan Cumhuriyeti bağımsızlığını kazanmıştır. Azerbaycan mimarisinin gelişiminde, özellikle konut mimarisinde en kayda değer gelişmelerin yaşandığı dönem hiç şüphesiz 90'lı yıllardır. Aynı yüzyılda ikinci kez ülkede siyasi formasyon değişmiştir.

Konut inşaat sektöründeki ilk değişim, devlet tarafından yürütülmekte olan toplu konut inşaatlarının azalması ve 90'lı yılların ortalarına doğru tamamen durdurulmasıyla oluşmuş hareketsizliktir. Çok katlı konut binalarının yerini Bakü ve diğer büyük şehirlerde bir-üç katlı, bazen ise dört-beş katlı konutlar almıştır (Kasimov, 1994).

Bu dönemde yapılan yapıların mimarisi, önceki dönem yapıların mimari prensipleriyle farklılık göstermektedir. Bu dönemdeki yapılar özel girişim ve yatırımla yapılmaktaydılar. Bu yüzden tasarımı sınırlandıran bir etken yoktu. Buna karşın Sovyet döneminde yapılan yapıların daire alanları, oda ölçüleri ve sayıları, kat yükseklikleri ve diğer teknik parametreler standart ve yönetmeliklerle sınırlandırılmaktaydı (Agazade, R., İbrahimli, Y. 2012).

Bu dönemdeki yapıların en temel farklılıklarından biri de yapısal çözümleri ve kullanılan malzeme seçimleriydi. Hazır betonarme elemanları üreten devlet tesisleri durdurulmuştu. Bundan dolayı yeni binalarda yerinde dökme betonarme sistemleri uygulanmaktaydı.

Sovyet dönemi yapılarında inşaat alanının her metrekaresinde kullanılan demir ve çimentoya sınır getirilmişti. Yüksek maliyetli malzemeler ise (mermer, granit, alüminyum vs.) sadece özgün projelerde kullanılmıştı. 90 sonrası yapılan yapılarda ise yüksek maliyetli ve çeşitli inşaat malzemelerinin kullanımı, diğer ülkelerde üretilmiş yüksek teknoloji ürünü malzeme ve donanımların kullanımı yaygın hale gelmiştir.

Bu dönem inşa edilmiş konut yapıları, Sovyet dönemi yapılarından, yaşam konforu, kullanılan malzeme ve inşaat kalitesiyle farklılık göstermektedir. Konutların dış cepheleri de genel itibarıyla daha estetik bir görünümündedir. Bu durumlara karşın konut fiyatları Sovyet dönemi yapılarına göre oldukça yüksektir.

2000’li yıllardan itibaren, Azerbaycan’da özellikle Bakü’de yüksek katlı toplu konut binalarının yapımı başlamıştır. Bu yapıların mimari çözümlerinde birçok örnekte standartların dışına çıkıldığı, doğal havalandırmanın sağlanmadığı, evlerin birbirlerine çok yakın inşa edildiği, şehir planlama düzenlemelerine uyulmadığı, yangın ve güvenlik kurallarının göz ardı edildiği gözlemlenmiştir.

Bu dönemde tez kapsamında, “Memar-2” kooperatif apartmanı, S.Vurgun ve L. Tolstoy sokaklarının kesişimindeki apartman, Azatlık Caddesi ve Abbas Sehet sokaklarının kesişimindeki apartman incelenmiştir.

Mekan Alan çalışması kapsamında, her apartmanın tüm daire tiplerinin, salon, mutfak, yatak odası, sirkülasyon hacmi, ıslak hacim ve balkon mekanları ayrı ayrı incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre;

Mekan büyüklükleri ve ilişkileri

* Genelleme yapılırken, aynı döneme ait konutların, her mekanının büyüklüğünün daire büyüklüğüne olan oranlarının ortalaması alınmıştır. Ortalama alındığı için sonuç bazı konutların dönem içindeki değerine göre farklılık gösterebilir. 1990’dan günümüze olan dönemde incelenen konutların stüdyo daireleri olmadığı için değerlendirmeye alınmamıştır.

Salon:

Salon, her üç dönemde de konutun en fazla alan büyüklüğüne sahip mekanıdır. Tek ve iki odalı dairelerde 1920–1950 döneminde, stüdyo ve üç odalı dairelerde ise 1950-1990 döneminde, salon m²’sinin dairenin toplam alanına oranının, diğer dönemlere kıyasla en yüksek olduğu görülmektedir.

1920-1950 yılları ve 1950-1990 yılları arasında, daire tipine göre yatak odalarından biri ile salon arasında bağlantı görülmektedir. Bu duruma 1990’dan günümüze olan dönemde rastlanmamaktadır.

Mutfak:

İki odalı dairelerde 1920–1950 döneminde, stüdyo ve tek odalı dairelerde 1950-1990 döneminde, üç odalı dairelerde ise 1990’dan günümüze olan dönemde, diğer dönemlere kıyasla, mutfak m²’sinin daire içindeki alanının en yüksek olduğu görülmektedir.

1950-1990 yılları arasında inşa edilen, 1 AZ – 400 AS seri numaralı toplu konut yapısı, 1 – 464 AS seri numaralı toplu konut yapısı ve “Monolit” apartmanında oda sayısı artsa bile mutfak büyüklüğü aynı kalmıştır. Bu dönemde yapılan konutlarda, mutfak alanının, kullanıcı sayısı ile orantılı olduğu düşünülmemiştir. Yine bu dönemde yapılan 1 – 400 AN seri numaralı toplu konut yapısının tüm daire tiplerinde, mutfak ayrı bir mekan olmasına rağmen, sadece salondan ulaşılmaktadır.

Yatak odası:

Tek, iki ve üç odalı dairelerde 1950–1990 döneminde, yatak odası/odaları m²’sinin dairenin toplam alanına oranının, diğer dönemlere kıyasla en yüksek olduğu görülmektedir.

1920-1950 yılları arasında incelenen apartmanların, tek ve iki odalı dairelerinde bir yatak odası hem salon hem de sirkülasyon hacmi ile bağlantılıdır. Üç odalı dairelerde ise bir yatak odasının içinden diğer bir yatak odasına geçilmektedir. Benzer durum 1950-1990 yılları arasında da görülmektedir. Çoğu daire tiplerinin yatak odalarından birine sadece salondan geçilmekte, çok azının ise hem salon hem de sirkülasyon hacmi ile bağlantısı vardır. Birden fazla yatak odası olması durumunda, diğer yatak odalarına bağımsız bir şekilde sirkülasyon hacminden giriş sağlanmaktadır.

Sirkülasyon hacmi:

Dairenin planlanma şeklinden en çok etkilenen mekandır. Stüdyo dairelerde 1920–1950 döneminde, tek, iki ve üç odalı dairelerde ise 1990’dan günümüze olan dönemde, sirkülasyon hacmi m²’sinin dairenin toplam alanına oranının, diğer dönemlere kıyasla en yüksek olduğu görülmektedir.

Islak hacim:

Stüdyo ve tek odalı dairelerde 1950–1990 döneminde, iki ve üç odalı dairelerde ise 1990'dan günümüze olan dönemde, ıslak hacim m²'sinin dairenin toplam alanına oranının, diğer dönemlere kıyasla en yüksek olduğu görülmektedir. 1990'dan günümüze olan dönemde yatak odalarının içine ıslak hacimler eklenmiş, bu durum daire içindeki toplam ıslak hacim alanını arttırmıştır.

1950-1990 yılları arasındaki dönemde incelenen, 400 AN seri numaralı toplu konut yapısının tüm daire tiplerinde, banyoya sirkülasyon hacminden ve mutfaktan ulaşılabilir. Banyonun bu iki mekana da açılan kapısı vardır. Bu seride yapılan bu uygulama daha sonraki serilerde tekrarlanmamıştır.

1990'dan günümüze olan dönemde incelenen, S.Vurgun ve L. Tolstoy sokaklarının kesişimindeki ve Azatlık Caddesi ve Abbas Sehet sokaklarının kesişimindeki apartmanların bazı yatak odalarında ebeveyn banyosu mevcuttur. Bu uygulamayla, bu dönemde karşılaşılmıştır.

Balkon:

İncelemesi yapılan konutların stüdyo dairelerinde balkon mekanı yoktur. İki ve üç odalı dairelerde 1920–1950 döneminde, tek odalı dairelerde ise 1950–1990 döneminde, balkon m²'sinin dairenin toplam alanına oranının, diğer dönemlere kıyasla en yüksek olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak, tarihsel süreç içinde değişik dönemlerde mekânlar arası ilişkiler her zaman değişkenlik göstermiş ve gelişmiştir. Kullanıcılara yeni ve farklı plan çözümleri sunan mimarlar ve tasarımcılar, yatma, pişirme ve oturma gibi temel ihtiyaçlara uygun mekânları çeşitlendirerek, zamanla yeni mekân ilişkilerini sisteme ekleyerek geliştirmişlerdir.

Araştırmalar göstermektedir ki, çok katlı konutlar, tez kapsamında belirlenen aynı dönem içinde yapılsa da, daire içindeki alan ve mekan ilişkilerinde bazı farklılıklar olmaktadır. Bu nedenle genelleme yapmakta zorluk yaşanmaktadır. Belki de her çok katlı konut kendi özelinde daha detaylı olarak incelenmelidir.

Bu tez kapsamında, 1920-1950 yılları arasında 5 adet, 1950-1990 yılları arasında 5 adet ve 1990'dan günümüze 3 adet olmak üzere, toplam 13 adet konutun mekansal analizleri yapılmıştır. Alan çalışmasında yapılan oranlar ve genellemeler, incelenen 13 çok katlı konut içindir. Başka bir örneklem üzerinden yapılan araştırmada farklı sonuçlara ulaşılabilir. İleride yapılacak çalışmalar için, daha güvenilir istatistiksel verilere ulaşabilmek adına konut sayısının arttırılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

Abdullaev, N.C., (2013), Erkən Kapitalizm Dövrünün Arxitektuası (Erken Kapitalizm Döneminin Mimarisi), Şerq-QerbYayınevi, Bakü.

Afandizade, K., (2011), Azərbaycan Memarlığı 19cu Əsrin sonu – 21ci Əsrin Başlanğıcı (Azerbaycan Mimarisi 19. Yüzyıl Sonu – 21. Yüzyıl Başlangıcı), Şerq-Qerb Yayinevi, Bakü.

Agazade, R., İbrahimli, Y., (2012), Azərbaycan Memarlığı İnkişaf Yollarında (Azerbaycan Mimarisi Gelişim Yollarında), Elm Yayinevi, Bakü.

Aliyev, E. T., (2013), Konstruktivizm Dövrü: 20ci Əsrin 1920 -1930cu illərində Bakı Arxitekturası (Konstruktivizm Devri: 20. Yüzyılın 1920 – 1930 Yıllarında Bakü Mimarisi), Şerq-QerbYayınevi, Bakü.

Alizade, G. M., (1958), Azərbaycan Xalq Memarlığı 19-20ci Əsr (Azerbaycan Halk Mimarisi 19-20. Yüzyıl), SSR Siyasi ve Bilimsel Bilgi Yayinevi, Bakü

Amenzade, R., (2013), Architecture Of Azerbaijan In The XV –early XIX Centuries Vol 3, Şerq-Qerb Yayinevi, Bakü.

Begeç, H. 2008. “Yükseklik, Yüksek Olma ve Yüksek Yapıların Gelişimi”, *Ege Mimarlık*, Sayı 67

Bünyadov, Z. 2007. Azərbaycan Səfəvilər dövləti (Azerbaycan Safeviler devleti), Şerq-Qerb Yayinevi, Bakü.

Bretanskiy, L. S., Salamzadə, A. R., (1973), Архитектура Советского Азербайджана (Sovyet Azərbaycan Memarlığı), Stroyizdat Yayinevi, Moskova.

Bilinkin, N, P, (1985), Современная Советская Архитектура (Modern Sovyet mimarisi), Stroyizdat Yayinevi, Moskova.

Ceferzade, İ., (1999), Qobustan. Qayaüstü rəsmlər (Gobustan. Kaya resimleri), Bakü.

Dülgeroğlu, Y. Y., 1995. Konut Kavramının Tipolojik Temelleri, İ.T.Ü. Yayınları, İstanbul

Easthope, H., (2004), A Place Called Home, Housing Theory and Society Yayınevi, Avustralya.

Fatullaev, Ş.S., (1986), Градостроительство И Архитектура Азербайджана Начало 19 Веков-20 Века (Azerbaycanda Şehircilik ve Mimarlık 19. Yüzyıl Başlangıcı - 20. Yüzyıl), Stroyizdat Yayınevi, Leningrad.

Fatullaev, Ş. S., (2013), Bakı Memarları 19cu Əsrin Sonu – 20ci Əsrin əvvəli (Bakü Mimarları 19.Yüzyıl Sonu – 20. Yüzyıl Öncəsi), Şerq-Qerb Yayınevi, Bakü.

Fatullaev, Ş. S., (2013), Bakı'nın Memarlıq Ensiklopediyası (Bakü'nün Mimarlık Ansiklopedisi), Şerq-Qerb Yayınevi, Bakü.

Gostavsky, J. V., (2013), The Caucasian Rastrelli, Şerq-Qerb Yayınevi, Bakü.

Gfendizade, R. M., (1986), Архитектура Советского Азербайджана (Sovyet Azərbaycan Mimarisi), Stroyizdat Yayınevi, Moskova.

İsbatov, İ., Aliyev, E., (2012), Bakı Dövlət Layihə İnstitutu (Bakü Devlet Proje Enstitüsü), Mega Basım Yayın San. Ve Tic A.Ş Yayınevi, Turkiye İstanbul.

İvanov, V., (1961), Застройка Баку И Его Пригородов (Bakü ve Onun Civarında İnşaat), Arxitektura SSSR Yayınevi, Bakü.

İzmaliov, G., Fatullaev, Ş. S., (2013), Union Of Architects Of Azerbaijan Republic, Şerq-Qerb Yayınevi, Bakü.

Karaev, A. İ., (1967), Развитие Крупнопанельного Домостроения В Азербайджанской ССР (Azerbaycan SSR Büyük Panel Konut İnşaat Gelişimi), Kommunist Yayınevi, Bakü.

Kasimov, A., (2004), Azərbaycanda Kütləvi Tikinti Memarlığı (Azerbaycanda Toplu Yapı Mimarisi), Elm Yayınevi, Bakü.

Kasimov, A. T. (1994), Yaşayış Tikintisinin Problemləri (Konut İnşaatının Sorunları), Respublika Elmi-Texniki Konfransı, Bakü.

Kasimov, A. T. (1996), İqlim Şəraitinin Bəzi Məsələləri (İklim Koşullarının Bəzi Məsələləri), AzNİİSA Yayınevi, Bakü.

Kasimov, A. T. (1997), Günəş Enerjisi və Memarlıq (Günəş Enerjisi və Mimarlıq), AzİMETİ-nin“İnşaat Və Memarlıqda Elmi Yeniliklər ”Elmi Əsərlər Məcmuəsi (“İnşaat və Mimarlıq Bilimsel Yeniliklər” Bilimsel Eserlər Məcmuəsi”), Bakü.

Kasimov, A.T. (2000), Azərbaycanca 20ci Əsr Yaşayış Memarlığının İnkişafı (Azərbaycan'da 20ci Yüzyıl Konut Mimarlığının Gelişimi), AzİMETİ-nin“İnşaat Və Memarlıqda Elmi Yeniliklər” Elmi Əsərlər Məcmuəsi “İnşaat və Mimarlıq Bilimsel Yeniliklər” Bilimsel Eserlər Məcmuəsi”, Bakü.

Kasımzade,G.A., (1967), Проблемы Развитие Азербайджанской Советской Архитектуры (Azərbaycan Sovyet Mimarisinin Gelişim Sorunları), Kommunist Yayınevi, Bakü.

Keleş, R. (2010). Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

Kuru, R. (2008). Toplu Konutların Tasarımında Sosyal Donatıların Maliyete Etkisi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Afyon.

Kömürlü, R. (2006). Ülkemizde Toplu Konut Üretimine Yönelik Kaynak Oluşturma Model Yaklaşımları. Yıldız Teknik Üniversitesi. Doktora Tezi. İstanbul.

Mardanov, M. N., (1967), Жилищное Строительство В Азербайджанской ССР За Годы Советской Власти (Sovyet Döneminde Azərbaycan SSR Konut İnşaatı), Kommunist Yayınevi, Bakü.

Rapoport, A., (1969), House Form and Culture, Prentice Hall International Yayınevi, London.

Yörükən, T. (2012), Şehir Konut ve Mahremiyet: Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik Görüş Açısıyla, Atatürk Kültür Merkezi, İstanbul.